

KPN PENSIOENFONDS

Jaarverslag

2020

PENSIOENFONDS KPN:

Onze missie, visie en doelstellingen

ONZE MISSIE

Het pensioenfonds wil een betrouwbare, adequate en transparante invulling geven aan de pensioenovereenkomst, waarbij het streven is het pensioenresultaat in euro's over een voortschrijdende periode van vijftien jaar te maximaliseren. In de communicatie naar (gewezen) deelnemers, pensioengerechtigden en de werkgever zal het pensioenfonds nadrukkelijk de mogelijkheden binnen de pensioenregeling naar voren brengen.

ONZE VISIE

Het pensioenfonds zorgt voor een actieve betrokkenheid van de belanghebbenden, waarbij het streven is dat zij een realistische verwachting krijgen van het pensioenresultaat. Het pensioenfonds monitort en vervult een actieve rol ten aanzien van de ontwikkelingen in de pensioensector, is daar onderdeel van en zorgt voor tijdige implementatie van gewijzigde maatschappelijke inzichten en wet- en regelgeving. Het pensioenfonds beoordeelt periodiek zijn bestaansrecht. Het pensioenfonds heeft op basis van de huidige omvang, professionele governance en de huidige efficiënte bedrijfsvoering, bestaansrecht voor de uitvoering van de collectieve pensioenregeling.

Integere bedrijfsvoering is onderdeel van de cultuur en stemt overeen met de geldende maatschappelijke normen.

ONZE DOELSTELLINGEN

1

Het pensioenfonds heeft een lange termijn doelstelling (15 jaar), waarbij het streeft naar een maximalisatie van het pensioenresultaat (prijs-inflatie), rekening houdend met in het verleden gemiste toeslagen. Evenwichtige belangenafweging is een integraal onderdeel van de totstandkoming van het beleid om deze doelstelling te realiseren.

2

De beheersing van continuïteit is gewaarborgd en de uitvoering van pensioenregelingen vindt nu en in de toekomst juist, tijdig, beheerst en volledig plaats.

3

Integere bedrijfsvoering is onderdeel van de cultuur en stemt overeen met de geldende maatschappelijke normen.

4

De communicatie richting deelnemers (betreft zowel actieven, slapers als mede pensioengerechtigden) is gericht op:

- (1) het bieden van handelingsperspectief voor de deelnemer;
- (2) het bouwen van en werken aan de relatie tussen de deelnemer en het pensioenfonds;
- (3) bewustwording van belang en noodzaak van beleggen en het positieve effect van maatschappelijk verantwoord beleggen daarbij.

5

Het pensioenfonds participeert actief in de maatschappelijke discussie over de ontwikkelingen in de pensioensector voor zover het de eigen scope van het pensioenfonds betreft.

In dit jaarverslag

MEERJARENOVERZICHT VAN KERNCIJFERS EN KENGETALLEN	6
---	---

VOORWOORD	8
-----------	---

In dit bestuursverslag 2020 van Stichting Pensioenfonds KPN (hierna het pensioenfonds) lees je meer over de financiële positie van ons pensioenfonds en de ontwikkelingen die in het verslagjaar hebben plaatsgevonden.

VERSLAG VAN HET BESTUUR	11
-------------------------	----

HET JAAR 2020 IN VIJF MINUTEN	12
-------------------------------	----

1 JE PENSIOENFONDS FINANCIIEEL	15
--------------------------------	----

2 BELEGGEN VOOR EEN GOED PENSIOEN	23
-----------------------------------	----

3 TRANSPARANT OVER KOSTEN	44
---------------------------	----

4 ONZE ORGANISATIE: ZO ZORGEN WE VOOR JE PENSIOEN	51
---	----

5 RISICO'S BEHEERSEN	60
----------------------	----

6 OVER JE PENSIOEN	70
--------------------	----

7 ACTUARIËLE ANALYSE	76
----------------------	----

Leeswijzer

Sommige stukken gaan dieper in op een onderwerp. Klik op bovenstaand icoontje of scroll gewoon verder.

Of klik op bovenstaand icoontje om naar het volgende onderwerp te gaan.

8	VERWACHTE GANG VAN ZAKEN	80
9	VERSLAG INTERN TOEZICHT	83
	Werkwijze	83
	Algemeen oordeel	83
	Bevindingen en aanbevelingen	85
	Tot slot	87
10	VERSLAG VERANTWOORDINGSORGAAN	89
	Inleiding	90
	Verantwoording en werkwijze	90
	Uitgebrachte adviezen in 2020	90
	Verantwoording over 2020 – belangrijkste bevindingen	91
	Eindoordeel over 2020	95
	Speerpunten voor 2021	95
11	JAARREKENING	97
12	OVERIGE GEGEVENS	171
13	BIJLAGEN	185
	Bijlage Personalia	185
	Bijlage Code Pensioenfondsen	190
	Bijlage Begrippenlijst	198

Meerjarenoverzicht van kerncijfers en kengetallen

Bedragen x € 1,0 miljoen	2020	2019	2018	2017	2016
Aantal verzekerden (per eind van het jaar)					
Deelnemers, actief en voortgezet	12.027	12.366	13.281	14.013	14.668
Gewezen deelnemers	39.477	39.708	38.506	39.244	38.767
Pensioengerechtigden	20.663	20.775	20.197	19.660	19.192
Totaal aantal verzekerden	72.167	72.849	71.984	72.917	72.627
Pensioenen					
Kostendeekkende premie	169	150	154	161	145
Gedempte premie	98	102	97	100	105
Ontvangen jaarpremie	127 ⁽¹⁾	113	116	115	125
Uitvoeringskosten	10	9	9	8	8
Uitkeringen	242	233	225	220	218
Toeslagverlening					
Actieve deelnemers	0,11%	0,41%	1,11%	0,74%	0,00%
Gewezen deelnemers en pensioengerechtigden	0,13%	0,48%	1,16%	0,81%	0,00%
Vermogen en solvabiliteit					
Aanwezig eigen vermogen	1.830	1.756	1.280	1.797	1.120
Minimaal vereist eigen vermogen					
(Pensioenwet art. 131)	419	385	356	357	353
Vereist eigen vermogen (Pensioenwet art. 132)	1.780	1.684	1.522	1.786	1.767
Technische voorzieningen eigen rekening	9.980	9.179	8.064	7.827	7.957
Technische voorziening rekening deelnemers	1.264	1.192	1.030	1.105	1.033
Actuele dekkingsgraad	116,3%	116,9%	114,1%	120,1%	112,5%
Beleidsdekkingsgraad	110,3%	114,3%	120,1%	118,1%	107,0%
Duratie van de voorziening	18,6	18,2	17,5	17,7	17,8
Gemiddelde marktrente	0,1%	0,6%	1,4%	1,5%	1,3%

¹⁾ De ontvangen premie in 2020 is inclusief de koopsom voor de affinanciering van het VPL pensioen, die apart bij de werkgever in rekening is gebracht.

Bedragen x € 1,0 miljoen	2020	2019	2018	2017	2016
Kostenratio's					
Pensioenbeheerkosten ²⁾					
(in euro per deelnemer/pensioengerechtigde)	€ 206	€ 213	€ 222	€ 209	€ 194
Vermogensbeheerkosten					
(in % van het gemiddeld belegd vermogen)	0,66%	0,55%	0,47%	0,48%	0,38%
Transactiekosten					
(in % van het gemiddeld belegd vermogen)	0,12%	0,13%	0,26%	0,20%	0,03%
Beleggingen					
Balanswaarde risico pensioenfonds ³⁾	11.918	11.053	9.445	9.721	9.138 ⁴⁾
Beleggingsopbrengsten risico pensioenfonds	1.010	1.873	-215	732	952
Beleggingen risico deelnemer	1.264	1.192	1.030	1.105	1.033
Samenstelling beleggingsportefeuille					
Aandelen ⁵⁾	36,5%	34,0%	37,4%	45,0%	43,7%
Vastrentende waarden	50,7%	56,3%	50,4%	46,4%	45,6%
Vastgoed	7,0%	8,0%	9,3%	8,6%	7,9%
Overige beleggingen ⁶⁾					
(grondstoffen en hedgefondsen)	-	-	-	-	1,7%
Derivaten	4,3%	2,3%	1,6%	-0,4%	4,4%
Liquide middelen ⁷⁾	1,5%	-0,6%	1,3%	0,4%	-3,3%
Beleggingsrendement (exclusief vermogen in BPR-regeling)					
Jaarrendement portefeuille ⁸⁾	9,2%	18,3%	-1,7%	7,4%	11,0%
Afgelopen 5 jaar in %	8,7%	7,5%	8,3%	8,9%	10,0%
Afgelopen 10 jaar in % ⁹⁾	9,3%	9,4%	9,1%	7,5%	7,1%

²⁾ De pensioenuitvoeringskosten worden gerapporteerd in euro's per deelnemer, waarbij het aantal deelnemers de som is van het aantal actieve deelnemers en pensioengerechtigden. In deze kosten zitten geen schattingselementen.

³⁾ De balanswaarde van de beleggingen bestaat uit de beleggingen voor risico pensioenfonds, marktwaarde derivaten, vorderingen inzake beleggingen die zijn gepresenteerd onder de vorderingen op de balans en de schulden inzake beleggingen die zijn gepresenteerd onder de schulden op de balans.

⁴⁾ De balanswaarde in 2016 is gewijzigd ten opzichte van het definitieve jaarverslag 2016. De negatieve derivaten zijn in dit jaarverslag verrekend met de beleggingen voor risico pensioenfonds en voor risico deelnemers.

⁵⁾ Private equity (2,4%) maakt onderdeel uit van de categorie aandelen.

⁶⁾ Grondstoffen en hedgefondsen maken vanaf 2017 geen deel uit van de portefeuille.

⁷⁾ In 2016 negatief vanwege een negatieve tegenwaarde van de futures.

⁸⁾ Inclusief derivaten en inclusief het rendement op het solvabiliteitsdepot.

⁹⁾ Het rendement is berekend op basis van de geometrische methode.

Voorwoord

In dit bestuursverslag 2020 van Stichting Pensioenfonds KPN (hierna het pensioenfonds) lees je meer over de financiële positie van ons pensioenfonds en de ontwikkelingen die in het verslagjaar hebben plaatsgevonden.

Het jaar 2020 zullen we niet snel vergeten. Het coronavirus heeft de wereld vrijwel het hele jaar in zijn greep gehad en ook nu nog ervaren we de dagelijks de gevolgen ervan. De persoonlijke impact zal voor eenieder verschillen. Waar de één relatief weinig gevolgen heeft ondervonden, zijn anderen geconfronteerd met ziekte of erger nog het verlies van naasten. Het is een fenomeen dat we niet zagen aankomen en waarvan we niet hadden verwacht dat het tot na 2020 zou duren voordat we het normale leven weer onder controle krijgen.

Voor het pensioenfonds geldt dat de financiële gevolgen relatief beperkt zijn geweest. Tenminste dat kunnen we achteraf constateren. Weldegelijk zijn er momenten geweest waarop de financiële crisis door het coronavirus een negatieve invloed had op (de dekkinggraad van) ons pensioenfonds. Maar gelukkig heeft de financiële wereld zich goed hersteld. De dekkinggraad van het pensioenfonds was 31-12-2020 116,3% net onder het niveau van ultimo 2019. En op dit moment zien

we zelfs zeer positieve ontwikkelingen met een dekkinggraad van rond de 125%.

Of en hoe we het coronavirus definitief achter ons kunnen laten, zullen we moeten afwachten. Langzamerhand raken we gelukkig positiever gestemd en kijken we weer uit naar een leven met meer “vrijheden” en fysieke contacten.

Zoals gebruikelijk neem ik je in dit voorwoord graag mee in een paar onderwerpen.

Het bestuur

In 2020 liep de bestuurstermijn van Joost van Herpen af. Joost heeft zich 12 jaar met grote betrokkenheid ingezet voor het pensioenfonds. Hij was daarbij als bestuurder lange tijd lid van het dagelijks bestuur en van diverse commissies waaronder de financiële commissie en de communicatiecommissie. Tijdens zijn bestuursperiode heeft Joost bijgedragen aan het tot stand brengen van fusies, nieuwe pensioenovereenkomsten, het bestuursbureau en interne verbeteringen van de

Het coronavirus heeft de wereld vrijwel het hele jaar in zijn greep gehad en ook nu nog ervaren we dagelijks de gevolgen ervan.

governance en risicomanagement. We zijn Joost dankbaar voor zijn grote inzet en bijdrage.

Susan Eijgermans is door de vakorganisaties als werknemers-bestuurslid voorgedragen en in 2020 door het bestuur benoemd. Net als Désirée Leijten, die door de werkgever is voorgedragen als werkgevers-bestuurslid en opvolgster van Fred Ooms.

Cor van der Sluis is, na bindende voordracht van het verantwoordingsorgaan, herbenoemd.

Werken nu en aan de toekomst

Uiteraard is de uitvoering van pensioenen onze belangrijkste taak, vandaag de dag en in de toekomst. Dagelijks zijn we als bestuur en bestuursbureau samen met onze uitvoeringsorganisaties hard aan het

werk om alles in goede banen te leiden. En dat gaat over het algemeen heel goed, getuige de hoge waardering die uit het Motivaction-onderzoek blijkt en het gelukkig beperkt aantal klachten en fouten.

Om dat ook in de toekomst te waarborgen, is er in het afgelopen jaar veel aandacht geweest voor verschillende grote projecten bij onze uitvoeringsorganisaties en bij het pensioenfonds zelf. Dat werk is eigenlijk nooit af en met de grote veranderingen die met het Pensioenakkoord beoogd zijn, zeker niet. Daarom zijn sociale partners van KPN samen met het pensioenfonds een gezamenlijk project begonnen ter voorbereiding op de implementatie Wet Toekomst Pensioenen. Een heel belangrijk onderwerp waar we in 2021 en ook daarna druk mee zullen zijn. De invoering zal naar verwach-

ting plaatsvinden in 2025/2026. In de tussentijd zullen we je stap voor stap meenemen in deze belangrijke veranderingen.

Tot slot

Graag wil ik iedereen bedanken die heeft meegewerkt aan dit jaarverslag of op welke andere wijze dan ook in 2020 zich heeft ingezet en heeft bijgedragen aan het pensioenfonds.

We hebben ons best gedaan met dit jaarverslag een duidelijk en toegankelijk overzicht over 2020 te verschaffen en ik nodig je van harte uit om verder te lezen.

Amersfoort, juni 2021

Peter van Gameren,
voorzitter

Ondanks de impact van Corona op de mondiale economie werd 2020 uiteindelijk een prima beleggingsjaar.

**Please stand
here to keep your
social distance**

Verslag van het bestuur

Het jaar 2020 in vijf minuten

DOELSTELLING 2

De beheersing van continuïteit is gewaarborgd en de uitvoering van pensioenregelingen vindt nu en in de toekomst juist, tijdig, beheerst en volledig plaats.

DOELSTELLING 3

Integere bedrijfsvoering is onderdeel van de cultuur en stemt overeen met de geldende maatschappelijke normen.

Het jaar van corona

2020 gaat uiteraard de geschiedenis in als het jaar waarin de wereld in de greep raakte van Corona. Het virus heeft de hele samenleving zwaar geraakt. Het trof mensen in hun dagelijks privéleven en in hun werk. Ook het pensioenfonds had te maken met de gevolgen ervan. Voor de medewerkers en het bestuur werd het een jaar van thuiswerken. We hebben onze deelnemers vooral telefonisch en online ontmoet. En

we kregen in de eerste maanden van 2020 te maken met sterk dalende beurskoersen. Gelukkig herstelden die zich tegen het eind van het jaar weer. Het bestuur heeft maatregelen getroffen om het pensioenfonds door deze crisis te leiden. Dankzij de inzet van alle medewerkers is het gelukt om de uitvoering van de pensioenregeling te waarborgen en de dienstverlening op peil te houden. En we hebben alle plannen en werkzaamheden tot een goed eind weten te brengen.

Uitstekend beleggingsjaar

Ondanks de impact van Corona op de mondiale economie werd 2020 uiteindelijk een prima beleggingsjaar. Wij haalden een totaal rendement van 9,2%. De pensioenkas groeide daardoor en door de ingelegde premie met bijna € 0,9 miljard aan tot € 13,1 miljard. Maar hoe gek het ook klinkt: toch stonden we er aan het eind van het jaar niet beter voor, tegenover die forse beleg-

gingswinst stond namelijk een nog grotere stijging van onze pensioenverlichtingen. Dat komt doordat de rente fors daalde, bijna tot aan het nulpunt. Bij een lagere rente moeten we volgens de wettelijke rekenregels uitgaan van een lagere aangroei van het pensioengeld. En dus moeten we nu meer in kas hebben voor de pensioenen dan bij een hogere rente. Onze pensioenverplichtingen stegen met € 801 miljoen tot € 9,98 miljard. Dat is meer dan de groei van ons vermogen. En dus stonden we er aan het eind van het jaar minder goed voor. Onze actuele dekkingsgraad daalde van 116,9% naar 116,3%. Maar een flink deel van het jaar was die zelfs fors lager. Dat zie je terug in de beleidsdekkingsgraad (de gemiddelde stand van de dekkingsgraad over de laatste 12 maanden). Omdat daarvoor de maanden met een lagere actuele dekkingsgraad meetellen, daalde die van 114,6% naar 110,3%.

DOELSTELLING 1

Het pensioenfonds heeft een lange termijn doelstelling (15 jaar), waarbij het streeft naar een maximalisatie van het pensioenresultaat (prijsinflatie), rekening houdend met in het verleden gemiste toeslagen. Evenwichtige belangenafweging is een integraal onderdeel van de totstandkoming van het beleid om deze doelstelling te realiseren.

Pensioenen op 1 januari 2021 verhoogd

Pensioenfonds KPN probeert je pensioen ieder jaar door een toeslag op 1 januari mee te laten groeien met de prijsstijgingen in Nederland. Daarmee proberen we de koopkracht van je pensioen te beschermen. Maar, we kunnen je pensioen alleen verhogen als we er financieel goed genoeg voorstaan. We mogen je pensioen gedeeltelijk laten meegroeien met de prijzen als de beleidsdekkingsgraad aan het einde van een jaar ten minste 110% is. Voor volledige toeslagverlening moeten we er nog een stuk beter voorstaan. Met de stand van eind 2020 waren we in staat de pensioenen op 1 januari 2020 met 0,11 % voor de deelnemers die nog pensioen opbouwen en 0,13% voor de pensioengerechtigden en ex-deelnemers (slapers). Dat is minder dan we willen; de prijzen stegen namelijk met 0,99%.

DOELSTELLING 5

Het pensioenfonds participeert actief in de maatschappelijke discussie over de ontwikkelingen in de pensioensector voor zover het de eigen scope van het pensioenfonds betreft

Verder in maatschappelijk verantwoord beleggen

Het pensioenfonds belegt je pensioengeld met de bedoeling er een zo goed mogelijk rendement over te halen bij een verantwoord risico. Maar we kijken niet alleen naar de winst van vandaag. We hebben ook oog voor de impact van onze beleggingen op mens en milieu en voor goed ondernemingsbestuur. Daarom hebben we een beleid voor

maatschappelijk verantwoord beleggen. We hebben de ambitie om wat dat betreft voorop te lopen in de pensioenwereld. Dat past bij ons normen en waarden en het sluit ook aan bij de visie van KPN op duurzaam ondernemen. In ons beleid hebben we drie speerpunten: klimaat (de energietransitie), technologie (die een bijdrage kan leveren aan een duurzame wereld) en watermanagement. In dit beleid hebben we in 2020 weer stappen voorwaarts gezet. Daarvoor krijgen we waardering van de Vereniging van Beleggers voor Duurzame Ontwikkeling (VBDO). Op hun ranglijst van de best presterende grotere pensioenfondsen op dit gebied stegen we van plek 18 naar plek 10. Daarmee zijn we het hoogst genoteerde ondernemingspensioenfonds.

DOELSTELLING **4**

De communicatie richting deelnemers (betreft zowel actieven, slapers alsmede pensioengerechtigden) is gericht op:

- (1) het bieden van handelingsperspectief voor de deelnemer;
- (2) het bouwen van en werken aan de relatie tussen de deelnemer en het pensioenfonds;
- (3) bewustwording van belang en noodzaak van beleggen en het positieve effect van maatschappelijk verantwoord beleggen daarbij.

Helder over je pensioen

Bij Pensioenfonds KPN vinden we goede communicatie met de deelnemers van groot belang. We willen je in staat stellen om grip te krijgen op je financiële (pensioen)toekomst en op tijd goed onderbouwde beslissingen te nemen over je pensioen. Wij communiceren veel. En we testen of je onze communicatie waardeert. In 2020 namen we voor de tweede keer deel aan een onderzoek naar onze communicatie en reputatie. De resultaten laten zien dat we het in vergelijking tot andere pensioenfondsen goed doen. We scoorden op alle punten beter dan gemiddeld. Digitale communicatie is een van onze speerpunten. In 2020 hebben we een campagne opgezet de e-mailadressen van nog meer van onze deelnemers te krijgen. Met succes, maar het is nog niet genoeg. Ook de komende jaren zullen we hierop blijven inzetten, met als doel het je nog gemakkelijker te maken om op het juiste moment de juiste informatie over je pensioen te vinden.

Meer duidelijkheid over toekomst pensioenen

In 2020 hebben werkgevers en werknemers in Nederland samen met het kabinet de plannen over de toekomst van de pensioenen nader uitgewerkt. Er komen nieuwe regels, die voor veranderingen zullen zorgen in pensioenregelingen zoals die van ons. Veel van het goede van nu blijft overigens behouden, zoals dat we samen pensioen blijven opbouwen. Maar er veranderen ook zaken. Zo gaat het pensioen directer dan nu meebewegen met de beleggingsresultaten. Er ligt overigens nog een flink traject van uitwerking van details en wetgeving voor de boeg. De sociale partners bij KPN hebben samen met ons een regiegroep ingericht die de ontwikkeling actief en nauwgezet zal volgen en in 2021 de voorbereidingen zal starten om over een aantal jaar tot een nieuwe pensioenregeling te komen.

1

Je pensioenfonds financieel

Rendement, dekkingsgraad,
toeslagverlening & premie

Hoe je pensioenfonds er financieel voorstaat is belangrijk voor je pensioen. Hoe beter we ervoor staan, des te zekerder is je pensioen. En ook belangrijk: alleen als we er financieel goed genoeg voorstaan, mogen we je pensioen volledig indexeren, dus geheel laten meegroeien met de inflatie. Hoe je pensioenfonds ervoor staat, kun je zien aan de dekkingsgraad. Hoe hoger die is, des te beter staan we ervoor.

Dekkingsgraad – wat is het?

De dekkingsgraad geeft aan in hoeverre de pensioenen gedekt zijn door voldoende vermogen.

Twee verschillende dekkingsgraden zijn van belang:

- De **actuele dekkingsgraad**: dat is de stand van zaken op één bepaald moment. We stellen die aan het eind van iedere maand vast.
- De **beleidsdekkingsgraad**: die geeft de gemiddelde stand van de actuele dekkingsgraad over de laatste 12 maanden weer. Omdat het een gemiddelde stand is, fluctueert de beleidsdekkingsgraad minder snel dan de actuele dekkingsgraad. Op deze beleidsdekkingsgraad moeten we de meeste belangrijke beslissingen baseren, zoals het jaarlijkse besluit of we je pensioen kunnen verhogen met een toeslag of niet.

Wat heeft 2020 financieel gebracht?

2020 is een jaar met een opvallende tegenstelling. We hebben een goed beleggingsresultaat behaald van 9,2% (inclusief renteafdekking, meer details over het resultaat lees je in de volgende paragraaf). De balanswaarde van de beleggingen is door het rendement op de beleggingen en premiebijdrage met bijna € 0,9 miljard toegenomen tot ruim € 13,1 miljard. Maar stonden we er aan het eind van het jaar nu ook beter voor?

Kijk je naar de *actuele dekkingsgraad*, dan zie je dat we er iets minder goed voor zijn komen te staan. We begonnen 2020 met een actuele dekkingsgraad van 116,9% en sloten het jaar af op een stand van 116,3%.

Ook de *beleidsdekkingsgraad* is gedaald. Op 1 januari 2020 bedroeg de beleidsdekkingsgraad 114,3% en op 31 december 2020 was die 110,3%. De daling is hier groter dan bij de actuele dekkingsgraad omdat de beleidsdekkingsgraad een 12-maandgemiddelde is. In 2020 lag de gemiddelde dekkingsgraad lager dan in 2019. Dat is vooral veroorzaakt door de lage dekkingsgraden van maart en april 2020 door COVID-19.

Last van lage rente

De belangrijkste oorzaak pensioenfondsen er de laatste jaren minder goed voor staan is de lage rente waarmee we moeten rekenen. Die lage rente heeft ervoor gezorgd dat de pensioenverplichtingen sterk zijn opgelopen. Onder pensioenverplichtingen verstaan we: hoeveel geld we op dit moment in kas moeten hebben om alle tot nu toe opgebouwde pensioenaanspraken nu en later uit te kunnen betalen.

De impact van de rente hangt samen met de manier waarop we de hoogte van onze verplichtingen moeten berekenen. Stel, we moeten iemand over 20 jaar € 1.000 aan pensioen uitbetalen. We hoeven dan nu nog niet dat volledige bedrag aan pensioen in kas te hebben – het pensioengeld heeft immers nog 20 jaar de tijd om aan te groeien met de beleggingsopbrengsten. Maar voor hoeveel we nu wel nodig hebben, kunnen we niet uitgaan van de verwachte beleggingsopbrengsten maar moeten we uitgaan van de stand van de rente (om meer precies

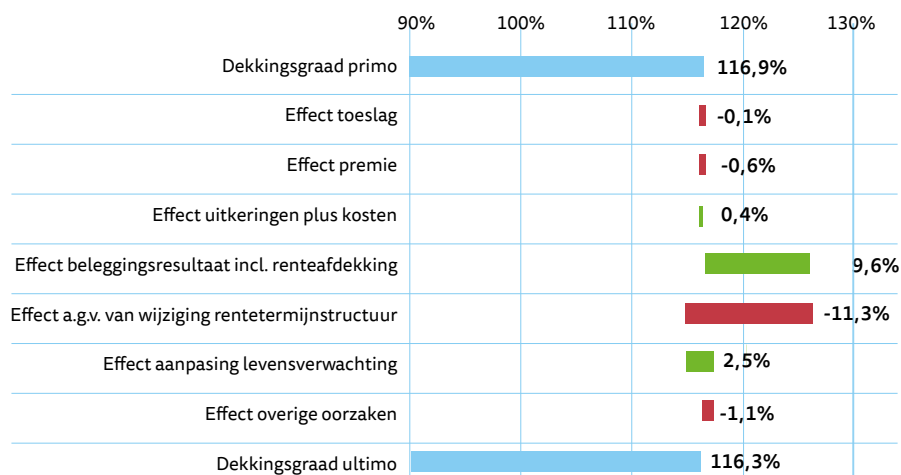
te zijn: van de rentetermijnstructuur (RTS), die door De Nederlandsche Bank (DNB) maandelijks wordt vastgesteld). Hoe lager die rente is, des te meer geld moeten we nu hebben om straks die € 1000 uit te kunnen betalen.

In 2020 hadden we opnieuw te maken met een dalende rente. De gemiddelde rente is gedaald van 0,55% op 1 januari naar 0,1% op 31 december 2020. Onze verplichtingen stegen daardoor met € 1,11 miljard, terwijl de beleggingsopbrengsten € 1,010 miljard bedroegen. De stijging van de verplichtingen door de dalende rente kon dus niet geheel worden goedgeemaakt door het hoge beleggingsrendement. Vandaar dat onze actuele dekkingssgraad ondanks het hoge rendement is gedaald.

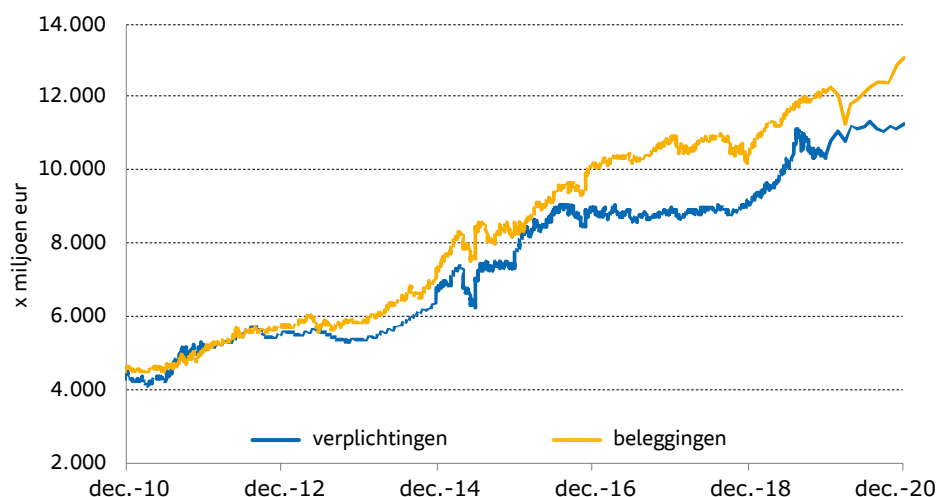
De plussen en minnen van 2020

De beleggingsopbrengsten en de stijging van verplichtingen door de lagere rente hadden in 2020 de meeste impact op onze financiële positie. Maar er was meer dat daarop invloed had. In de grafiek hieronder een overzicht.

ONTWIKKELING ACTUELE DEKKINGSGRAAD 2020

Ontwikkeling
pensioen-
vermogen en
verplichtingen
2010-2020

Ontwikkeling pensioenvermogen en verplichtingen

Hierboven zie je hoe het pensioenvermogen sinds 2010 is aangegroeid – dat komt vooral door de beleggingsrendementen. Je ziet ook dat tegelijkertijd de verplichtingen zijn gestegen – dat komt met name door de gedaalde rente (er was ook een matigende invloed op de verplichtingen: die minder gestegen levensverwachting is in 2020 iets naar beneden bijgesteld, waardoor we de pensioenen in de toekomst naar verwachting gemiddeld iets minder lang uit hoeven te betalen). Zoals je ziet ligt de lijn van de beleggingen (het pensioenvermogen) de laatste jaren wel boven die van de verplichtingen – de dekkingsgraad is dan hoger dan 100%. Dat we desondanks de pensioenen niet volledig mee hebben kunnen laten groeien met de prijzen, hangt samen met de wettelijke buffereisen.

Toeslagverlening: je pensioen is op 1 januari 2021 verhoogd

We proberen de pensioenen ieder jaar door een toeslag mee te laten stijgen met de prijsstijgingen in Nederland. Zo proberen we de koopkracht van je pensioen op peil te houden, of je nu al met pensioen bent of je pensioen nog aan het opbouwen bent. Maar we mogen de pensioenen alleen verhogen met een toeslag als onze financiële positie dat toelaat. Gedeeltelijke toeslagverlening mag vanaf een beleidsdekkingsgraad van circa 109%, volledige toeslagverlening is toegestaan vanaf een stand van circa 120% (dit percentage geldt specifiek voor ons pensioenfonds en wordt jaarlijks vastgesteld).*

* Bij ons pensioenfonds wordt de beleidsdekkingsgraad berekend inclusief de saldi van de BPR/IPS-regeling. Dat heeft een verlagend effect op de beleidsdekkingsgraad. Van DNB hebben wij toestemming gekregen om de berekening van de toeslag aan te passen aan deze invloed. Hierdoor wordt de wettelijke grens voor gedeeltelijke toeslagverlening van 110% voor ons verlaagd naar circa 109% en voor volledige toeslagverlening van circa 122% (voor 2020) naar circa 120% (voor 2020).

Op basis van de beleidsdekkingsgraad van eind november 2020 (het meetmoment voor de beslissing over de toeslag) hebben we de pensioenen op 1 januari 2021 kunnen verhogen met 0,11% voor de deelnemers die nog pensioen opbouwen en met 0,13% voor de pensioengerechtigden en ex-deelnemers (slapers). Dat is een gedeeltelijke toeslagverlening. De prijzen in Nederland ** stegen in de meetperiode (september 2019 – september 2020) met 0,99%.

Gemiste toeslagen inhalen

In het verleden gemiste toeslagen kunnen volgens ons pensioenreglement in de toekomst worden goedge maakt als de beleidsdekkingsgraad daarvoor hoog genoeg is (vanaf circa 120%). Er geldt geen verjaringstermijn voor niet-verleende toeslagen.

De achterstand in de toeslagen is voor de deelnemers die nog pensioen opbouwen maximaal 14,15% en voor de pensioengerechtigden en ex-deelnemers (slapers) is dit maximaal 15,05% en hangt af van of je de afgelopen jaren pensioenaanspraken bij het pensioenfonds had. Mocht je namelijk later zijn ingestapt, dan start je zonder achterstand.

Een volledig overzicht van ons toeslagenbeleid vind je op onze website.

Solvabiliteitsdepot

Tot 1 januari 2015 had de werkgever de verplichting om onder bepaalde omstandigheden een extra storting in het pensioenfonds te doen. Deze verplichting is door de werkgever op 1 januari 2015 afgekocht door een eenmalige storting van € 196 miljoen. In het geval van een dekkingstekort kan het pensioenfonds geen beroep meer doen op de werkgever. Het bedrag is binnen het eigen vermogen in een solvabiliteitsdepot opgenomen dat bijdraagt aan een solide financiering van de opgebouwde aanspraken vanaf 1 januari 2015. Het solvabiliteitsdepot maakt onderdeel uit van het eigen vermogen van het pensioenfonds en telt wel mee voor de bepaling van de dekkingsgraad. Maar voor de bepaling van de hoogte van de toeslagverlening werd het solvabiliteitsdepot tot 1 januari 2020 buiten beschouwing gelaten.

De afgelopen jaren heeft het pensioenfonds geen gebruik hoeven maken van het solvabiliteitsdepot. Voor de toekomst ziet het bestuur geen redenen om het solvabiliteitsdepot op deze manier in stand te houden. Daarom heeft het bestuur na overleg met de sociale partners besloten om vanaf 1 januari 2020 het solvabiliteitsdepot wel mee te tellen bij de bepaling van de toeslagverlening. Daarmee vervalt de speciale status van het solvabiliteitsdepot als bestemmingsreserve binnen het eigen vermogen.

** Voor de bepaling van de prijsstijging nemen we het consumentenprijsindexcijfer voor alle bestedingen (afgeleid) over de periode september-september. De pensioenen van gepensioneerden en oud-deelnemers gaan iets meer omhoog (0,13%) dan de pensioenen van werkende KPN'ers (0,11%). Dit heeft te maken met een afspraak die de sociale partners in het verleden hebben gemaakt. De afspraak staat in het pensioenreglement.

Herstelplan

In november 2019 heeft het pensioenfonds een herstelplan ingediend omdat de beleidsdekkingsgraad was gedaald onder het wettelijk vereist eigen vermogen. Uit het plan blijkt dat we op basis van ons financiële beleid inderdaad op tijd weer aan alle normen kunnen voldoen. Het herstelplan is naar de situatie eind 2020 geactualiseerd. We verwachten eind 2021 een beleidsdekkingsgraad van circa 118% te bereiken. Zo lang onze beleidsdekkingsgraad niet aan de wettelijke normen voldoet (dat is een beleidsdekkingsgraad van 117,8%), moeten we ons herstelplan jaarlijks actualiseren.

Haalbaarheidstoets

Het pensioenfonds voert jaarlijks een zogeheten haalbaarheidstoets uit. Daarin onderzoeken we of we op de zeer lange termijn (60 jaar) de door ons geformuleerde ambitie voor het pensioenresultaat naar verwachting kunnen halen. Daarbij wordt gekeken naar onze financiële uitgangspunten en onze risicohouding. Uit de haalbaarheidstoets die we in juni 2020 hebben afgerond, blijkt dat alle uitslagen binnen de grenzen vallen van de risicohouding zoals die in november 2018 zijn vastgelegd in overleg met de sociale partners. Vanuit de actuele financiële positie kunnen we op de lange termijn naar verwachting het beoogde pensioenresultaat (dat is het beoogde pensioen inclusief onze toeslagambitie) waarmaken. De afwijking naar beneden bij een 'slecht-weerscenario' blijft ook binnen de geldende marge (maximaal 35% afwijking).

Premie

De premie voor je pensioen betaal je samen met je werkgever, waarbij de werkgever 16% betaalt en jij 7%. Jouw deel wordt ingehouden van je brutosalaris – netto kost het je dus minder. In totaal bedraagt de premie die we van de werkgever ontvangen (inclusief het deel van de werknemer) dus 23% van de som van de pensioengrondslagen (dat is het deel van je salaris waarover je pensioen opbouwt). Deze vaste premie is afgesproken tot en met 31 december 2022. Deze premie wordt in het premiedepot gestort. Ieder jaar onttrekken we aan dat depot het bedrag van de zogeheten gedempte kostendekkende premie.

Op 1 januari was de waarde van het premiedepot € 111,5 miljoen. Eind 2020 is dat € 128,6 miljoen. Die groei komt door het positieve beleggingsrendement op het vermogen in het premiedepot en door het verschil tussen de gedempte kostendekkende premie (in 2020: 20,46%) en de vaste premie van 23%.

In het reglement is vastgelegd dat als de vaste premie van 23% onvoldoende is en er in het premiedepot niet voldoende geld zit om de gedempte kostendekkende premie te kunnen betalen, dat in dat jaar de pensioenopbouw verlaagd zal worden. Dat is tot nu toe nog niet voorgekomen. In 2020 is de premieafpraak met de cao-partners verlengd tot 31 december 2022.

Wil je meer weten over de premie?
Lees verder op de volgende pagina.
Of klik hier om direct naar
hoofdstuk twee te gaan.

Juni 2020	Ondergrenzen vanuit beleid	Uitkomsten haalbaarheidstoets
Vanuit feitelijke positie	91,6%	106,1%
Afwijking bij 'slecht-weerscenario'	35,0%	24,9%

Meer weten over premie

(Gedempte) kostendekkende premie

Volgens de Pensioenwet moet de kostendekkende premie ten minste bestaan uit de volgende onderdelen:

- de actuariële benodigde premie voor de pensioenverplichtingen (nominale premie);
- een opslag die nodig is voor het in stand houden van het vereist eigen vermogen (solvabiliteitsopslag);
- een opslag voor uitvoeringskosten van het pensioenfonds (kostenopslag);
- de premie die actuariële benodigd is voor de voorwaardelijke onderdelen van de pensioenregeling (toeslagpremie).

De toeslagpremie is bij ons op nihil is gesteld, omdat de toeslagverlening voorwaardelijk is en uit overrendementen wordt gefinancierd.

Omdat ons pensioenfonds gebruikmaakt van de mogelijkheid om de kostendekkende premie te dempen, moet volgens de regelgeving ook de kostendekkende premie op basis van de rentetermijnstructuur (RTS) opgenomen worden. Vanaf 2020 wordt de gedempte kostendekkende premie berekend met een rendementscurve op basis van de maximaal toegestane parameters. Deze rendementscurve staat voor vijf jaar vast. De rendementscurve is eind 2020 aangepast.

Omdat bij de berekening van de gedempte premie de inschatting van de toekomstige inflatie wordt meegerekend, vervalt de solvabiliteitsopslag in de premie. De opslag door het meerekenen van de inflatie is namelijk hoger dan de solvabiliteitsopslag zou zijn. Het pensioenfonds voldoet in 2020 aan de eis dat de feitelijke premie die de werkgever verschuldigd is (inclusief de werknemersbijdrage)

minimaal gelijk is aan de gedempte kostendekkende premie.

Premies en grensbedragen

Voor 2020 golden de volgende premies en grensbedragen:

- pensioenpremie: 23% over het pensioengevend salaris onder aftrek van de franchise van € 14.167. Het pensioengevend salaris is hierbij gemaximeerd op € 110.111 (conform de fiscale wetgeving);
- beschikbare-premiegrens van € 45.378;
- voor het WIA-excedent pensioen (arbeidsongeschiktheidspensioen) geldt de maximering van € 110.111 niet.

Verloop pensioenpremie en overige premies

De afgelopen vijf jaar hebben de premies zich als volgt ontwikkeld:

Bedragen x € 1000	2020	2019	2018	2017	2016
Pensioenpremie in %	23,0	23,0	23,0	23,0	23,0
Pensioenpremie (incl. inkoop VPL)	126.835 ⁽¹⁰⁾	112.508	116.122	114.927	124.896

¹⁰⁾ Stijging is voornamelijk veroorzaakt door de eenmalige koopsom voor voorwaardelijk pensioen (VPL), welke apart bij de werkgever in rekening is gebracht

2

Beleggen voor een goed pensioen

Beleggingsbeleid en
rendementen 2020

Je hebt het eerder in dit verslag al kunnen lezen: 2020 was ondanks COVID-19 een uitstekend beleggingsjaar. We haalden een rendement van 9,2%. In deze paragraaf kun je er meer over lezen. Waarom beleggen wij je pensioengeld eigenlijk? En hoe zorgen we ervoor dat de risico's aanvaardbaar blijven? Ook lees je meer over ons beleid voor maatschappelijk verantwoord beleggen. En voor wie bij ons een deel van zijn pensioen opbouwt in de modules Individueel Pensioensparen of Beschikbare Premieregeling: je vindt hier ook een overzicht van de rendementen waarmee je pensioenkapitaal is aangegroeid.

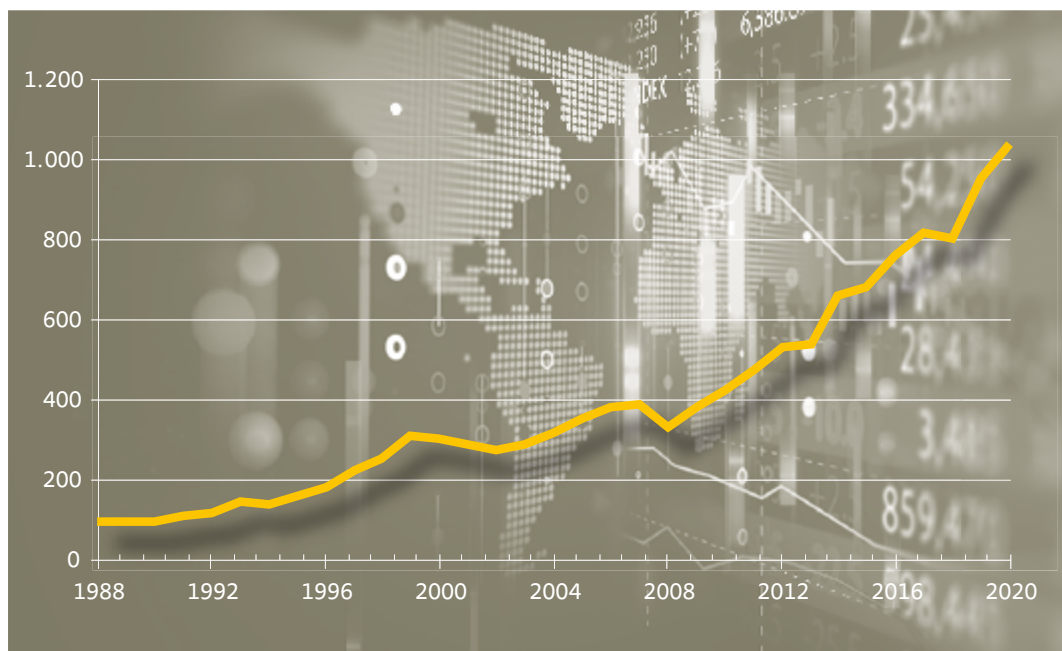

Waarom beleggen we je pensioengeld?

Pensioenfonds KPN belegt het vermogen van de deelnemers, met als doel om daar een zo goed mogelijk rendement op te behalen tegen een acceptabel risico. Dat rendement hebben we nodig om de pensioenen voldoende aan te laten groeien en om de pensioenen liefst ook mee te kunnen laten groeien met de prijsstijgingen in Nederland (de inflatie). Globaal gesproken bestaat een gemiddeld pensioen maar voor een derde deel uit ingelegde pensioenpremie en moet de rest worden verdiend door beleggingsrendementen. Dat halen we nooit met een risicovrije rente. Vandaar dat we het pensioengeld beleggen. In de grafiek op de volgende pagina zie je wat dat sinds 1989 (dat is sinds de start van ons pensioenfonds) heeft opgeleverd.

Pensioenfonds KPN belegt het vermogen van de deelnemers, met als doel om daar een zo goed mogelijk rendement op te behalen tegen een acceptabel risico

Cumulatief
geïndexeerd
rendement
1988 - 2020
(1988=100)

Beleggingsbeleid

Het beleggingsbeleid is erop gericht dat we onze doelstellingen voor je pensioen kunnen waarmaken: een maximaal pensioenresultaat. Beleggen is ook een absolute noodzaak om je pensioen betaalbaar te houden. Maar aan beleggen kleven risico's. Feitelijk is het extra rendement dat je kunt halen door te beleggen een beloning voor het lopen van extra risico. Ons beleid is zo opgezet dat we die risico's verantwoord houden. Het belangrijkste instrument dat we daarvoor hebben is spreiding. We beleggen in verschillende soorten beleggingen, van aandelen tot obligaties. En we beleggen in verschillende sectoren en verschillende landen. Wat ook helpt: we beleggen voor de lange termijn. Een euro die je nu als pensioenpremie inlegt, hoeft vaak pas over decenia als pensioen uitgekeerd te worden. Dus we hebben de tijd om koersdalingen 'uit te zitten'. We weten dat er goede en minder goede jaren zullen zijn en houden daar

rekening mee. Samen pensioen opbouwen in een pensioenfonds heeft ook als voordeel dat de beleggingsrisico's over alle deelnemers gespreid worden, over generaties heen zelfs. Dat zorgt ervoor dat je samen verantwoord risico's kunt accepteren, die te groot zouden zijn als je individueel voor je pensioen belegt.

Beleggingsmix en afdekking rente- en valutarisico

De keuze voor hoe we het pensioengeld verdelen over de verschillende soorten beleggingen, noemen we onze beleggingsmix. Die vormt de basis van ons beleggingsbeleid. Het bepaalt de mate waarin we risico lopen en kans hebben op extra rendement. We voeren elke drie jaar een zogeheten ALM-studie uit naar wat voor ons het optimale beleggingsbeleid is, afgestemd op onze risicohouding en de pensioenverplichtingen voor de lange termijn. In 2020 hebben we de meest recente ALM-stu-

die uitgevoerd. Op basis daarvan is besloten om binnen onze beleggingen in vastrentende waarden (onder meer staats- en bedrijfsobligaties) de beleggingsmix licht te wijzigen. Deze wijziging zorgt voor een verbetering van het rendement-/risicoprofiel van de beleggingsportefeuille.

Bij de beperking van het risico speelt ook de afdekking van het renterisico een rol. Zoals je eerder in dit verslag hebt kunnen lezen, is de dekkingsgraad van een pensioenfonds gevoelig voor een daling van de rente. Daar dekken we ons voor een deel tegen in met vastrentende beleggingen, aangevuld met renteswaps. Dat zijn beleggingsproducten die in principe tegengesteld reageren op een verandering van de rente, in vergelijking met de verplichtingen. Daardoor beschermen ze de dekkingsgraad bij een daling van de rente. Ons rente-afdekkingsbeleid is afhankelijk van de stand van de marktrente en is vastgelegd in een rentestaffel. In 2020 is de mate van renteafdekking gewijzigd naar aanleiding van de ALM-studie. Het minimumniveau van de mate van renteafdekking is verhoogd van 35% naar 50%. Het voordeel hiervan is dat een rentedaling een kleiner effect heeft op de dekkingsgraad. Daarnaast blijft het een dynamisch renteafdekkingsbeleid, dat wil zeggen: afhankelijk van het niveau van de rente.

Het pensioenfonds belegt een deel van zijn beleggingen in vreemde valuta terwijl de verplichtingen in euro's luiden. Om de gevolgen van wisselkoersveranderingen te beperken dekt het pensioenfonds het valutarisico deels af.

Beleggingsovertuigingen

Pensioenfonds KPN heeft een aantal overtuigingen die ten grondslag liggen aan het beleggingsbeleid:

- Het pensioenfonds is een lange termijn belegger;
- Beleggen in risicovolle beleggingscategorieën voegt waarde toe;
- Diversificatie verlaagt risico;
- Beleg alleen in transparante categorieën en strategieën;
- Actief beheer alléén als verwacht wordt dat dit tot extra rendement leidt;
- Maatschappelijk verantwoord beleggen loont en zal bijdragen aan een positief rendement- / risicoprofiel, waarbij geld wordt ingezet als sturende kracht voor duurzame ontwikkeling.

Onze risicohouding

Samen met de sociale partners hebben we onze risicohouding vastgesteld. Daarin is vastgelegd hoeveel risico we bereid zijn te lopen. Dit is afgestemd op onze missie, visie en doelstellingen.

Wil je meer weten over onze risicohouding? Lees verder op de volgende pagina.
Of klik hier om direct naar de beleggingsmix te gaan.

Meer weten over onze risicohouding

Onze risicohouding

Een pensioen opbouwen zonder risico is niet goed denkbaar. Zo moet het pensioenfonds het pensioenvermogen beleggen om je pensioen voldoende aan te laten groeien en liefst elk jaar te kunnen verhogen om de koopkracht ervan op peil te houden. Zonder een bepaalde (verantwoorde) mate van risico te accepteren, zou ons pensioenfonds zijn missie, visie en doelstellingen niet kunnen realiseren.

De mate waarin we risico's accepteren is met de sociale partners afgestemd en vastgelegd in onze risicohouding. Die is afgestemd op onze missie, visie en doelstellingen en is tot stand gekomen met behulp van een ALM-studie. De risicohouding op lange termijn voor de middelloonregeling en de stabiele uitkering vanuit de BPR/IPS-regeling drukken we uit in een ondergrens voor het verwachte pensioenresultaat: hoe ver mag dat maximaal afwijken van het beoogde pensioenresultaat (het nominale pensioen inclusief onze toeslagambitie).

Het pensioenresultaat wordt hierbij uitgedrukt in een drietal beleidskaders, gebaseerd op de haalbaarheidstoets. In die haalbaarheidstoets wordt doorgekeken in hoeverre we de pensioenverwachtingen kunnen waarmaken. De afkorting VEV staat daarbij voor vereist eigen vermogen (voor ons pensioen-

fonds een beleidsdekkingsgraad van 115,8% inclusief de BPR/IPS-regeling, eind 2020).

In de tabel hieronder zie je deze ondergrenzen weergegeven. De maximaal aanvaardbare afwijking geeft aan hoe ver we in een extreem 'slecht-weerscenario' mogen afwijken van het verwachte pensioenresultaat.

Risicohouding basispensioenregeling (inclusief uitkeringsfase stabiele uitkering) in termen van pensioenresultaat	
	Ondergrenzen vanuit beleid
Vanuit VEV-niveau	90%
Vanuit feitelijke financiële positie	92%
Maximaal aanvaardbare afwijking (verschil tussen verwacht en worst case)	35%

De risicohouding van de opbouwphase in de BPR/IPS-regeling voor de stabiele en variabele uitkering wordt uitgedrukt in de maximaal aanvaardbare afwijking van het pensioen op de pensioendatum (in reële termen). In de tabel hieronder zie je die maximaal geaccepteerde afwijking voor zowel het beleid gericht op een stabiele uitkering als het beleid gericht op een variabele uitkering. De berekeningen zijn gemaakt op basis van de wettelijk voorgeschreven Uniforme Reken Methode (URM). Hierbij wordt

De mate waarin we risico's accepteren is met de sociale partners afgestemd en vastgelegd in onze risicohouding.

door de toezichthouder naast de rekenregels ook voorgeschreven met welke scenario's gerekend moet worden. De risicohouding in de uitkeringsfase van de variabele uitkering wordt uitgedrukt in de maximaal aanvaardbare afwijking in de pensioenuitkering van jaar op jaar in het slecht weer scenario (in nominale termen). Op de volgende pagina zie je de maximaal geaccepteerde neerwaartse afwijking. Deze risicohouding is, naast het gekozen risicoprofiel van de beleggingen, grotendeels een gevolg van de

Risicohouding opbouwfase BPR

in termen van maximale variatie in reëel pensioen op pensioendatum tussen verwacht en worst case

Leeftijd	Stabiele uitkering	Variabele uitkering
tot 37 jaar	53%	57%
38 - 47 jaar	54%	57%
48 - 57 jaar	46%	52%
58 - 67 jaar	33%	42%

Risicohouding uitkeringsfase variabele uitkering

in termen van maximale afwijking van jaar op jaar in worst case

12%

keuze om geen spreidingsmechanisme (uitsmeren van opbrengsten over meerdere jaren) toe te passen.

De risicohouding op korte termijn wordt uitgedrukt in termen van het vereist eigen vermogen (VEV). Bij het pensioenfonds is het VEV 17,8%, gemeten op 31 december 2020 (exclusief BPR/IPS-kapitaal). Dit percentage is berekend ten opzichte van de verplichtingen voor risico van het pensioenfonds met een bandbreedte tussen 16,5% en 24,0% (exclusief BPR/IPS-kapitaal). Het VEV wordt hierbij berekend op de door De Nederlandsche Bank voorgeschreven methode.

Bij de huidige financiële omstandigheden is de omvang van de zakelijke waarden nodig om op lange termijn in staat te zijn de ambitie van de afgesproken pensioenregeling naar verwachting waar te maken. Het gekozen dynamisch renteafdeckingsbeleid van het pensioenfonds moet voornamelijk voorko-

Het pensioenfonds streeft ernaar om korten van de aanspraken zoveel mogelijk te voorkomen.

men dat door de daling van de marktrente (te) lage dekkingsgraden optreden, maar tegelijkertijd het pensioenfonds wel in staat stellen om bij stijgende rentebewegingen (deels) financieel te profiteren.

Risicohouding en herstelkracht

Het pensioenfonds streeft ernaar om korten van de aanspraken zoveel mogelijk te voorkomen. Als er door tegenvallende ontwikkelingen toch gekort zou moeten worden, streeft het pensioenfonds ernaar om de korting hierbij over de gehele looptijd van het eventueel op te stellen herstelplan beperkt te laten zijn. Ook streeft het pensioenfonds ernaar om de kans te

beperken op onvoorwaardelijk korten.

Er moet onvoorwaardelijk worden gekort wanneer de beleidsdekkingsgraad 5 jaar lang onder het minimum vereist eigen vermogen (MVEV) is. Dit onderdeel van de langetermijn risicohouding (de kans dat we 5 jaar lang onder het MVEV-niveau zitten) wordt meegewogen bij de vaststelling van de strategische beleggingsportefeuille. In het Crisisplan wordt nader omschreven welke kaders in welke omstandigheid daarvoor gelden. De hoofdpunten van de risicohouding zijn leidend voor het beleidskader van het pensioenfonds. Vanuit dit beleidskader wordt het beleggings-, toeslag- en kortingsbeleid vormgegeven. Het Crisisplan is te vinden op de website van het pensioenfonds.

Beleggingsmix en resultaten 2020

We behaalden in 2020 op onze totale beleggingsportefeuille een rendement van 9,2%. Hieronder laten we je zien hoe onze beleggingsportefeuille eind 2020 verdeeld was en hoe de verschillende beleggingssoorten gepresteerd hebben.

Bijdrages van rendementen kunnen niet worden opgeteld als gevolg van beweeglijke markten en een aantal bijstellingen (transacties) in de portefeuille. De hoge mate van beweeglijkheid op de financiële markten en bijstellingen hebben ervoor gezorgd dat het gewicht van de verschillende categorieën gedurende het jaar fluctueerde. Het rendement over heel 2020 van bijvoorbeeld de categorie aandelen (12,4%) is niet behaald met een constant gewicht van 36,5%, maar dit gewicht fluctueerde gedurende het jaar. De bijdrage aan het totale rendement exclusief overlay (5,4%) is dus niet gelijk aan het gewicht op 31 december maal het rendement over 2020.

Aandelen

Omvang eind 2020: 36,5% van de portefeuille

Het rendement op aandelen (inclusief private equity beleggingen) was in 2020 zeer positief. Dit heeft sterk bijgedragen aan het positieve totaalrendement over 2020. De aandelen worden actief belegd. Dit betekent dat er op basis van analyse en overtuigingen wordt afge-

weken van de marktstandaard voor beleggen in aandelen (benchmark). In 2020 heeft dit een belangrijke bijdrage geleverd aan het rendement op aandelen. Het extra rendement door deze afwijkende keuzes was voor aandelen 5,9%, waardoor het totale rendement voor aandelen 12,4% was.

Vastgoed

Omvang eind 2020: 7,0% van de portefeuille

De beleggingscategorie vastgoed heeft in 2020 een negatief rendement behaald. Ook vastgoed wordt actief belegd. Helaas heeft het afwijken van de marktstandaard voor vastgoed (benchmark) geleid tot een verslechtering van het rendement. Het rendement voor vastgoed over 2020 was -2,5%. Wanneer er niet was afgeweken van de marktstandaard was het rendement -1,6% geweest. Er was dus sprake van een negatief relatief rendement van 0,9%.

Vastrentende waarden

Omvang eind 2020: 50,6% van de portefeuille

Het geheel aan vastrentende waarden (zoals staats- en bedrijfsobligaties, Nederlandse hypotheek en inflatie-gerelateerde obligaties) heeft in 2020 een rendement behaald van 1,6%. Daarmee hebben vastrentende waarden positief bijgedragen aan het totaal rendement van 9,2%.

Rendement beleggingsportefeuille in 2020

in %	Gewicht (31-12-2020)	Rendement	Benchmark	Relatief
Totaal aandelen	36,5	12,4	6,2	5,9
Totaal vastgoed	7,0	-2,5	-1,6	-0,9
Zakelijke waarden totaal	43,5	10,0	4,7	5,1
Totaal vastrentende waarden	50,7	1,6	2,0	-0,4
Liquiditeiten ^{1,5}				
Totaal exclusief overlay	95,7	5,4	3,3	2,0
Totaal overlay (bijdrage)	4,3	3,5		
Totaal	100,0	9,2		

Strategische gewichten beleggingsportefeuille

Categorie	Strategisch gewicht eind 2020 (%)	Strategisch gewicht eind 2019(%)
Zakelijke waarden	43,0	43,0
Aandelen	34,5	34,5
Ontwikkelde markten	24,0	27,0
Opkomende markten	6,0	3,0
Private Equity	4,5	4,5
Vastgoed	8,5	8,5
Vastrentende waarden	57,0	57,0
Bedrijfsobligaties	16,0	18,5
Staatsobligaties opkomende landen	5,5	5,5
High Yield	4,0	1,5
Nederlandse hypotheke	20,0	20,0
Inflatiegerelateerde staatsobligaties / Kas ¹¹⁾	11,5	11,5
Overlay	-	-
Totaal	100,0	100,0

Renteafdekking

Voor de afdekking van het renterisico werd in 2020 gebruikgemaakt van vastrentende beleggingen aangevuld met renteswaps. De derivaten die gebruikt worden voor de afdekking van het renterisico hebben over 2020 2,0%-punt bijgedragen aan het totaal rendement.

Valuta-afdekking

Per saldo daalden in 2020 de meeste valuta's ten opzichte van de euro. Doordat het pensioenfonds het valutarisico grotendeels afdekt, heeft de valuta-afdekking 1,5%-punt bijgedragen aan het totaal rendement.

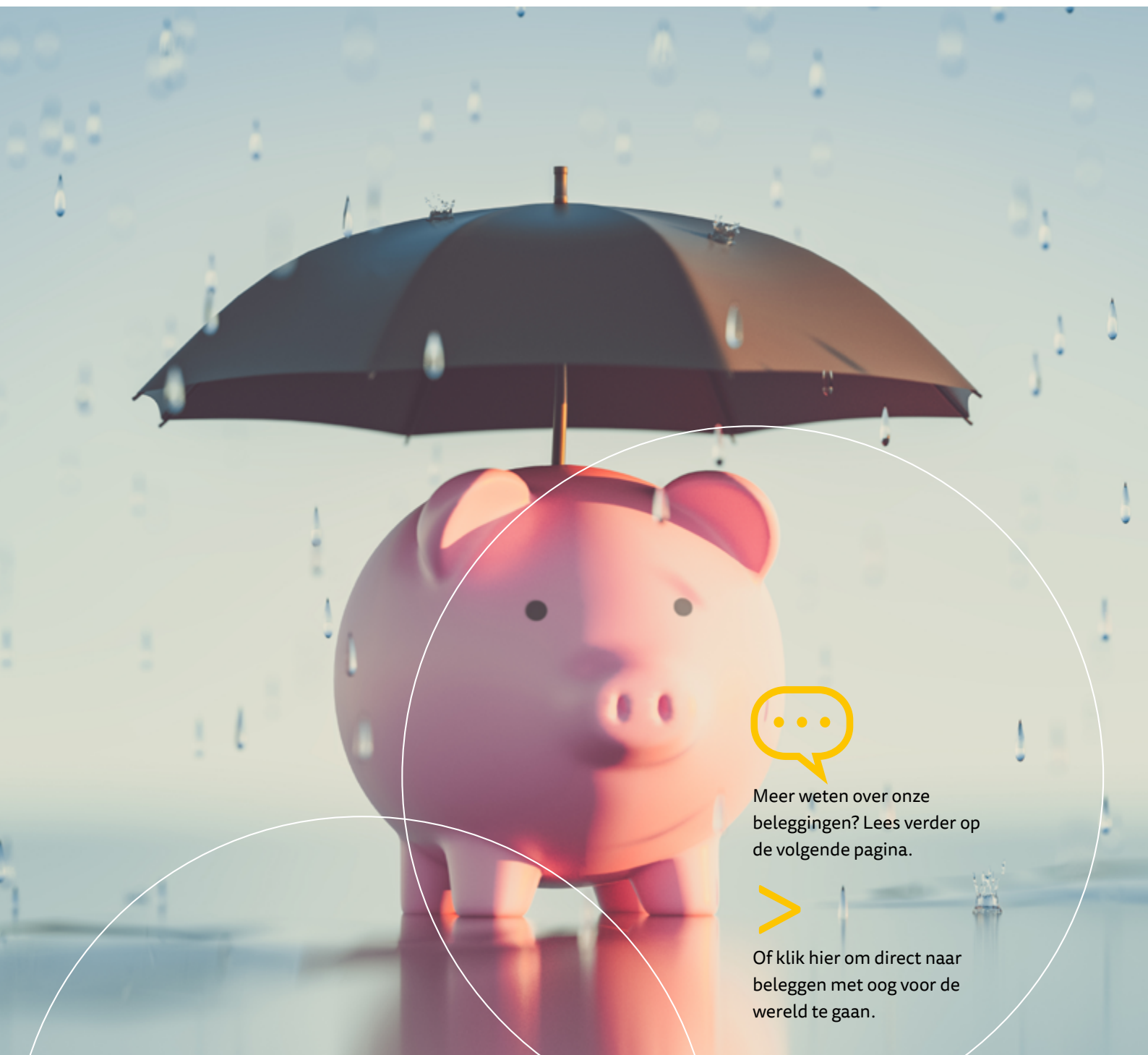
De derivaten voor valuta-afdekking hebben gezamenlijk met de renteafdekking 3,5%-punt bijgedragen aan het totaal rendement.

¹¹⁾ Er is geen strategische gewicht naar kas. Op het moment dat rentederivaten worden afgesloten met kas als onderpand conditie (central clearing) zal er kas op de balans worden aangehouden.

Norm en werkelijke gewichten beleggingsportefeuille

Categorie	Strategisch gewicht eind 2020 (%)	Werkelijk gewicht eind 2019(%)
Zakelijke waarden	43,0	43,6
Aandelen	34,5	36,5
Europa	5,0	5,0
Wereld	15,0	17,9
Opkomende markten	3,0	3,5
Long Term Investing	2,5	3,0
Small Caps	4,5	4,7
Private Equity fondsen	4,5	2,4
Vastgoed	8,5	7,0
Vastrentende waarden	57,0	50,6
Bedrijfsobligaties	9,0	9,8
Groene obligaties	2,5	2,4
Staatsobligaties opkomende landen	5,5	5,3
High Yield	4,0	2,4
Nederlandse hypotheke	22,0	19,9
Asset Backed Securities	2,5	3,9
Inflatiegerelateerde staatsobligaties	11,5	7,0
Kas ¹¹⁾	11	1,5
Overlay	-	4,3
Totaal	100,0	100,0

¹¹⁾ Er is geen strategische gewicht naar kas. Op het moment dat rentederivaten worden afgesloten met kas als onderpand conditie (central clearing) zal er kas op de balans worden aangehouden.

Meer weten over onze beleggingen? Lees verder op de volgende pagina.

Of klik hier om direct naar beleggen met oog voor de wereld te gaan.

Hierin beleggen wij

Hier lees je in welke categorieën ons pensioenvermogen is belegd en welke veranderingen we in 2020 hebben doorgevoerd.

Beleggingen in aandelen

Het pensioenfonds belegt wereldwijd in aandelen. De regioverdeling van deze beleggingen is gebaseerd op een wereldaandelenportefeuille met extra gewichten naar Europa en opkomende markten. Daarnaast is spreiding aangebracht over verschillende strategieën zoals small caps, long term investing en niet-beursgenoteerde aandelen (private equity).

Vastgoed

De niet-beursgenoteerde vastgoedbeleggingen vinden wereldwijd plaats in de regio's Europa, Noord-Amerika en Azië-Pacific. Er is daarnaast ruime spreiding aangebracht in sectoren en landen en er wordt hoofdzakelijk in 'core' beleggingen belegd (vastgoedbeleggingen met een laag risicoprofiel met name gericht op huurinkomsten). De niet-beursgenoteerde vastgoedallocatie wordt op indirecte wijze belegd. Dat betekent dat niet rechtstreeks in beleggingsobjecten wordt belegd maar via vastgoedfondsen. Het pensioenfonds heeft ook de mogelijkheid om te beleggen in beursgenoteerde vastgoedbeleggingen in ontwikkelde landen volgens een passieve

beleggingsstrategie. Deze dienen met name als liquide buffer voor de minder liquide beleggingen in niet-beursgenoteerd vastgoed.

Vastrentende waarden

Het pensioenfonds streeft naar een brede spreiding binnen de vastrentende waarden om de kredietrisico's zoveel mogelijk te beperken. Daarnaast willen we kunnen inspelen op extra rendementskansen. De grootste vastrentende waarden belegging betreft Nederlandse hypotheek, waarmee wordt geprofiteerd van de aantrekkelijke rentevergoeding in combinatie met lage verwachte verliezen. Daarnaast belegt het pensioenfonds circa 11,5% van het vermogen in inflatiegerelateerde staatsobligaties en kas, die tevens dienen als onderpand voor renteswaptransacties. Deze inflatiegerelateerde staatsobligaties worden uitsluitend in Duitsland belegd om het kredietrisico zoveel mogelijk te beperken. Eind 2018 is besloten om 2,5% van het belegd vermogen te investeren in Green Bonds. Een Green Bond is een obligatie waarmee beleggers investeren in duurzame projecten. De categorie levert een duidelijke bijdrage aan het

thema klimaat en daarnaast komen de karakteristieken van de categorie goed overeen met bedrijfsobligaties. In 2020 is naar aanleiding van de ALM-studie het gewicht van High Yield verhoogd ten koste van de categorie bedrijfsobligaties.

Kas / overlay

Voor het onderpand voor rentederivaten en operationele activiteiten wordt een buffer in liquiditeiten aangehouden. Omdat alle renteswaps via central clearing zijn afgesloten, houdt het pensioenfonds kas aan om te kunnen voldoen aan de onderpandverplichtingen.

Het pensioenfonds streeft naar een brede spreiding binnen de vastrentende waarden om de kredietrisico's zoveel mogelijk te beperken.

Beheersing beleggingsrisico's

Naast de risico's die beschreven staan in het hoofdstuk Risico's beheersen voert het pensioenfonds actief beleid voor de volgende financiële risico's.

Renterisico

Het pensioenfonds heeft te maken met renterisico voor de waardering van de verplichtingen. Bij een dalende rekenrente stijgen de verplichtingen in waarde, wat ongunstig is voor de dekkingsgraad van het pensioenfonds en omgekeerd. Om de rentegevoeligheid van de dekkingsgraad te beperken, hanteert het pensioenfonds een renteafdekkingsbeleid. Hierbij wordt gebruik gemaakt van de vastrentende beleggingen aangevuld met renteswaps. Deze vastrentende waarden en renteswaps nemen in waarde toe bij een daling van de rente, dus juist tegengesteld aan het effect van een lagere rente op de verplichtingen. Zo zorgen we ervoor dat de risico's van een rentedaling voor de dekkingsgraad worden beperkt. Aan de andere kant: door de renteafdekking profiteren we ook minder van een rentestijging. Voor de afdekking van het renterisico wordt een rentestaffel gehanteerd, waarbij de mate van renteafdekking in stappen toeneemt bij hogere

rentestanden. Door het gebruik van deze staffel is het pensioenfonds beschermd tegen extreme dalingen van de marktrente, terwijl het ook kan profiteren van een rentestijging.

Valutarisico

Het pensioenfonds belegt een deel van de beleggingen in vreemde valuta, terwijl de verplichtingen in euro's luiden. Om de gevolgen van wisselkoersveranderingen te beperken, dekt het pensioenfonds het valutarisico deels af.

Krediet- en tegenpartijrisico

Beheersing van het krediet- en tegenpartijrisico vindt plaats door het stellen van kredietwaardigheidseisen aan de tegenpartijen waarmee transacties kunnen worden gedaan. Daarnaast worden limieten gesteld aan tegenpartijen en worden extra zekerheden zoals onderpand bij renteswaps uitgewisseld. Op kwartaalbasis voert het pensioenfonds een gevoeligheidsanalyse uit, waarin in kaart wordt gebracht wat impact van een

hoger kredietrisico (risicopremie) op het vermogen en de dekkingsgraad is.

Actief risico

Bij beleggingen in de beleggingsportefeuille die actief worden beheerd kunnen managers afwijken van een bepaalde benchmark, zodat zij hun kennis kunnen inzetten om een hoger rendement te behalen. Bij actief beheerde beleggingen worden er grenzen gesteld aan de mate van afwijking. Op totaalniveau wordt dit risico begrensd door een limiet te stellen op de stijging in termen van het vereist eigen vermogen.

Premiedepot

De totale omvang van de beleggingen in het premiedepot bedraagt per 31 december 2020 € 128,5 mln. De beleggingen ten behoeve van het premiedepot worden separaat aangehouden. Het premiedepot is bedoeld ter bescherming van de pensioenopbouw van actieve

deelnemers. Het premiedepot maakt daarom geen onderdeel uit van het eigen vermogen en telt daarom niet mee bij de bepaling van de beleidsdekkingsgraad. Het beleggingsbeleid is hierbij gericht op behoud van de hoofdsom. Hieronder een overzicht van het premiedepot.

Marktwaaarde en samenstelling per beleggingscategorie van het premiedepot in detail

	Marktwaaarde in mln. €	Actueel gewicht in %	Strategisch gewicht in %
Bedrijfsobligaties euro	45,3	35,2	33,3
Nederlandse hypotheke	41,6	32,3	33,3
Asset Backed Securities	41,7	32,4	33,3
Totaal beleggingen	128,5	100,0	100,0

Rendement van het premiedepot in 2020

	Rendement in %	Benchmark in %	Relatief in %
Bedrijfsobligaties euro	3,4	2,6	0,8
Nederlandse hypotheke	2,0	3,7	-1,7
Asset Backed Securities	0,0	0,0	0,0
Totaal beleggingen	2,0	2,1	-0,1

Je beleggingen voor Individueel Pensioensparen en Beschikbare Premieregeling

Voor de deelnemers die bij Pensioenfonds KPN een deel van hun pensioen opbouwen via Individueel Pensioensparen (IPS) en de Beschikbare Premieregeling (BPR) was het ook een goed

beleggingsjaar. Hier zie je welke samenstelling de Life Cycle heeft per leeftijdscohort.

Life Cycle opbouwfase stabiele uitkering

		Life Cycle	Leeftijd	Aandelen* (%)						Vastgoed (%)	Vastrentende waarden in %					Geldmarkt (%)
Depot		Wereld		Europa Best-in-class	Opkomende markten	Long Term	Small Caps	Beursgenoteerd vastgoed	Langlopende staatsobligaties	Bedrijfsobligaties	Opkomende markten	High Yield	NL Hypotheken	Spaarfonds		
1	<50	40,5	13,5	8,1	6,8	12,1	9,0	0,0	0,0	2,0	1,0	6,0	1,0			
2	50-41	36,0	12,0	7,2	6,0	10,8	8,0	0,0	0,0	4,0	2,0	12,0	2,0			
3	52-53	31,5	10,5	6,3	5,3	9,4	7,0	0,0	0,0	6,0	3,0	12,0	9,0			
4	54-55	27,0	9,0	5,4	4,5	8,1	6,0	0,0	0,0	8,0	4,0	12,0	16,0			
5	56-57	22,5	7,5	4,5	3,8	6,7	5,0	0,0	5,0	9,0	4,5	12,0	19,5			
6	58-59	18,0	6,0	3,6	3,0	5,4	4,0	10,0	3,5	10,0	5,0	12,0	19,5			
7	60-61	13,5	4,5	2,7	2,3	4,0	3,0	20,0	3,5	10,0	5,0	12,0	19,5			
8	62-63	9,0	3,0	1,8	1,5	2,7	2,0	44,0	2,5	7,0	3,5	12,0	11,0			
9	64-65	4,5	1,5	0,9	0,8	1,3	1,0	70,0	2,0	3,0	1,5	12,0	1,5			
10	66-67	2,3	0,7	0,4	0,4	0,7	0,5	75,0	2,0	3,0	1,5	12,0	1,5			

Stabiel of variabele uitkering

Op 1 september 2016 is de Wet verbeterde premieregeling in werking getreden. Dit betekent dat deelnemers aan een beschikbare premieregeling, die op of na 1 september 2016 met pensioen gaan, kunnen kiezen voor een stabiele of variabele uitkering. In het vervolg op deze wet heeft het pensioenfonds

vanaf 1 januari 2018 een extra life cycle ingevoerd. Deze life cycle variabele uitkering past bij een inkoop vanuit de beschikbare premieregeling van een variabele uitkering vanaf de pensioendatum. De life cycle voor de variabele uitkering wijkt vanaf leeftijd 58 jaar af van de life cycle voor de stabiele uitkering (zoals hierboven getoond). Deelnemers aan de beschikbare

premieregeling krijgen op die leeftijd een keuze voorgelegd tussen de beide life cycles. Deze keuze voor inkoop van een stabiele uitkering vanuit de beschikbare premieregeling dan wel de variabele uitkering vanaf pensioendatum is voorlopig. De definitieve keuze wordt op de pensioendatum gemaakt. De beleggingen zullen bij een keuze voor een variabele uitkering vanaf leeftijd 58 afwijken van de life cycle zoals hierboven

getoond. Het pensioenfonds biedt dus sinds 1 januari 2019 de mogelijkheid om een variabele pensioenuitkering in te kopen. Dit betekent ook dat vanaf 1 januari 2019 de deelnemer geen mogelijkheid meer heeft om met het opgebouwde BPR-kapitaal een variabele uitkering buiten het pensioenfonds in te kopen. Per eind 2020 bedroeg het totaal belegd vermogen in de verschillende life cycle-depots € 1.155,5 mln.

Life Cycle opbouwfase variabele uitkering

Depot	Life Cycle	Leeftijd	Aandelen (%)						Vastgoed (%)	Vastrentende waarden in %					Geldmarkt (%)
			Wereld	Europa Best in class	Opkomende markten	Long Term	Small Caps	Beurs genoteerd vastgoed		Lang lopende staats-obligaties	Bedrijfs-obligaties	Opkomende markten	High Yield	NL-Hypotheek	Spaartfonds
6	58-59	21,2	7,0	4,2	3,5	6,4	4,7	0,0	5,0	10,0	5,0	12,0	21,0		
7	60-61	19,3	6,5	3,9	3,2	5,8	4,3	6,0	6,0	9,0	4,5	12,0	19,5		
8	62-63	17,1	5,7	3,4	2,9	5,1	3,8	15,0	7,0	8,0	4,0	12,0	16,0		
9	64-65	15,3	5,1	3,1	2,5	4,6	3,4	24,0	8,0	7,0	3,5	12,0	11,5		
10	66-67	13,5	4,5	2,7	2,3	4,0	3,0	37,0	9,0	6,0	3,0	12,0	3,0		

*De samenstelling van depot 1-5 is conform de Life Cycle opbouwfase stabiele uitkering

Life Cycle uitkeringsfase variabele uitkering

Depot	Life Cycle	Leeftijd	Aandelen (%)						Vastgoed (%)	Vastrentende waarden in %					Geldmarkt (%)
			Wereld	Europa Best in class	Opkomende markten	Long Term	Small Caps	Beurs genoteerd vastgoed		Lang lopende staats-obligaties	Bedrijfs-obligaties	Opkomende markten	High Yield	NL-Hypotheek	Spaartfonds
N1	68-77	11,2	3,7	2,3	1,9	3,4	2,5	43,0	10,0	5,0	2,5	12,0	2,5		
N2	78-82	11,2	3,7	2,3	1,9	3,4	2,5	34,0	10,0	5,0	2,5	12,0	11,5		
N3	83-87	11,2	3,7	2,3	1,9	3,4	2,5	24,5	10,0	5,0	2,5	12,0	21,0		
N4	88-92	11,2	3,7	2,3	1,9	3,4	2,5	17,5	10,0	5,0	2,5	12,0	28,0		
N5	>92	11,2	3,7	2,3	1,9	3,4	2,5	10,5	10,0	5,0	2,5	12,0	35,0		

*De samenstelling van depot 1-5 is conform de Life Cycle opbouwfase stabiele uitkering

Rendementen van de Life Cycle opbouwfase stabiele uitkering in 2020

Depot	Rendementen (in %)	Benchmark (in %)	Relatief (in %)
1	10,5	5,8	4,4
2	9,8	5,7	3,8
3	9,0	5,4	3,4
4	8,1	4,9	3,0
5	7,3	4,5	2,6
6	7,2	5,1	2,0
7	7,0	5,6	1,3
8	7,7	7,3	0,3
9	8,5	9,2	-0,6
10	8,3	9,1	-0,8

Rendementen van de Life Cycle opbouwfase variabele uitkering in 2020*

Depot*	Rendementen (in %)	Benchmark (in %)	Relatief (in %)
6	7,0	4,4	2,5
7	7,1	4,8	2,2
8	7,4	5,5	1,7
9	7,7	6,3	1,3
10	8,3	7,5	0,7

* Het rendement van de depots 1 t/m 5 is overeenkomstig aan de depots van de opbouwfase stabiele Uitkering.

Rendementen van de Life Cycle uitkeringsfase gericht op variabele uitkering in 2020

Depot*	Rendementen (in %)	Benchmark (in %)	Relatief (in %)
N1	8,2	7,8	0,4

Vrij beleggen

Een deelnemer kan er ook voor kiezen om niet te participeren in de Life Cycles, maar de verantwoordelijkheid voor de beleggingen zelf te dragen. Het pensioenfonds heeft hiervoor zogeheten Vrij beleggen depots ingericht. Voor deelnemers die de verantwoordelijkheid voor de beleggingen overnemen, onderzoekt het pensioenfonds jaarlijks of de deelnemer niet te

veel risico neemt. Wanneer het risicoprofiel van de beleggingen niet overeenkomt met de risicobereidheid van de deelnemer, zoals vastgesteld met de Profielwijzer, ontvangt de deelnemer jaarlijks een brief van het pensioenfonds waarin dit kenbaar wordt gemaakt.

Life Cycle	Aandelen (%)					Vastgoed (%)	Vastrentende waarden					Geldmarkt (%)
							Obligaties					
Depot	Wereld	Europa Best in class	Opkomende markten	Long Term	Extra in Small Caps	Beursgenoteerd vastgoed	Langlopende staats obligaties	Bedrijfs obligaties	Opkomende markten	High yield	NL Hypotheken	Spaarfondsen
A	45,0	15,0	9,0	7,5	13,5	10,0	-	-	-	-	-	-
B	33,8	11,2	6,8	5,6	10,1	7,5	-	-	5,0	2,5	12,0	5,5
C	22,5	7,5	4,5	3,8	6,7	5,0	-	-	9,0	4,5	12,0	24,5
D	11,2	3,7	2,3	1,9	3,4	2,5	38,0	-	9,0	4,5	12,0	11,5
E	-	-	-	-	-	-	75,0	-	5,0	2,5	12,0	5,5
F	45,0*	-	-	-	-	5,0	-	-	6,0	3,0	12,0	29,0
G	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-	100,0

* Betreft beleggingen in aandelen van ondernemingen die aan bepaalde eisen van duurzaamheid voldoen.

Resultaten Vrij beleggen 2020

Depot	Rendementen (in %)	Benchmark (in %)	Relatief (in %)
A	11,2	5,9	5,0
B	9,4	5,6	3,6
C	7,2	4,4	2,7
D	7,8	7,2	0,6
E	7,7	8,4	-0,6
F	6,6	6,2	0,5
G	1,2	-0,5	1,6

Per eind 2020 bedroeg het belegd vermogen in de Vrij beleggen depots € 109,0 mln.

Beleggen met oog voor de wereld

Pensioenfonds KPN belegt het pensioengeld om er een zo goed mogelijk rendement op te halen bij een verantwoord risico. Maar we hebben niet alleen oog voor rendement. We houden ook rekening met de impact van onze beleggingen op mens en milieu. Dat noemen wij maatschappelijk verantwoord beleggen (MVB). Dat we dat doen wil niet zeggen dat we genoeg nemen met minder rendement. We zijn ervan overtuigd dat MVB op de lange termijn gezien een bijdrage levert aan een beter rendement en minder risico.

MVB past bij de waarden en normen van ons pensioenfonds en bij die van KPN. Daarom is het een belangrijk thema voor ons. We streven er niet naar een absoluut 'groene' belegger te zijn, maar we zien voor sommige beleggingscategorieën het bevorderen van de transitie naar een duurzame belegging – het verduurzamen – eveneens als waardevol. Voorbeelden hiervan zijn vastgoedbeleggingen die verduurzaamd worden en de energiesector die wordt aangespoord om de transitie naar duurzame energie vorm te geven.

Binnen het MVB-beleid hebben we drie speerpunten:

- **Klimaat (energietransitie):** we hebben de overtuiging dat de energietransitie naar een klimaatneutrale economie verstrekende gevolgen gaat hebben voor de maatschappij.
- **Technologische bedrijven:** we hebben de overtuiging dat vernieuwende technologische oplossingen een bijdrage kunnen leveren aan de verduurzaming van de samenleving.

- **Watermanagement:** we hebben de overtuiging dat watermanagement gericht op betere watervoorzieningen in structureel droge gebieden noodzakelijk is. Dit betreft activiteiten die gericht zijn op schoon drinkwater, minder waterverbruik en minder lozingen. Deze activiteiten bevorderen een betere lokale leefomgeving en afname van voedselschaarste.

MVB-criteria bij beleggingsbeslissingen

De integratie van MVB-criteria in het beleggingsproces is in opdracht van het pensioenfonds een vast onderdeel bij de selectie en monitoring van externe managers door Aegon Asset Management (AAM), de uitvoerder van ons vermogensbeheer. AAM ziet erop toe dat (externe) managers MVB-criteria integreren in hun beleggingsproces. Vervolgens screent AAM de portefeuille periodiek op MVB-risico's.

CO₂-voetafdruk en ESG-profiel van de beleggingen

In 2019 heeft het pensioenfonds de ambitie gesteld om de CO₂-voetafdruk van de beleggingsportefeuille de komende jaren significant te verlagen. Onze doelstelling is dat in 2030 de CO₂-uitstoot van onze aandelenportefeuille met 35% is afgenomen ten opzichte van 2017. Daarmee sluiten we aan bij de doelstellingen van het Nederlandse klimaatakkoord. In 2020 hebben we verder invulling gegeven aan deze doelstelling. Ook is er in 2020 een scenario analyse uitgevoerd voor de beleggingsportefeuille waarbij rekening wordt gehouden met het effect van een stijging van de CO₂-prijs.

Best in class en impact-beleggen

Onze beleggingen in Europese aandelen zijn sinds 2019 met een passieve best-in-class strategie ingevuld. Het pensioenfonds belegt hierbij in ondernemingen die binnen hun soort de beste MVB-scores hebben. Daarnaast beleggen we in groene obligaties (Green Bonds). Green Bonds worden met name gebruikt voor financiering van projecten die een positief effect hebben op klimaat en/of water en daarom sluiten ze goed aan bij de door het pensioenfonds gekozen speerpunten.

Verder heeft het pensioenfonds aanvullende MVB-criteria voor het selectieproces van Private Equity en niet-beursgenoteerde vastgoedbeleggingen gedefinieerd.

Waardering van buitenaf

Pensioenfonds KPN in top-10 duurzaamste pensioenfonds

Op 26 oktober 2020 heeft de Vereniging van Beleggers voor Duurzame Ontwikkeling (VBDO) de VBDO-benchmark pensioenfonds 2020 bekendgemaakt. De benchmark is een jaarlijkse publicatie over de prestaties van de top-50 Nederlandse pensioenfonds op het gebied van maatschappelijk verantwoord beleggen. Pensioenfonds KPN is ten opzichte van 2019 gestegen van de 18e naar de 10e plaats en is daarmee het hoogst genoteerde ondernemingspensioenfonds in de lijst. Het pensioenfonds ziet dit als een mooie beloning voor de stappen die in de afgelopen jaren zijn gezet om het geld van de deelnemers als sturende kracht in te zetten om een bijdrage te leveren aan een duurzamere samenleving.

Sterren voor vastgoed

In de jaarlijkse Global Real Estate Sustainability Benchmark (GRESB) heeft het pensioenfonds voor de gehele niet-beursgenoteerde vastgoedportefeuille een score behaald van 84. Dat is gelijk aan de score van vorig jaar. Het pensioenfonds heeft daarmee haar relatieve voor-sprong ten opzichte van de benchmark uitgebouwd naar 14 punten. De benchmark van niet-beursgenoteerde vastgoedfondsen wereldwijd behaalde namelijk een score van 70 (vorig jaar 72). Stilstand is in dit geval dus zeker geen achteruitgang. De methodiek van GRESB is dit jaar aangepast, wat leidt tot verschuivingen en gemiddeld lagere scores. In 2020 was de deelname aan GRESB in de niet-beursgenoteerde vastgoedportefeuille van het pensioenfonds kapitaalgewogen 98,8%.

GRESB geeft vastgoedfondsen een aantal sterren (maximaal 5). Een score van 5 sterren betekent dat een fonds behoort tot de 20% best scorende fondsen wereldwijd. De gemiddelde score van de niet-beursgenoteerde vastgoedportefeuille van het pensioenfonds bereikte het afgelopen jaar met ruim 4 sterren net niet de maximale score van 5 sterren. Onderliggend haalden 13 van de 22 deelnemende vastgoedfondsen uit de niet-beursgenoteerde vastgoedportefeuille een score van 5 sterren.

Het pensioenfonds wenst uitsluitend in niet-beursgenoteerde vastgoedfondsen te beleggen die een GRESB-score halen die hoger is dan het gemiddelde van de peer group van het desbetreffende fonds, of in niet-beursgenoteerde vastgoedfondsen die de potentie hebben dit op termijn te bereiken. Van de in totaal 22 deelnemende vastgoedfondsen uit de niet-beursgenoteerde vastgoedportefeuille, behaalden 19 een beter resultaat ten opzichte van hun peer group. De achterblijvende fondsen zullen in een engagementgesprek op het achterblijven worden aangesproken. Ten slotte: de portefeuille presteerde op alle afzonderlijk door GRESB beoordeelde aspecten beter dan de peer group.

Maatschappelijk verantwoord beleggen in de praktijk

Dit is wat we doen:

ESG Integratie

Het pensioenfonds vindt het van groot belang dat bij de beleggingsbeslissingen in al haar beleggingsportefeuilles rekening wordt gehouden met het milieu (Environment), met sociale factoren (Social) en met maatstaven voor goed bestuur (Governance). Zoals in de beleggingsovertuigingen is opgenomen heeft het pensioenfonds de overtuiging dat ESG bijdraagt aan het verbeteren van het risico-rendementsprofiel van onze beleggingen.

Screening en engagement

Een belangrijk uitgangspunt is dat alle ondernemingen waarin wordt belegd zich gedragen volgens de United Nations Global Compact Principles (UNGCP) op het gebied van mensenrechten, arbeidsrechten, milieu en anti-corruptie, zoals opgesteld door de Verenigde Naties. Jaarlijks worden onze door AAM beheerde beleggingen gescreend op het naleven van deze principes. Met ondernemingen die zich niet aan de normen

houden wordt een dialoog gevoerd ("engagement"). Een engagementtraject loopt in beginsel drie jaar. Als het bedrijf onvoldoende gedragsverbetering laat zien, kunnen we er ons als belegger uit terugtrekken. Het bedrijf wordt dan toegevoegd aan de uitsluitingslijst.

Eind april 2020 startte een nieuw thematisch engagementtraject gericht op het verminderen van de 'Water Footprint' van een twintigtal bedrijven die gebruiken van waterbassins in Zuid-Afrika

(Vaal Bassin) en Brazilië (Tiête Bassin). Het engagementtraject geeft invulling aan ons MVB-speerpunt 'watermanagement'. Een 'watercrisis' vormt volgens het World Economic Forum één van de top-10 risico's in de komende jaren. Mede daarom zien wij watermanagement als een belangrijk MVB-thema. Het engagementtraject is erop gericht om de bedrijven aan te sporen een bedrijfsbrede strategie te ontwikkelen om waterschaarste, watervervuiling en waterverbruik te adresseren.

Stembeleid

We stemmen wereldwijd op aandeelhoudersvergaderingen van bedrijven. We nemen daarbij internationale afspraken over duurzaam ondernemen en maatschappelijk verantwoord beleggen als uitgangspunt, zoals die bijvoorbeeld zijn vastgelegd in verdragen van de Verenigde Naties.

Uitsluiting bedrijven

- bedrijven die te maken hebben met controversiële wapens, zoals biologische, nucleaire en chemische wapens, antipersoonsmijnen, clustermunitie, munitie met verarmd uranium en witte fosfor (als het gaat om controversiële toepassing);
- kolenmijnbouwbedrijven die 30% of meer van hun omzet behalen uit de winning van thermische kolen. Dit type kolen wordt verbrand met als doel elektriciteit en/of hitte op te wekken en heeft een sterk vervuilende impact op het milieu. Naast het vervuilende karakter van deze activiteit geldt ook dat deze bedrijven niet zijn gediversifieerd en lopen daardoor een groot risico op waardeverlies;
- bedrijven die 30% of meer van hun

olieproductie halen uit teerzanden en/of bedrijven die een significante betrokkenheid hebben bij het transport van teerzandolie;

- bedrijven die non-compliant zijn met UNGCP en onvoldoende voortgang in de dialoog hebben getoond;
- bedrijven die meer dan 5% van de omzet halen uit de productie van tabak en aan tabak gerelateerde producten.

Uitsluiting landen

Ook in sommige landen beleggen we niet. Landen die betrokken zijn bij ernstige schendingen van de mensenrechten worden uitgesloten van beleggingen in staatsleningen. Uitgesloten landen of bedrijven maken soms wel deel uit van

de benchmark. Het uitsluitingsbeleid kan daardoor een oorzaak zijn van de afwijking van het behaalde rendement ten opzichte van de benchmark.

In januari 2021 hebben we het uitsluitingenbeleid verder aangescherpt. De aanscherpingen zijn onder andere gericht op biodiversiteit, waarbij uitsluitingen plaatsvinden gekoppeld aan palmolie, duurzaam bosbeheer en boskap. Daarnaast worden naast producerende bedrijven nu ook bedrijven uitgesloten die betrokken zijn bij de handel in controversiële wapens.

Meer weten over MVB?

Een uitgebreide toelichting op ons MVB-beleid kun je lezen in ons Duurzaamheidsverslag 2020.

3

Transparant over kosten

Pensioenfondsen KPN maakt kosten om de pensioenen professioneel te beheren. We maken kosten voor het pensioenbeheer en het vermogensbeheer en we maken transactiekosten (voor het aan- en verkopen van beleggingen). Wij vinden het belangrijk transparant te zijn over de kosten. Daarom leggen we in dit hoofdstuk uitgebreid verantwoording hierover af.

In de tabel hieronder zie je de kosten die we maken weergegeven voor de afgelopen 5 jaar.

	2020	2019	2018	2017	2016
Pensioenbeheerkosten*					
(in euro per deelnemer/pensioengerechtigde)	€ 206	€ 213	€ 222	€ 209	€ 194
Vermogensbeheerkosten					
(in % van het gemiddeld belegd vermogen)	0,66%	0,55%	0,47%	0,48%	0,38%
Transactiekosten					
(in % van het gemiddeld belegd vermogen)	0,12%	0,13%	0,26%	0,20%	0,03%

Toelichting op de diverse kostensoorten

Kosten van pensioenbeheer

Hieronder vallen de integrale kosten voor pensioenbeheerdienstverlening van TKP, de contributies en bijdragen voor de toezichthouders, communicatiekosten, accountants- en actuariskosten en advieskosten. Ook een deel van de kosten van het bestuur wordt in de kosten van pensioenbeheer meegerekend. De pensioenuitvoeringskosten worden gerapporteerd in euro's per deelnemer (berekend over actieve deelnemers en pensioengerechtigden). In deze kosten zitten geen schattingselementen.

De kosten van pensioenbeheer zijn in 2020 gedaald. Dit wordt veroorzaakt een verschuiving in de toewijzing van de algemene kosten. Door de gestegen vermogensbeheerkosten is een kleiner deel van de algemene kosten toegewezen aan de pensioenbeheerkosten. De kosten van het bestuursbureau zijn gestegen ten opzichte van 2019 (€ 322.000 hoger). Daarnaast zijn ook de advieskosten toegenomen door extra ondersteuning voor het bestuursbureau en de verschillende commissies (€ 250.000 hoger).

Bestuursoordeel over de uitvoeringskosten

Het bestuur acht de kosten voor de uitvoering van de pensioenregeling in lijn met de complexiteit die de pensioenregeling in zich heeft.

Kosten van vermogensbeheer

De vermogensbeheerkosten bedroegen in 2020 in totaal € 87 miljoen, wat overeenkomt met 0,78% over het gemiddeld belegd vermogen. Dit betreft alle (direct en indirect) door het pensioenfonds betaalde vermogensbeheerkosten inclusief transactiekosten. De vermogensbeheerkosten bestaan uit de volgende onderdelen:

Directe kosten vermogensbeheer

De directe vermogensbeheerkosten bestaan uit de volgende posten:

- Dienstverlening fiduciair vermogensbeheerder:
 - *Beheervergoeding*: dit is een vaste beheervergoeding voor het operationeel vermogensbeheer per tijdsperiode die onafhankelijk is van de prestatie;
 - *Vergoeding advies, administratie en rapportage*: dit is de vergoeding voor de integrale dienstverlening conform de uitbestedingsovereenkomst.
- Overige directe kosten: dit betreft onder andere de kosten van dienstverlening derivaten en de advieskosten van bijvoorbeeld het maatschappelijk verantwoord beleggen.
- Algemene kosten waaronder kosten van het bestuur en het Verantwoordingsorgaan, bestuursbureau, externe adviseurs en toezichtkosten, zijn naar rato (91,4%) toegerekend aan de vermogensbeheerkosten.

Indirecte kosten vermogensbeheer

De indirecte vermogensbeheerkosten bestaan uit kosten die worden gemaakt binnen de onderliggende beleggingsfondsen.

Deze bestaan uit de volgende posten:

- *Beheervergoeding externe managers*: dit is een (basis) vergoeding per tijdsperiode die onafhankelijk is van de prestatie;
- *Performance fee externe managers*: dit is een prestatieafhankelijke vergoeding voor het extra rendement (positief relatief rendement) dat een manager maakt door actief af te wijken van de marktstandaard (benchmark).
- *Overige kosten*: dit betreft onder andere de vergoeding van de bewaarbank, administratiekosten, accountantskosten en juridische kosten.

De kosten vermogensbeheer worden gerapporteerd in euro's en als percentage van het gemiddelde van het totaal belegd vermogen. De volgende tabellen geven dit per beleggingscategorie weer. Voor het niet-beursgenoteerde vastgoed en private equity beleggingen zijn de kosten vermogensbeheer gebaseerd op schattingen. De schattingen zijn gebaseerd op opgaven van externe managers van de kosten in onderliggende beleggingsstructuren. Voor de overige beleggingscategorieën is het aandeel aan geschatte kosten beperkt.

Kosten vermogensbeheer

	Aandelen	Private equity	Vastgoed	Vastrentende waarden	Derivaten	Overig	Totaal
in duizenden euro 2020	24.534	10.532	10.421	12.299	-	15.633	73.419*
in % van gemiddeld belegd vermogen 2020	0,22	0,09	0,09	0,11	-	0,14	0,66
in duizenden euro 2019	17.891	7.378	12.837	14.211	267	4.869	57.451
in % van gemiddeld belegd vermogen 2019	0,17	0,07	0,12	0,14	0,00	0,05	0,55

* De hierboven gepresenteerde kosten zijn exclusief transactiekosten.

De vermogensbeheerkosten (excl. transactiekosten) zijn in 2020 (0,66% van het gemiddeld belegd vermogen) met € 16,0 miljoen gestegen ten opzichte van die in 2019 (0,55% van het gemiddeld belegd vermogen). Deze stijging wordt vooral veroorzaakt door de stijging van de performancevergoeding (10 basispunten), doordat het extra rendement dat managers hebben behaald door af te wijken van de marktstandaard fors hoger was dan in 2019. Dit betekent dat de gemaakte keuzes door de managers het pensioenfonds over 2020 veel extra rendement hebben opgeleverd (€ 226 miljoen). Dit leidt voor aandelen tot een hogere performance fee, wat de kostenstijging (€ 6,6 miljoen) verklaart. De kostenstijging bij private equity ontstaat hoofdzakelijk door de verdere opbouw van de portefeuille in 2020.

De post overige lijkt gestegen, maar dit is toe te schrijven aan een andere vergoedingenstructuur. Voor 2020 is een totale vergoeding afgesproken voor de fiduciaire dienstverlening en beheervergoeding van de beleggingsfondsen samen. In 2019 werd apart een beheervergoeding toegerekend aan de diverse beleggingscategorieën. Per saldo zijn deze kosten nagenoeg gelijk gebleven.

De post overige lijkt gestegen, maar dit is toe te schrijven aan een andere vergoedingenstructuur. Voor 2020 is een

totale vergoeding afgesproken voor de fiduciaire dienstverlening en beheervergoeding van de beleggingsfondsen samen. In 2019 werd apart een beheervergoeding toegerekend aan de diverse beleggingscategorieën. Per saldo zijn deze kosten nagenoeg gelijk gebleven.

Transactiekosten

Deze kosten betreffen de toe- en uittredingsvergoedingen van de beleggingsfondsen, de transactiekosten van discretionaire portefeuilles en de derivatentransacties. Deze kosten zijn in het gerapporteerde rendement verwerkt.

De transactiekosten zijn als volgt benaderd:

- Aandelen: op basis van directe transactiekosten zoals commissie en belastingen en indirecte geschatte kosten zoals spread en marktimpat. Als deze kosten niet aanwezig zijn worden deze vastgesteld op basis van schattingen;
- Vastrentende waarden en derivaten: van vastrentende waarden zijn de transactiekosten slechts bij benadering vast te stellen. Deze kosten zijn niet zichtbaar bij aan- en verkopen, maar zijn een impliciet onderdeel van de spread tussen bied- en laatkoersen. Binnen deze fondsen worden de transactiekosten geschat op basis van de gemiddelde spread gedurende het jaar en de som van aan- en verkopen;

Transactiekosten vermogensbeheer:

	Aandelen	Private equity	Vastgoed	Vastrentende waarden	Derivaten	Totaal
in duizenden euro 2020	6.416	56	1.288	5.133	872	13.764
in % van gemiddeld belegd vermogen 2020	0,06	0,00	0,01	0,05	0,01	0,12
in duizenden euro 2019	8.040	25	912	3.225	1.432	13.634
in % van gemiddeld belegd vermogen 2019	0,08	0,00	0,01	0,03	0,01	0,13

- Niet-beursgenoteerd vastgoed en private equity: de transactiekosten zijn gebaseerd op kostenopgaven van managers. Voorbeelden van deze transactiekosten zijn acquisitie-, aan- en verkoopkosten en notariskosten.

De (geschatte) transactiekosten worden gerapporteerd in euro's als een percentage van het gemiddelde van het totaal belegd vermogen.

De transactiekosten op basis van het gemiddeld belegd vermogen zijn licht gedaald (van 0,13% naar 0,12%). Onderdeel van deze kosten zijn de kosten van toe- en uittredingskosten van het pensioenfonds (€ 3,1 miljoen). Deze komen voort uit aan- en verkopen vanwege beleidswijzigingen en vanwege bijsturingen om de beleggingsportefeuille binnen de gestelde bandbreedtes te houden. Ten opzichte van 2019 zijn de toetredingskosten nagenoeg gelijk gebleven. De overige kosten zijn de transactiekosten binnen de beleggingen.

De totale vermogensbeheerkosten inclusief transactiekosten in 2020 van het pensioenfonds bedragen daarmee 0,78%. In 2019 was dit 0,68%.

Vergelijking met andere pensioenfonds

De vermogensbeheerkosten van Pensioenfonds KPN zijn relatief hoog in vergelijking met een gemiddeld Nederlands pensioenfonds. Dit wordt veroorzaakt doordat wordt belegd in beleggingscategorieën als niet-beursgenoteerd vastgoed en private equity, waarvan de beheerkosten hoger zijn dan bijvoorbeeld van beursgenoteerde aandelen. Daarnaast wordt een groot deel van de beleggingsportefeuille actief beheerd met een multi-manager aanpak, met als uitgangspunt dat actief beheer voor de geselecteerde beleggingscategorieën op termijn een hoger rendement oplevert. De toegevoegde waarde van deze keuze was in de resultaten over 2020 duidelijk zichtbaar. Eens in de 3 jaar voert het pensioenfonds een

benchmarkonderzoek uit, waarin het de kosten afzet tegen de markt. De laatste benchmark heeft in 2019 plaatsgevonden.

Bestuursoordeel over de vermogensbeheerkosten

De totale vermogensbeheerkosten in 2020 bedroegen 0,78% van het gemiddeld belegd vermogen. Dit is een stijging van 0,10%-punt t.o.v. vorig jaar. Van deze totale kosten is 0,18%-punt toe te schrijven aan prestatieafhankelijke vergoedingen op de actief beheerde beleggingen. Deze actief beheerde beleggingen realiseerden een extra rendement van 2,0% op totaal portefeuille niveau. In absolute getallen is de extra gerealiseerde opbrengst € 226,6 miljoen, € 207 miljoen meer dan de betaalde prestatievergoeding van € 19,6 miljoen. De relatief hoge kosten over 2020 hebben daarmee een veelvoud aan extra rendement opgeleverd. Het bestuur is zich bewust van de hogere kosten die de keuze van actief beheerde beleggingen met zich mee brengt. De vermogensbeheerkosten zullen daarmee aan de bovenkant van de pensioensector zitten. De transactiekosten zijn vrijwel gelijk aan voorgaande jaren en passend bij de ontwikkelingen in financiële markten en toe- en uittredingen in de beleggingen in het afgelopen jaar. Gegeven het extra rendement dat dit met zich mee heeft gebracht, beoordeelt het bestuur het kostenniveau over 2020 als acceptabel en passend bij de behaalde resultaten.

Kosten Beschikbare Premie Regeling & Individueel Pensioensparen

De deelnemers in de BPR/IPS depots betalen geen aankoop- en/of verkoopkosten. De kosten van beleggen worden direct verrekend in het rendement. Deze beleggingskosten zijn afhankelijk van het depot waarin wordt belegd. Deze kosten zijn gebaseerd op de kosten per beleggingsdepot op basis van de samenstelling per eind 2020. Ter vergelijking zijn ook de kosten per eind 2019 weergegeven.

Vermogensbeheerkosten

Life Cycle Vaste uitkering	2020	2019	Life Cycle doorbeleggen Variabele uitkering	2020	2019
Depot 1	0,7%	0,5%	Depot 1	0,7%	0,5%
Depot 2	0,6%	0,4%	Depot 2	0,6%	0,4%
Depot 3	0,6%	0,4%	Depot 3	0,6%	0,4%
Depot 4	0,5%	0,4%	Depot 4	0,5%	0,4%
Depot 5	0,5%	0,4%	Depot 5	0,5%	0,4%
Depot 6	0,4%	0,3%	Depot 6	0,5%	0,3%
Depot 7	0,4%	0,3%	Depot 7	0,4%	0,3%
Depot 8	0,3%	0,2%	Depot 8	0,4%	0,3%
Depot 9	0,2%	0,2%	Depot 9	0,4%	0,3%
Depot 10	0,2%	0,2%	Depot 10	0,4%	0,3%

Vrij beleggen	2020	2019	Life Cycle uitkeringsfase Variabele uitkering	2020	2019
Depot A	0,7%	0,5%	Depot N1	0,3%	0,3%
Depot B	0,6%	0,4%			
Depot C	0,5%	0,3%			
Depot D	0,3%	0,3%			
Depot E	0,2%	0,1%			
Depot F	0,2%	0,2%			
Depot G	0,1%	0,1%			

Transactiekosten

Life Cycle Vaste uitkering	2020	Life Cycle doorbeleggen Variabele uitkering	2020
Depot 1	0,13%	Depot 1	0,13%
Depot 2	0,12%	Depot 2	0,12%
Depot 3	0,11%	Depot 3	0,11%
Depot 4	0,11%	Depot 4	0,11%
Depot 5	0,11%	Depot 5	0,11%
Depot 6	0,10%	Depot 6	0,11%
Depot 7	0,08%	Depot 7	0,10%
Depot 8	0,06%	Depot 8	0,09%
Depot 9	0,04%	Depot 9	0,09%
Depot 10	0,03%	Depot 10	0,07%

Vrij beleggen	2020	Life Cycle uitkeringsfase Variabele uitkering	2020
Depot A	0,13%	Depot N1	0,07%
Depot B	0,12%		
Depot C	0,10%		
Depot D	0,07%		
Depot E	0,03%		
Depot F	0,03%		
Depot G	-		

4

Onze organisatie: zo zorgen we voor je pensioen

Bestuur, naleven
wet- en regelgeving en
risicomanagement

Bij Pensioenfonds KPN hebben we de organisatie zo ingericht dat we optimaal kunnen zorgen voor je pensioen. Hier vertellen we je hoe we dat hebben gedaan: hoe zit onze organisatie in elkaar, hoe zorgen we dat we ons aan wet- en regelgeving houden? En misschien wel het belangrijkste: hoe houden we grip op de risico's waar we als pensioenfonds nu eenmaal mee te maken hebben?

Bestuursleden namens de werkgever, KPN N.V.

Jeroen Burcksen

Désirée Leijten

Jan-Maarten van Osch

Het pensioenfonds

Stichting Pensioenfonds KPN, statutair gevestigd te Amersfoort, is opgericht op 26 juni 1998. Het pensioenfonds is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 02063809.

Ons bestuur

In het bestuur van Pensioenfonds KPN zitten drie bestuursleden namens de werknemers, twee namens de pensioengerechtigden en drie namens de werkgever. Samen vormen ze het uitvoerend bestuur. Ze worden aangevuld door drie onafhankelijke bestuursleden: één deskundige op beleggingsgebied, één op het gebied van risicobeheer en een voorzitter. Zij zijn niet-uitvoerend bestuursleden en oefenen binnen het bestuur ook een toezichthoudende rol uit. Het Intern Toezicht functioneert binnen het bestuur en heeft daarbij eigen taken en bevoegdheden. Voor deze inrichting van het bestuur is gekozen om ook de sociale partners een sterke rol binnen het pensioenfonds te laten spelen (we zijn immers het pensioenfonds van en voor de mensen bij KPN), terwijl we tegelijkertijd voldoende specialistische kennis binnen ons bestuur hebben om adequaat samen te kunnen werken met onze uitvoeringsorganisatie en externe adviseurs. Daarnaast zijn op grond van de IORP II regelgeving sleutelfunctiehouders (Risicobeheer; Actuarieel en Interne audit) geïnstalleerd.

Bestuursleden namens de werknemers

Edith Snoeij
(secretaris)

Susan Eijgermans

Caspar Vlaar

Het bestuur is collectief verantwoordelijk voor zijn functioneren. De voorzitter is het eerste aanspreekpunt voor de bestuursleden, het Intern Toezicht, het Verantwoordingsorgaan en externe partijen. Elk bestuurslid stelt zich bij de besluitvorming onafhankelijk op ten opzichte van de achterban en handelt in het belang van alle belanghebbenden van het pensioenfonds. Om een evenwichtig besluitvormingsproces te kunnen waarmaken, waarborgt het bestuur dat de leden van het Intern Toezicht onafhankelijk zijn ten opzichte van elkaar en kritisch kunnen opereren. Dit doet niets af aan het feit dat een bestuurslid oog heeft voor de verschillende deelbelangen en deze transparant aan de orde stelt.

In 2020 hebben twee wisselingen in het bestuur plaatsgevonden. Per 1 januari 2020 eindigde voor Fred Ooms de bestuurstermijn en werd hij toehoorder totdat zijn opvolger benoemd was. Zijn opvolger is Désirée Leijten. Zij was vanaf 1 januari 2020 als toehoorder betrokken bij het bestuur en is sinds 28 mei 2020 bestuurslid. Daarnaast ging Joost van Herpen per 30 juni 2020 met pensioen. Susan Eijgermans heeft hem opgevolgd per 8 juli 2020. Ook zij was al vanaf 1 januari 2020 als toehoorder betrokken bij het bestuur.

Wanneer er vacante bestuurszetels (uitvoerend en niet-uitvoerend) zijn, dan wordt hiervoor een profiel opgesteld. Dit geldt ook voor vacante posities in het Verantwoordingsorgaan. Het diversiteitsbeleid (zie verderop in dit hoofdstuk) wordt hierin meegenomen. Meer informatie over de bestuursleden en in welke commissies zij plaatsnemen, kun je vinden in de bijlage Personalia. Daarin is ook een overzicht van de nevenfuncties opgenomen.

Bestuursleden namens de pensioengerechtigden

Diana Horsmeier

Anne van 't Zelfde

Niet-uitvoerend bestuursleden

Peter van Gameren
(voorzitter)

Cor van der Sluis

Gwen van Tongeren

Aantal vergaderingen

In 2020 zijn er 21 bestuursvergaderingen geweest en een groot aantal commissievergaderingen. Veel aandacht is besteed aan de nieuwe pensioenregeling, de financiële situatie, het beleggingsbeleid, integraal risicomanagement, het Pensioenakkoord en andere actuele ontwikkelingen op pensioengebied. In alle vergaderingen is het voor besluitvorming noodzakelijke aantal stemmen aanwezig geweest.

Bestuursbureau

Sinds 1 januari 2019 heeft het pensioenfonds een bestuursbureau. Per einde van 2020 zijn de volgende functies opgenomen in het bestuursbureau:

- Directeur
- Secretaresse
- Beleidsmedewerker Actuariel
- Beleidsmedewerker Beleggingen en financiële risicomanagement
- Beleidsmedewerker Communicatie en niet-financiële risicomanagement
- Beleidsmedewerker Algemeen
- ICT-specialist (inhuur)
- Risicomanager (inhuur)

Bestuurscommissies

Het pensioenfonds kende in 2020 de volgende bestuurscommissies: pensioen- en communicatiecommissie, beleggingscommissie, financiële commissie en de risicocommissie. De commissies zijn samengesteld uit een afvaardiging van bestuursleden en kunnen worden ondersteund door één of meerdere adviseurs. In de commissievergaderingen worden de bestuursvergaderingen voorbereid. De commissies vergaderen in ieder geval voorafgaand aan elke bestuursvergadering en zoveel vaker als nodig wordt geacht.

Naast de eerdergenoemde commissies is er ook een

Het Verantwoordingsorgaan van Pensioenfonds KPN bestaat uit zes leden: twee leden namens de werkgever, twee namens de werknemers en twee namens de pensioengerechtigden.

geschillencommissie. Deze commissie komt alleen bijeen als er een geschil aan de commissie wordt voorgelegd. De geschillencommissie bestaat uit een onafhankelijke voorzitter en twee bestuursleden. De invulling van het onafhankelijke voorzitterschap is in 2016, na advies van het Verantwoordingsorgaan, geëffectueerd. Belanghebbenden kunnen zich tot de geschillencommissie wenden als zij het niet eens zijn met een besluit van het bestuur over de toepassing van het pensioenreglement. Voor de procedure gelden voorwaarden die zijn vastgelegd in het reglement van de geschillencommissie. In 2020 is één geschil bij de geschillencommissie voorgelegd.

Verantwoordingsorgaan

Het Verantwoordingsorgaan van Pensioenfonds KPN bestaat uit zes leden: twee leden namens de werkgever, twee namens de deelnemers en twee namens de pensioengerechtigden. De namen van de leden kun je vinden in de bijlage Personalia. Het Verantwoordingsorgaan geeft een oordeel over het handelen van het bestuur aan de hand van het jaarverslag en de jaarrekening. Daarnaast doet het Verantwoordingsorgaan een bindende voordracht voor (her)benoeming voor de niet-uitvoerende bestuurders. Ook heeft het Verantwoordingsorgaan een aantal adviesrechten (bijvoorbeeld met

betrekking tot het communicatiebeleid, beloningsbeleid, inrichting intern toezicht etc.). Het bestuur heeft regelmatig overleg met het Verantwoordingsorgaan, onder meer voor het afleggen van verantwoording (via het jaarverslag). Daarnaast wordt een reactie van het bestuur op het oordeel van het Verantwoordingsorgaan opgenomen in het bestuursverslag.

Op 1 januari 2020 eindigde de termijn van Rudo Wijbrands, vertegenwoordiger van de deelnemers in het Verantwoordingsorgaan. Na 3 termijnen was hij niet meer herbenoembaar. Er hadden zich 3 kandidaten gemeld voor de vacante zetel. In december 2019 heeft de verkiezing plaatsgevonden. Met meerderheid van stemmen is Erik Koster verkozen tot lid van het Verantwoordingsorgaan namens de deelnemers.

Eind december 2019 hebben de pensioengerechtigden zich kandidaat kunnen stellen voor de vacante positie per 1 januari 2020 namens de pensioengerechtigden. Op die datum liep namelijk de termijn van Robert Hagendoorn af. Hiervoor hebben 4 kandidaten zich gemeld. De verkiezingen hebben plaatsgevonden in februari 2020. Wil Velding heeft de meeste stemmen gekregen en is sinds 11 maart 2020 lid van het Verantwoordingsorgaan namens de pensioengerechtigden.

Per 1 januari 2020 heeft Désirée Leijten, vanwege haar beoogde benoeming in het bestuur van het pensioenfonds, het Verantwoordingsorgaan verlaten. Op voordracht van de werkgever heeft Marianne Graafland haar opgevolgd.

Het eigen functioneren is voor het bestuur en voor het intern toezicht een continu aandachtspunt.

In 2020 liep ook de termijn van Mieke Kmiecik af. In oktober 2020 hebben drie kandidaten zich verkiesbaar gesteld. Op 14 oktober 2020 is Andele Nauta gekozen tot opvolger van Mieke Kmiecik.

Het bestuur bedankt Désirée Leijten, Rudo Wijbrands, Robert Hagendoorn en Mieke Kmiecik voor hun inzet en gedrevenheid en heet Marianne Graafland, Erik Koster, Wil Velding en Andele Nauta welkom bij het Verantwoordingsorgaan.

Permanente educatie en (zelf)evaluatie

Het bestuur vindt het belangrijk om individueel en als geheel bekwaam te zijn en daarnaast de kennis en kunde goed bij te houden. In 2019 is in samenwerking met een externe partij een programma voor permanente educatie voor bestuursleden uitgewerkt; voor het bestuur als geheel, maar ook individuele ontwikkelplannen voor de bestuursleden. Ook voor het Verantwoordingsorgaan is een opleidingsprogramma opgesteld. In 2020 hebben bestuursleden en leden van het Verantwoordingsorgaan verschillende opleidingen gevolgd uit dit programma.

Het eigen functioneren is voor het bestuur en voor het intern toezicht een continu aandachtspunt. Het bestuur en het intern toezicht evalueren jaarlijks het eigen functioneren van het orgaan als geheel en van de individuele leden. Hierbij betreft het bestuur één keer in de drie jaar een onafhankelijke derde partij. Het bestuur heeft in 2020 onder begeleiding van een derde partij een start gemaakt met de evaluatie. Deze evaluatie is verder afgerond in februari 2021. Het Intern Toezicht heeft in 2020 ook een onafhankelijke derde partij betrokken bij de evaluatie. Ook het Verantwoordingsorgaan evalueert het eigen functioneren en heeft in 2019 een zelfevaluatie uitgevoerd.

Wij volgen de normen voor een goed pensioenfondsbestuur zoals die zijn vastgelegd in de Code Pensioenfonds.

Gedragscode

Het pensioenfonds beschikt over een gedragscode. Die heeft als doel eraan bij te dragen dat de bestuurders transparant en integer handelen voor alle belanghebbenden bij het pensioenfonds. De code is er ook op gericht de goede naam en reputatie van het pensioenfonds te waarborgen. De gedragscode bevat onder meer regels over hoe een bestuurslid (maar ook het Verantwoordingsorgaan en het bestuursbureau) moet omgaan met vertrouwelijke informatie, voorwetenschap, relatiegeschenken en het vervullen van nevenfuncties bij andere ondernemingen en instellingen. De taken van de compliance officer zijn ondergebracht bij het Nederlands Compliance Instituut. De compliance officer is belast met het toezicht op de naleving van de gedragscode en verstrekt jaarlijks een rapportage aan het bestuur.

Het pensioenfonds beschikt naast een gedragscode over een compliance-programma, een incidentenregeling en een klokkenluidersregeling.

Beloningsbeleid pensioenfonds

Het bestuur heeft een beloningsbeleid opgesteld. Het bestuur is zich bewust van het benodigde maatschappelijke draagvlak. Het beloningsbeleid kent geen prestatie gerelateerde beloningen en geen ontslagvergoeding. De hoogte van de beloning van de leden van het Intern Toezicht is gelijk aan die van de rest van het bestuur en staat niet een kritische opstelling in de weg.

Code Pensioenfonds

De overheid ziet erop toe dat een pensioenfonds goed wordt bestuurd. Ook de pensioensector zelf heeft regels opgesteld. Wij volgen de normen voor een goed pensioenfondsbestuur zoals die zijn vastgelegd in de Code Pensioenfonds. De code gaat over het goed functioneren van het bestuur en het Verantwoordingsorgaan, maar ook over zaken als risicomanagement, integriteit en beloningen. Pensioenfonds mogen de Code naleven volgens het 'pas-toe-of-leg-uit'-beginsel. Afwijken van de norm is dus mogelijk als daar een goede reden voor is. Ons bestuur wil de Code echter zoveel mogelijk volgen. Uit een inventarisatie is gebleken dat we op één punt na aan de Code voldoen:

- **Norm 33 gaat over diversiteit.** We voldoen niet aan deze norm omdat er in het bestuur geen bestuursleden meer van onder de 40 jaar zijn. Ook zijn er geen leden in het Verantwoordingsorgaan jonger dan 40 jaar. Vanaf 1 mei 2020 bestaat het bestuur uit 5 vrouwelijke bestuursleden en 6 mannelijke bestuursleden.

Het bestuur vindt diversiteit belangrijk en neemt dit mee bij elke vacature. We hebben een diversiteitsbeleid (zoals hieronder toegelicht) en in maart 2021 hebben we het stappenplan diversiteit (conform norm 33) uitgewerkt en opgenomen in het diversiteitsbeleid. Het dagelijks bestuur zorgt voor een actieve sturing op en uitvoering van dit stappenplan. Tevens is dit onderdeel van het takenpakket van één van de medewerkers van het bestuursbureau.

Diversiteitsbeleid

Het bestuur onderstreept het belang van diversiteit. Als vertegenwoordigers van diverse groepen betrokken zijn bij het proces, ontstaat er een meervoudig perspectief dat ten goede komt aan de besluitvorming. Hieraan draagt een mix van mannen en vrouwen, jongeren en ouderen

in het bestuur en de pensioenfondsgeschiedenis positief bij. Anderzijds is het belangrijk dat bij de samenstelling rekening wordt gehouden met de opbouw van het deelnemersbestand. Het bestuur vindt het belangrijk dat deelnemers en pensioengerechtigden zich vertegenwoordigd kunnen voelen door het bestuur en andere pensioenfondsgeschiedenis. Daarbij wordt gestreefd naar een goede mix van mannen en vrouwen. De doelstelling is om minimaal één man en één vrouw in het bestuur en het verantwoordingsorgaan te hebben. Daarnaast wordt ernaar gestreefd minimaal één lid benoemd te hebben die op het moment van benoeming nog niet de leeftijd van 40 jaar heeft bereikt.

De bovenstaande uitgangspunten zijn formeel vastgelegd in het diversiteitsbeleid.

Begin 2021 is het diversiteitsbeleid geëvalueerd en uitgebreid met een stappenplan. In het stappenplan zijn onder andere acties opgenomen ten aanzien van het nadrukkelijk benoemen van de eisen uit het diversiteitsbeleid in de profielschets, vacaturetekst en de competentievisie. Tevens zal bij de voordragende partij het diversiteitsbeleid onder de aandacht worden gebracht. Het pensioenfonds geeft daarnaast een financiële ondersteuning aan het meerjarenplan van PensioenLab. PensioenLab is opgericht door de jongerenbonden FNV Jong, CNV Jongeren en VCP Young Professionals en behartigt de belangen van jongeren op pensioenthema's. Dit doen zij door jongeren te informeren, te betrekken, op te leiden en hun stem te laten horen. Het pensioenfonds werkt aan de mogelijkheid voor stageplekken voor jongeren bij het bestuur, het bestuursbureau en bij het Verantwoordingsorgaan.

Honoreringsbeleid

Volgens de maatstaven van de toezichthouder hoort ons pensioenfonds door de groei van het vermogen (meer dan € 10 miljard) sinds begin 2020 bij de grote pensi-

oenfondsen. Voor een groot pensioenfonds geldt een score van 0,4 (twee dagen per week) voor een bestuurder en 0,6 (drie dagen per week) voor de voorzitter. De honorering is daarop afgestemd. In 2018 is met instemming van het Verantwoordingsorgaan de vergoeding voor bestuursleden opgetrokken naar een gemiddelde tijdsbesteding van twee dagen per week (dat komt uit op € 60.000 per jaar) en voor de voorzitter drie dagen per week (€ 90.000 per jaar). Dit is de tijdsbesteding die voor een groot pensioenfonds wordt gerekend en die ook recht doet aan de daadwerkelijke uren die besteed worden aan het bestuurlijke werk. Het bestuur is van mening dat er bij een tijdsbesteding van minder dan twee dagen per week een bestuurlijk risico ontstaat. De beloningen worden niet geïndexeerd.

Het bestuur is zich bewust van het benodigde maatschappelijke draagvlak. Het beloningsbeleid kent geen prestatiebeloningen en geen ontslagvergoeding. De hoogte van de beloning van de leden van het Intern Toezicht is gelijk aan die van de rest van het bestuur en staat een kritische opstelling niet in de weg.

Geen sancties, dwangsommen of boetes

In 2020 zijn aan het pensioenfonds door de toezichthouders geen dwangsommen of boetes opgelegd. Evenmin zijn door de toezichthouders aanwijzingen aan het pensioenfonds gegeven. Ook is er geen bewindvoerder aangesteld of is de bevoegdheidsuitoefening van organen van het pensioenfonds gebonden aan toestemming van de toezichthouders.

Toezicht De Nederlandsche Bank (DNB)

Onderzoeken

DNB heeft in 2020 onderzoeken uitgezet of gemonitord bij het pensioenfonds. Het betreft de volgende onderzoeken:

- uitvraag premie en indexatie;
- vragenlijst niet-financiële risico's;
- uitvraag risicohouding premieregelingen;
- mitigatie onderzoek Robuuste Pensioenadministratie. DNB heeft in het onderzoek 11 bevindingen benoemd, die het pensioenfonds en de pensioen-administrateur TKP raken. De brief met de verwachtingen van DNB ten aanzien van het mitigatietraject is ontvangen in januari 2020. In het mitigatietraject staat nog 1 vraag open, die in 2021 wordt afgerond;
 - vragenlijst beheersing liquiditeitsrisico's;
 - uitvraag transitie rentebenchmarks;
 - uitvraag uitzettingen op Nederlandse woninghypotheek op het niveau van individuele leningen.

Publicatie kwartaal- en jaarcijfers op website DNB

In het kader van transparantie publiceert DNB op haar website de kerncijfers van de pensioenfondsen in Nederland. Pensioenfonds KPN is één van de geselecteerde pensioenfondsen. Ieder kwartaal publiceert DNB uit de Kwartaalstaten Beleggingen de volgende gegevens: de beleidsdekkingsgraad, de vereiste dekkingsgraad (strategische mix), het belegd vermogen en het kwartaalrendement.

Uit de jaarstaten worden daarnaast gepubliceerd: de reële dekkingsgraad, de premie, de deelnemersaantallen, de toeslagverlening, de eventuele vermindering van pensioenaanspraken en -rechten en de uitvoeringskosten.

Toezicht Autoriteit Financiële Markten (AFM)

De AFM heeft in 2020 twee onderzoeken uitgevoerd bij het pensioenfonds:

- Onderzoek naar de variabele pensioenuitkering; De AFM wilde een beeld krijgen van de wijze waarop pensioenfondsen hun variabele uitkeringen hebben vormgegeven en begrijpen tegen welke dilemma's pensioenfondsen bij de ontwikkeling zijn aangelopen. Daarnaast wilde de AFM een oordeel vormen over de vraag in hoeverre de informatie die op het definitieve keuzemoment wordt verstrekt aan deelnemers duidelijk, correct, tijdig en evenwichtig is en inzicht geeft in de gevolgen en risico's van de definitieve keuze.

De AFM stelde hierbij voor het pensioenfonds een aantal mogelijke verbeteringen vast voor met name de profielwijzer. Deze zullen bij de verdere ontwikkeling door TKP van de profielwijzer worden meegenomen.

- Onderzoek tweedepijler-pensioenen. Dit betrof een algemene uitvraag naar de keuzemogelijkheden in de pensioenregeling van de tweede pijler. De AFM heeft deze gegevens gebruikt om inzicht in de markt te krijgen en in de communicatie daarbij.

Het bestuur monitort de uitvoering op basis van periodieke rapportages van de uitvoeringsorganisatie.

Organisatie en uitvoering

Pensioenfonds KPN heeft geen 'eigen' uitvoeringsorganisatie. Het bestuur is verantwoordelijk voor het beleid en de uitvoering, maar de uitvoering zelf is grotendeels uitbesteed is aan TKP en AEGON Asset Management(AAM), beide onderdeel van AEGON.

De uitvoering door TKP omvat het administreren van pensioenen en advisering van het pensioenfonds over het beleid op communicatiegebied. Het beleggingsbeleid wordt uitgevoerd via een vastgelegd mandaat van het bestuur van Pensioenfonds KPN aan AAM. In de overeenkomsten met TKP en AAM zijn adequate maatregelen opgenomen voor als de dienstverlener of een door hem ingeschakelde derde onvoldoende presteert, de overeenkomst niet naleeft, schade veroorzaakt door handelen of nalaten.

Het beloningsbeleid van de uitvoeringsorganisaties wordt getoetst aan het beloningsbeleid van het pensioenfonds. Het voldoet tevens aan de eisen die hieraan door de toezichthouders worden gesteld. Het bestuur monitort de uitvoering op basis van periodieke rapportages van de uitvoeringsorganisatie.

We toetsen de werkzaamheden aan de afspraken in de overeengekomen Service Level Agreement en evalueren deze jaarlijks. Ook ontvangt het pensioenfonds jaarlijks een ISAE 3402 type II-rapport van de uitvoeringsorganisaties, dat door een externe onafhankelijke accountant is gecertificeerd. Het bestuur is op de hoogte van de door de uitvoeringsorganisaties ingeschakelde partijen.

Controle

De certificerend actuaire, Willis Towers Watson, en de externe onafhankelijke accountant, Deloitte, controleren de financiële verantwoording in de jaarrekening minimaal één keer per jaar (bestuursverslag en jaarrekening), en bij grote onderwerpen beoordelen en controleren zij deze tussentijds. Deze partijen kunnen onafhankelijk hun werk doen, zonder (schijn van) belangenverstrengeling. Het functioneren van de certificerend actuaire en de externe accountant wordt jaarlijks door het bestuur geëvalueerd.

Binnen het ORM raamwerk (zie volgende hoofdstuk) functioneren nog een drietal sleutelfunctiehouders die een controlerende en signalerende taak hebben. Dat zijn de sleutelfunctiehouders Actuariel, Risicobeheer en Interne Audit. De beoordelingen van deze sleutelfunctiehouders worden door het bestuur meegewogen bij de uiteindelijke besluitvorming.

Naast de sleutelfunctiehouders maakt het bestuur gebruik van preferred suppliers, die gevraagd en ongevraagd advies geven over de onderwerpen die het pensioenfonds aangaan.

5

Risico's beheersen

Een van de kerntaken van
Pensioenfonds KPN

Bij het verzorgen van je pensioen krijgt Pensioenfonds KPN te maken met allerlei risico's. Denk bijvoorbeeld aan risico's bij het beleggen. Maar er zijn veel meer risico's. Ook risico's die niet direct met geld te maken hebben, zoals het risico dat er iets misgaat in de IT-systemen of informatiebeveiliging. Het beheersen van al die risico's is een van de kerntaken van Pensioenfonds KPN. Dat doen we met een systeem dat we 'integraal risicomanagement' noemen. In dit hoofdstuk lees je er meer over.

Pensioenfonds KPN heeft een organisatie waarmee de uitvoering van de pensioenregeling en het beheer van het vermogen op een adequate en gecontroleerde manier kan plaatsvinden. Dat is nodig om invulling te geven aan onze missie, visie, doelstellingen en risicohouding. Integraal risicomanagement neemt daarbij een centrale plaats in.

Doel is het beheersen van belangrijke risico's die de doelstellingen van het pensioenfonds bedreigen. Risico's helemaal uit de weg gaan, dat gaat niet. Denk bijvoorbeeld aan de beleggingen: om voldoende rendement te kunnen halen, moeten we bereid zijn een bepaald (verantwoord) risico te lopen. Hoeveel risico we bereid zijn te lopen, is door het bestuur in samenspraak met de sociale partners vastgelegd. We hebben die 'risicobereidheid' voor elk risicogebied uitgewerkt en gekoppeld aan de strategische doelstellingen van het pensioenfonds (die doelstellingen vind je op pagina 3).

Voor de 5 strategische doelstellingen heeft het pensioenfonds de meest relevante risico-items benoemd en de belangrijkste beheersingsmaatregelen in kaart gebracht.

Doelstelling 1

Het pensioenfonds heeft een lange termijn doelstelling (15 jaar), waarbij het streeft naar een maximalisatie van het pensioenresultaat (prijsinflatie), rekening houdend met in het verleden gemiste toeslagen. Evenwichtige belangenafweging is een integraal onderdeel bij de totstandkoming van beleid.

Voor deze doelstelling is er een hoge mate van risicoacceptatie, als naar verwachting het risico wordt beloond. Daarmee:

- neemt het pensioenfonds doelbewust (actief) beleggingsrisico, omdat dit naar verwachting wordt beloond;
- is het pensioenfonds in bepaalde situaties bereid minder risico te nemen dan nodig is om de ambitie te halen. In deze situaties wordt de herstelkracht enigszins beperkt;
- zal het pensioenfonds beperkt acteren op actuele marktontwikkelingen;
- staat het pensioenfonds in de beleggingsportefeuille een zekere mate van complexiteit toe, omdat dit naar verwachting wordt beloond;

- zet het pensioenfonds de beleggingen in als sturende kracht voor duurzame ontwikkeling en wil het daarin vooroplopen in de pensioenfondsenmarkt.

Doelstelling 2

De beheersing van continuïteit is gewaarborgd en de uitvoering van de pensioenregelingen dient nu en in de toekomst juist, tijdig, beheerst en volledig plaats te vinden.

Voor deze doelstelling worden risico's zoveel mogelijk gemeden, maar niet ten koste van alles. Daarmee:

- staat Pensioenfonds KPN af en toe een fout toe,
- als het voorkomen van de fout niet in verhouding staat met de te maken kosten en tijdsinspanning;
- er wel een borging bestaat dat controleprocessen zijn ingeregeld, waarbij controles op kritische kernprocessen per kwartaal achteraf plaatsvinden en over wordt gerapporteerd, en/of
- de impact van eventuele fouten op deelnemers acceptabel en/of uitlegbaar is;
 - mogen in een beperkte mate SLA overschrijdingen voorkomen, als het voorkomen van overschrijdingen te veel additionele kosten en tijdsinspanning met zich meebrengt en/of het risico op impact voor de deelnemer verwaarloosbaar is;
 - dienen klachten en incidenten tot een minimum beperkt te worden en bij voorval direct gemeld te worden.

Doelstelling 3

Integere bedrijfsvoering is onderdeel van de cultuur en stemt overeen met de geldende maatschappelijke normen.

Voor deze doelstelling worden risico's zoveel mogelijk gemeden, maar niet ten koste van alles. Daarmee:

- wil Pensioenfonds KPN geen risico lopen op de intege-

re bedrijfsvoering om reputatierisico te vermijden en/of de impact van eventuele fouten op deelnemers tot een minimum te beperken;

- ziet het Pensioenfonds KPN scherp toe op het naleven van relevante wet- en regelgeving;
- dienen klachten en incidenten tot een minimum te worden beperkt en bij een voorval direct gemeld te worden.

Doelstelling 4

De communicatie richting deelnemers (actieven, slapers en pensioengerechtigden) is gericht op:

- het bieden van handelingsperspectief voor de deelnemer;
- het bouwen van en werken aan de relatie tussen de deelnemer en het pensioenfonds;
- bewustwording van belang en noodzaak van beleggen en het positieve effect van maatschappelijk verantwoord beleggen daarbij.

Voor deze doelstelling worden risico's zoveel mogelijk gemeden, maar niet ten koste van alles. Daarmee:

- wenst het pensioenfonds alleen een risico te lopen op fouten indien het onevenredig veel kosten en/of inspanning met zich meebrengt om het te vermijden en de impact van eventuele fouten op deelnemers acceptabel en/of uitlegbaar is;
- wenst het pensioenfonds reputatieschade tot een minimum te beperken;
- is het streven een onderzoek of aanwijzing van DNB en/of AFM te voorkomen;
- dienen klachten en incidenten tot een minimum beperkt te worden en bij voorval direct gemeld te worden;
- wil het pensioenfonds het draagvlak conform de gestelde doelstellingen van beleggen en MVB vergroten;
- wil het pensioenfonds op het gebied van deelnemers-

tevredenheid en reputatie de geformuleerde doelstellingen realiseren.

Doelstelling 5

Het pensioenfonds participeert actief in de maatschappelijke discussie over de ontwikkelingen in de pensioensector voor zover het de eigen scope van het pensioenfonds betreft.

Voor deze doelstelling worden risico's zoveel mogelijk gemeden, maar niet ten koste van alles. Daarmee:

- wenst het pensioenfonds mogelijke reputatieschade bij (gedeelte) maatschappelijke uitingen door het pensioenfonds zoveel mogelijk te voorkomen;
- worden verzoeken voor onderzoek uit de sector of het participeren in werkgroepen en/of een bijdrage leveren aan het maatschappelijke debat in de meeste gevallen gehonoreerd voor zover het de eigen scope van het pensioenfonds betreft, tenzij daar onevenredig veel tijd en/of kosten mee gemoeid zijn;
- stelt het pensioenfonds van tevoren middelen en tijd beschikbaar om in staat te zijn op relevante ontwikkelingen binnen de pensioensector te reageren, voor zover het de eigen scope van het pensioenfonds betreft.

We hebben daarbij procedures, limieten en normen opgesteld en ook een rapportagelijijn vormgegeven. Daardoor zijn we in staat op gestructureerde manier bij elke besluitvorming de daarbij geldende risicoafweging te maken.

Wie is verantwoordelijk voor wat?

Het risicomanagement is verankerd in de organisatie, processen en systemen. Daar hoort bij dat we bij ons pensioenfonds hebben vastgelegd wie welke rol speelt in het proces en welke verantwoordelijkheden en mandaten daarbij horen. Het bestuur is primair verantwoordelijk voor de integrale aanpak, behandeling en aantoonbaarheid van het risicomanagement. Hierbij wordt het bestuur ondersteund door de commissies en hun adviseurs.

Monitoring en vastlegging

Elk kwartaal staat het integraal risicomanagement op de agenda, in de vorm van een integrale risicomanagementrapportage. Deze rapportage geeft een integraal beeld van de risico's, gekoppeld aan de strategische doelstellingen van het pensioenfonds. Het meer korte termijn risicomanagement vindt plaats binnen de verantwoordelijke commissies met week- en maandrapportages en rechtstreeks contact met de uitvoerders.

Wil je meer weten over de organisatie van het risicomanagement en de mandaten van de verschillende betrokkenen bij het proces, lees dan hier verder.

Meer weten over de organisatie van het risicomanagement en de mandaten van de verschillende betrokkenen bij het proces.

Het risicomanagement proces

De onafhankelijke tweedelijns risicomanagementfunctie is belegd bij de in 2020 benoemde sleutelfunctiehouder risicobeheer. Het eerstelijns risicomanagement is belegd bij de verschillende ingestelde commissies en de risico-eigenaren en worden ondersteund door het bestuursbureau.

Een belangrijk onderdeel van de besluitvorming is een risico-inventarisatie. Deze inventarisatie wordt vastgelegd in de vorm van een risicomatrix die ingevuld wordt onder verantwoordelijkheid van de commissie waarin het voorstel wordt voorbereid. De risico-eigenaren geven vóór de besluitvorming aan of hun risico geraakt wordt en zo ja, of additionele risico beheersingsmaatregelen, in hun optiek, nodig zijn. Tijdens de besluitvorming in de bestuursvergadering wordt dit punt specifiek behandeld.

De sleutelfunctiehouder risicobeheer geeft bij de belangrijke bestuursbesluiten een risico-opinie en kan in uitzonderlijke gevallen escaleren naar het intern toezicht (niet-uitvoerend bestuur) of DNB. In het laatste geval

wordt het bestuur daarvan vooraf op de hoogte gesteld. De sleutelfunctiehouder risicobeheer dient een onafhankelijk oordeel te kunnen geven en een onafhankelijke rol te kunnen vervullen en wordt daarbij ondersteund door risicovervullers binnen de risicocommissie. De beleggingscommissie monitort de hoofdrisico's matching & renterisico, liquiditeitsrisico, marktrisico en kredietrisico. De financiële commissie (FC) monitort de niet-financiële risico's (zoals het ICT risico, het uitbestedingsrisico etc.) en het verzekeringstechnisch risico samen met de overall monitoring en de algehele borging van het IRM-proces.

Naast de bovengenoemde risico's zijn er nog twee aparte risico-items geselecteerd: pensioenbewustzijn en reputatierisico. Deze risico's zijn niet aan de FC maar aan de Pensioen- en communicatiecommissie toegewezen. Deze indeling door het bestuur is gebaseerd op het gegeven dat de commissies die nauw zijn betrokken bij bepaalde processen ook het beste gepositioneerd zijn om de bewaking en monitoring te verrichten vanwege de aanwezige kennis en kunde.

Hiermee wordt een betere borging verkregen van een goed lopend integraal risicomanagementproces.

Mandatering

Voor de mandatering van het bestuur aan de commissies geldt als uitgangspunt dat het beleid wordt bepaald door het bestuur en de commissie gemandateerd is voor de invulling van het beleid binnen de door het bestuur vastgestelde beleidskaders.

De Financiële commissie (FC)

is gemandateerd om de planning en het opstellen van de financiële verslaggeving uit te voeren en daarbij vragen en opmerkingen van de certificerend actuaris en accountant af te handelen. Uiteraard zal de FC opmerkingen van de certificeerders die invloed op de verklaring hebben in overleg met het bestuur bespreken. De teksten in het jaarverslag blijven daarbij de eindverantwoordelijkheid van het bestuur. Verder zorgt de FC voor de monitoring van de uitvoering van het door het bestuur vastgestelde financieel jaarplan. Per kwartaal verzorgt de FC hierover terugkoppeling aan het bestuur. Wijzigingen in

het financieel jaarplan gedurende het jaar worden hierbij tussen de FC en de desbetreffende commissie afgehandeld.

De Beleggingscommissie (BC)

is gemandateerd om binnen het strategisch beleggingsbeleid jaarlijks de normportefeuille vast te stellen. Verder zijn beleggingskeuzes binnen beleggingscategorieën, invulling van de rente- en valuta-afdekking en de herbalancering van de beleggingsportefeuille gemandateerd aan de BC. Daarnaast ligt de operationele invulling van het beleggingsbeleid bij de BC. De mandatering leidt tot efficiëntere besluitvormingsprocessen en de invulling van het beleid is daarnaast vaak technisch van aard.

De Pensioen en Communicatiecommissie (PCC)

is gemandateerd om het door het bestuur vastgestelde communicatiejaarplan uit te voeren. De commissie bewaakt hierbij zelf het totaalbudget. Zij heeft tevens het mandaat om 10% van het jaarbudget zelf te besteden aan kleinere/ extra activiteiten zonder tussenkomst en of akkoord van het bestuur.

De commissies rapporteren per bestuursvergadering over de onder mandaat genomen besluiten.

De risico's in beeld

Pensioenfonds KPN heeft hoofdrisico's geïdentificeerd en gekoppeld aan de strategische doelstellingen. Hierbij beoordelen we welke risico's de desbetreffende doelstelling het meest bedreigen. Het aan een doelstelling gekoppeld hoofdrisico wordt verder verbijzonderd door de belangrijkste risico-items van het hoofdrisico te selecteren en bij de onderliggende risico's normen en limieten vast te stellen en naar aanleiding daarvan de bijbehorende procedure te benoemen. Daarbij is de commissie verantwoordelijk voor de monitoring en beoordeling van de toegewezen hoofdrisico's. Periodiek worden door de commissie alle toegewezen hoofdrisico's geëvalueerd en vastgesteld dat de daarbij gehanteerde beheersmaatregelen effectief zijn en/of aanvullende beheersmaatregelen toegevoegd moeten worden om het risico binnen de gestelde risiconormen te krijgen/houden. Terugkoppeling aan het bestuur is op kwartaalbasis met de integrale risicorapportage.

De risico-identificatie geeft antwoord op de vraag welke gebeurtenissen het realiseren van de doelstellingen belemmeren dan wel de succesfactoren ondermijnen. Voor de identificatie van risico's maakt het pensioenfonds gebruik van de risicosystematiek van DNB (FIRM).

Strategisch en/of tactische risicoanalyse

Door middel van het uitvoeren van een risicoanalyse op strategisch/tactisch niveau worden de risico's die het realiseren van de strategie bedreigen geïdentificeerd en geanalyseerd. De risicoanalyse op de strategie besteedt aandacht aan risico(thema)'s binnen zowel de interne als de externe bedrijfsomgeving. Eens in de drie jaar of zoveel vaker door het bestuur tussentijds aangegeven wordt de strategische/tactische risicoanalyse herijkt. Een voorbeeld van een strategische risicoanalyse is een ALM-studie waarin wordt nagegaan of de gekozen strategische

portefeuille met zakelijke waarden en mate van rente-afdekking voldoet aan de gewenste risico-rendementsafweging. De studie heeft eind 2020 plaatsgevonden.

Door de invoering van IORP II wordt het IRM-kader uitgebreid met een Eigen Risicobeoordeling (ERB) beleidskader. Daarmee wordt op basis van de strategische risicoanalyse de robuustheid van de strategie beoordeeld. De ERB wordt minimaal één keer per drie jaar uitgevoerd. De resultaten van de ERB zijn mede input voor de evaluatie van de strategie, de risicobereidheid, risicotolerantie en de effectiviteit van de beheersmaatregelen. In het voorjaar van 2021 rondt het Pensioenfonds KPN de eerste ERB af.

SIRA

Het pensioenfonds beschikt over een systematische integriteitsrisicoanalyse (SIRA). Aandachtspunten zijn onder andere het voorkomen en bestrijden van belangenverstrengeling en corruptie. We herijken de integriteitsrisicoanalyse van het pensioenfonds iedere drie jaar, maar eerder als er sprake is van belangrijke wijzigingen in de omstandigheden waarbinnen het pensioenfonds opereert.

RSA IT

Als onderdeel van de risicomanagementcyclus voert het pensioenfonds periodiek een risico self assessment (RSA) uit op haar ICT. Hierbij identificeren en onderkennen we de ICT-risico's en zetten we waar nodig verbeteracties op.

We onderscheiden hierbij 4 niveaus:

1. informatiebeveiligingsbeleid en privacy beleid binnen het pensioenfonds;
2. ICT-dienstverlening ingekocht bij de werkgever KPN voor de uitvoering van de dagelijkse werkzaamheden van het bestuursbureau (hardware, software, werkplekken);

3. ICT gerelateerd aan de ICT-systemen voor van de uitvoering van pensioenadministratieprocessen;
4. ICT gerelateerd aan de uitbesteding van vermogensbeheer.

Operationele risicoanalyse

Met risicoanalyses op procesniveau brengen we de risico's in kaart voor strategische doelstellingen. Hierbij houden we rekening met de van toepassing zijnde wet- en regelgeving, interne en externe gedragscodes, normenkaders en richtlijnen.

Naast bovenstaande risicoanalyses hanteren we diverse methoden voor het identificeren van risico's, waaronder site visits, gebruikmaken van incidenten (ook van externe gebeurtenissen zoals boetes die DNB heeft opgelegd of incidenten bij andere pensioenfonds of uitbestede partijen), deskresearch en/of het houden van gerichte interviews.

De ontwikkelingen op het gebied van beheersing van de financiële en niet-financiële risico's worden verder toegeelicht in de volgende paragraaf.

Toelichting op de financiële risico's

Hieronder vind je een toelichting op de voornaamste financiële risico's die het bestuur onderscheidt en de belangrijkste beheersingsmaatregelen.

Marktrisico

Het marktrisico is het risico dat de marktprijzen van onze beleggingen dalen. Dit risico heeft betrekking op de portefeuille zakelijke waarden (aandelen, vastgoed en private equity). Het risico van de vastrentende waarden valt onder het rente- en kredietrisico. De ALM-studie is een belangrijk instrument waarmee we nagaan of de gekozen portefeuille met zakelijke waarden voldoet aan het gewenste risico-/rendementsprofiel. We spreiden

de beleggingen in zakelijke waarden wereldwijd. Door de spreiding binnen de portefeuille (diversificatie) wordt het prijsrisico gedempt. Daarmee is dat één van de belangrijkste beheersmaatregelen.

Matching- en renterisico

Renteafdekking

Het pensioenfonds waardeert de verplichtingen conform de Pensioenwet op de rekenrente zoals deze wordt gepubliceerd door de toezichthouder DNB. Hierdoor hebben we te maken met een renterisico, waarbij een stijgende rekenrente de verplichtingen in waarde laat dalen, wat gunstig is voor de dekkingsgraad van het pensioenfonds en omgekeerd. Hierdoor is de dekkingsgraad gevoelig voor renteschommelingen. Om de rentegevoeligheid van de dekkingsgraad te beperken, hanteren we een renteafdeckingsbeleid. Hierbij maken we gebruik van de vastrentende beleggingen aangevuld met renteswaps. Die bewegen in principe in omgekeerde richting met een renteverandering mee en mitigeren daarmee de risico's van rentedalingen. Voor de afdekking van het renterisico hanteren we een rentestaffel. Met behulp van deze staffel beschermen we ons tegen extreme dalingen van de marktrente, terwijl we ook kunnen profiteren van een rentestijging. Per eind 2020 bedroeg de strategische mate van renteafdekking 50% (2019: 35%).

Monitoring van het renterisico vindt plaats op dagbasis en het bestuur wordt direct op de hoogte gebracht van het raken van rentetriggers. Daarnaast ontvangt het bestuur op maand- en kwartaalbasis risicorapportages.

Valuta-afdekking

Het pensioenfonds belegt wereldwijd, waarbij veel beleggingen in een andere valuta dan de euro noteren. Om de gevoeligheid van de waarde van de beleggingen voor veranderingen in de wisselkoers te beperken, dekken we het valutarisico (deels) af. Het uitgangspunt

is: we dekken het valutarisico af als de waarde van de beleggingen direct wordt beïnvloed door veranderingen in de wisselkoers. Bij sommige beleggingscategorieën is deze relatie sterker dan bij andere. Zo dekken we bij de beleggingen in vastrentende waarden het valutarisico in beginsel volledig af. Bij de beleggingen in zakelijke waarden ligt de mate van valuta-afdekking lager. In het integraal risicomanagement hebben we beleidstriggers gedefinieerd waarmee het valutarisico wordt beheerst.

Liquiditeitsrisico

Het pensioenfonds belegt een deel van het vermogen in categorieën die op korte termijn niet verhandeld kunnen worden zonder (grote) impact op de prijs. Dit doen we omdat we de overtuiging hebben dat deze beleggingen van toegevoegde waarde zijn voor de portefeuille. Daarnaast passen deze beleggingen goed bij het langetermijnkarakter van het pensioenfonds. Bij het samenstellen van de beleggingsportefeuille is rekening gehouden met de verwachte tijd om een positie te verhandelen. Om het liquiditeitsrisico van de beleggingsportefeuille te beheersen hebben we beleidsgrenzen gedefinieerd. Via de periodieke verslagen monitoren we of het gewicht van de liquiditeit van de portefeuille binnen de grenzen van het beleid is.

Kredietrisico

Kredietrisico is het risico dat tegenpartijen waaraan een kredietfaciliteit ter beschikking is gesteld, hun verplichtingen niet of niet volledig nakomen. Het pensioenfonds loopt tegenpartijrisico op de derivatenportefeuille, op de beleggingen in vastrentende waarden en bij het aanhouden van kasgeld. Voor tegenpartijrisico op de derivatenportefeuille hebben we specifiek beleid vastgelegd. Het tegenpartijbeleid is erop gericht om de kans te beperken dat een tegenpartij failliet gaat. Het onderpandbeheer en de contracten zijn er voornamelijk op gericht om het financieel verlies op het moment van een faillissement

te beperken. Om het tegenpartijrisico te beperken, wordt onderpand uitgewisseld.

Inmiddels is de volledige renteswapportefeuille afgesloten via central clearing en is het beleid om ook nieuwe renteswaps via central clearing af te sluiten. Daarmee is het tegenpartijrisico voor rentederivaten fors beperkt. De blootstelling aan kredietrisico op de beleggingen in vastrentende waarden wordt begrensd door het risico-budget. Door te beleggen in een breed gespreide portefeuille vastrentende waarden wordt het specifieke risico van individuele debiteuren beheerst.

Verzekeringstechnisch risico

Het verzekeringstechnisch risico is het risico dat voortvloeit uit mogelijke afwijkingen van actuariële inschattingen die worden gebruikt voor de vaststelling van de technische voorzieningen en de hoogte van de premie. De belangrijkste actuariële risico's zijn de risico's van langlevens, overlijden (kortlevens) en arbeidsongeschiktheid. In de jaarlijkse actuariële analyse worden de afwijkingen tussen de (technische) aannames en de werkelijk waargenomen ontwikkeling geanalyseerd. Deze risico's zijn een gegeven en moeten we daarom accepteren. Een manier van beheersing is het herverzekeren van dit risico. Gezien de omvang van het pensioenfonds kiezen we daar niet voor, en hebben we het verzekeringstechnisch risico volledig in eigen beheer.

Door een jaarlijkse externe toetsing van de gehanteerde pensioenfondsgrondslagen is het bestuur in staat om zijn grondslagen op prudentie in te schatten. Daarnaast hebben verbeteringen van de prognosemodellen voor langlevensrisico door AG en wetsveranderingen waardoor bij nieuwe inschattingen in de levensverwachting de pensioenleeftijd mee opschuift, ertoe geleid dat de kans en impact zijn verlaagd. Eind 2020 heeft een herziening van de overlevingstafels en ervaringssterfte plaatsgevonden. De prudentie van de gehanteerde grondslagen

is eind 2019 herijkt. Naar aanleiding hiervan is op een aantal onderdelen de grondslag voor de premiestelling en de reservering een beetje (niet materieel) verhoogd.

Toelichting op de niet-financiële risico's

Het pensioenfonds heeft ook te maken met niet-financiële risico's. Dat gaat om risico's die vooral de uitvoering van de pensioenregeling volgens de gemaakte afspraken onder druk kunnen zetten. Dat betreft ook het bieden van het gewenste handelingsperspectief en de communicatie richting deelnemers en andere betrokkenen. We hebben geen risicobudget aan de verschillende niet-financiële risico's toegekend, maar realiseren ons terdege dat er grote financiële schade kan ontstaan door bijvoorbeeld reputatieschade, niet integer handelen of een onjuiste uitvoering door de externe uitbesteders. Hieronder een toelichting op de niet-financiële risico's.

Bestuurlijke processen

Hiermee wordt het risico bedoeld dat samenhangt met ondoelmatige of onvoldoende doeltreffende procesinrichting en -uitvoering binnen het bestuur. De kernpunten daarbij zijn: onvoldoende doelmatigheid en doeltreffendheid van bestuursprocessen, inadequate organisatie en governancestructuur en onvolledige informatievoorziening van het bestuur.

Uitbestedingsrisico

Het bestuur zorgt voor een zodanige vormgeving van de uitbesteding dat de aansluiting tussen de uitbestede processen en de overige bedrijfsprocessen te allen tijde gewaarborgd is en dat de verantwoordelijkheid van het bestuur voor de organisatie, uitvoering en beheersing van de uitbestede werkzaamheden en het toezicht daarop, niet wordt ondermijnd en in lijn is met de ABTN. Het bestuur zorgt voor voldoende waarborgen om in control te kunnen zijn. Deze waarborgen behelzen onder andere het schriftelijk vastleggen van

alle gemaakte afspraken, het duidelijk vastleggen van exitvoorwaarden en het verkrijgen van een uitgebreide managementinformatie met een schriftelijke verantwoording over de uitvoering door de uitvoerder aan het bestuur.

Het bestuur heeft daardoor bewust gekozen voor een modulaire opzet van de uitbesteding en het vastleggen van duidelijke Kritische Performance Indicators (KPI's) per afgenomen module. Per module kan in principe een andere uitvoerder gekozen worden, waardoor het bestuur in staat is om een goede prijs/kwaliteitverhouding af te dwingen. Per kwartaal wordt door de uitvoerders een uitgebreide rapportage aangeleverd ter verantwoording. Deze rapportages worden zowel door het bestuur als tussen het bestuur en uitvoerders besproken. Het pensioenfonds heeft in 2020 haar strategisch uitbestedingsbeleid herijkt. Een belangrijke aanscherping is de opname van een gestructureerde selectieprocedure voor nieuwe uitbestedingsrelatie en een uitgewerkt evaluatieproces geclassificeerd naar verschillende niveaus in uitbesteding. Daarnaast hebben we nu twee keer per jaar een strategische dialoog met onze kritieke uitbestedingsrelatie TKP en Aegon Asset Management. Het doel is om vroegtijdig en op gestructureerde basis met elkaar in gesprek te zijn over strategische keuzes en veranderingen. Dit zorgt ervoor dat bij het pensioenfonds en de uitbestedingspartij geen uiteenlopende beelden ontstaan.

Integriteitsrisico

Het integriteitsrisico wordt gedefinieerd als het risico dat de integriteit van het pensioenfonds dan wel het financiële stelsel wordt beïnvloed als gevolg van niet-integere en onethische gedragingen van de organisatie/management/ medewerkers. Pensioenfonds dienen conform het Besluit uitvoering pensioenwet jaarlijks een systematische analyse te maken van de risico's die samenhangen met uitbestedingen.

Pensioenfonds moeten voorkomen dat zij betrokken raken bij handelingen die tegen de wet ingaan of handelingen die maatschappelijk onbetamelijk zijn. Het bestuur onderkent het belang van een goede, gedegen – en systematische integriteitsanalyse. Het bestuur heeft in 2020 integriteitsanalyse uitgevoerd. Hiermee voldoet de analyse aan de laatste inzichten. Eind 2020 heeft het bestuur de aangepaste Sira vastgesteld.

Juridisch risico

Juridisch risico hangt samen met veranderingen en naleving van wet- en regelgeving, het mogelijk bedreigd worden van de rechtspositie, met inbegrip van de mogelijkheid dat contractuele bepalingen niet afdwingbaar of niet correct gedocumenteerd worden. Het bestuur maakt onderscheid tussen het juridisch risico dat ontstaat door externe regelgeving en door eigen contracten. Het verder uitwerken van deze twee risico's moet leiden tot een verdere aanscherping van de al aanwezige beheersmaatregelen.

Overige niet-financiële risico's

Het omgevingsrisico wordt gemitigeerd door als pensioenfonds op de hoogte te blijven van de ontwikkelingen via onder andere de Pensioenfederatie en een actieve rol in de pensioendiscussie te spelen. Gezien het aantal ontwikkelingen in pensioenland die invloed zullen hebben op het pensioenfonds, vindt het bestuur het netto-omgevingsrisico nog steeds hoog, maar wel aanvaardbaar. Met betrekking tot de continuïteit van het pensioenfonds kan gesteld worden dat het risico dat KPN NV en gelieerde ondernemingen haar verbintenis opzegt als nihil wordt ingeschat. Mocht het wel gebeuren, dan zou dit alleen op de reguliere premie effect hebben.

6

Over je pensioen

Pensioenregeling,
ontwikkelingen in
wet- en regelgeving,
communicatie

De pensioenregeling

Bij Pensioenfonds KPN neem je deel aan een gecombineerde pensioenregeling:

- Tot een salaris van € 45.378, - bouw je pensioen op in een zogeheten voorwaardelijk geïndexeerde middelloonregeling. Daarin bouw je jaarlijks 1,875% op van je pensioengrondslag van dat jaar.
Als onze financiële situatie het toestaat, verhogen we je pensioen jaarlijks om de prijsstijgingen in Nederland te compenseren (toeslagverlening). Er is geen recht op toeslagen. Het is niet zeker of en hoeverre je pensioen in de toekomst wordt geïndexeerd.
- Boven de grens van € 45.378 bouw je pensioen op in een beschikbare premieregeling. Deze kent een leeftijdsafhankelijke staffel. Voor het saldo wordt op de pensioendatum pensioen ingekocht tegen de dan geldende factoren.
- Je kiest zelf je pensioenleeftijd (vanaf 60 jaar), maar we hanteren een rekenleeftijd van 68 jaar.
- Er is sprake van recht op een nabestaanden- en wezenpensioen en een premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid over het maximaal pensioengevende salaris tot € 110.111 (grens voor 2020).
- Er is een arbeidsongeschiktheidspensioen over het salaris boven € 57.232 (grens voor 2020).

Een gedetailleerd overzicht van je pensioenregeling vind je uiteraard op onze website.

Wet- en regelgeving: ontwikkelingen in 2020

Pensioenakkoord

In juni 2019 hebben het Kabinet en de sociale partners op landelijk niveau het Pensioenakkoord gesloten. Daarin zijn afspraken gemaakt over de toekomst van de oudedagsvoorziening in Nederland. Die afspraken lijken ook een grote impact te krijgen op de aanvullende pensioenregelingen, zoals die van Pensioenfonds KPN. In 2020 zijn de afspraken verder uitgewerkt in concept wetgeving, die nog moet worden goedgekeurd door de Tweede en Eerste Kamer. De sociale partners van KPN hebben, samen met het pensioenfonds, een regiegroep ingericht waar ieder zitting in heeft. Deze regiegroep gaat vanaf begin 2021 onderzoeken wat de mogelijkheden voor de sociale partners en het pensioenfonds zijn.

AOW-leeftijd stijgt minder snel

Er is één afspraak uit het Pensioenakkoord in 2019 al wet geworden: de AOW-leeftijd gaat minder snel stijgen dan eerder was afgesproken. De AOW-leeftijd blijft in 2020 en 2021 op het niveau 2019 van 66 jaar en 4 maanden. In 2022 wordt deze 66 jaar en 7 maanden en in 2023, 66 jaar en 10 maanden (zie verder de site van de SVB). Daarna stijgt de AOW-leeftijd in 2024 naar 67 jaar. Vervolgens is de eventuele verdere stijging van de AOW-leeftijd afhankelijk van de stijging van de levensverwachting en gaat omhoog met acht maanden per extra te verwachten levensjaar. Door de minder snelle stijging van de AOW-leeftijd lopen ingegane AOW-compensaties in veel gevallen 'te lang' door, namelijk tot aan de eerder voorziene (hogere) AOW-leeftijd. Dit verschil kan acht maanden bedragen. In de Verzamelwet Pensioenen is nu geregeld dat het toegestaan wordt om een lopende AOW-compensatie in te korten tot de vervroegde AOW-datum. Daarmee is het niet verplicht dat alle pensioenuitvoerders deze wettelijke mogelijkheid ook in

het pensioenreglement aanbieden aan de werknemers. Het pensioenfonds geeft de betreffende deelnemer wel de mogelijkheid de AOW-compensatie, achteraf, in te korten.

Wetsvoorstel pensioenverdeling bij scheiding

Op 16 september 2019 is door minister Koolmees een wetsvoorstel ingediend om de verdeling van opgebouwde pensioen bij scheiding op een nieuwe manier te regelen. Sinds mei 1995 worden pensioenaanspraken verdeeld volgens de methode van 'verevening'. Dit houdt in dat de ex-partner recht krijgt op een deel van het ouderdomspensioen van de deelnemer en dus voor diens oudedagsvoorziening deels afhankelijk blijft van het in leven zijn van de deelnemer. De voorgestelde standaardverdeling gaat uit van conversie van de helft van het tijdens het huwelijk opgebouwde ouderdoms- en partnerpensioen in een eigen aanspraak op ouderdomspensioen op het leven van de ex-partner.

De behandeling van het wetsvoorstel is enkele malen uitgesteld. De datum van inwerkingtreding is uitgesteld naar 1 januari 2022. Meer details vind je op de website van het ministerie van SZW.

Gevolgen nieuwe parameters

Het door DNB overgenomen advies van de Commissie Parameters leidt er in de nabije toekomst toe dat pensioenfondsen moeten rekenen met nieuwe, verlaagde factoren zoals rekenrente en rendementen. In 2020 wordt gerekend met lagere rendementen op obligaties, aandelen en vastgoed. Vanaf begin 2021 leidt een nieuwe RTS tot een lagere dekkingsgraad en een hogere kostendeekkende premie. Voor het pensioenfonds geldt overigens dat de rendementscurve (die gebruikt wordt voor de bepaling van de gedempte kostendeekkende premie) in september 2020 opnieuw is vastgesteld voor de komende vijf jaar.

Automatische waardeoverdracht kleine pensioenen

Met de invoering van de Wet waardeoverdracht kleine pensioenen (tot € 484,09 bruto per jaar) kunnen pensioenuitvoerders kleine pensioenen automatisch overdragen naar de nieuwe uitvoerder van de aanspraak-gerechtigde, zonder dat daarvoor instemming nodig is. Pensioenfondsen zijn niet verplicht hieraan mee te werken, maar veel pensioenfondsen gaan hiervan gebruik maken om de administratie te vereenvoudigen.

door een groot aantal kleine aanspraken uit de administratie te kunnen verwijderen. In eerste instantie gaat het om aanspraken van gewezen deelnemers van wie de deelneming op of na 1 januari 2018 is geëindigd. Later komen ook aanspraken die vóór die datum zijn ontstaan in aanmerking voor automatische waardeoverdracht. De pensioensector stelt hiervoor een plan op, onder andere kijkend naar de verwerkingscapaciteit van de betrokken uitvoerders. In 2020 hebben wij de waardeoverdracht voor kleine pensioenen verder opgepakt. Ook heeft het bestuur besloten om mee te werken aan de waardeoverdracht van kleine pensioenen van vóór 1 januari 2018.

Wet digitale overheid – eIDAS-verordening

De Wet digitale overheid (WDO) zorgt voor strengere regels voor de toegang tot gegevens van uitvoerders van publieke taken, waaronder pensioenfondsen. Deze uitvoerders mogen geen toegang meer verlenen door middel van alleen gebruikersnaam en wachtwoord. Toegang kan dan alleen nog verkregen worden met DigiD (particulieren) of eHerkenning (ondernemingen) op het betrouwbaarheidsniveau 'substantieel'. Het wetgevingstraject is wederom uitgesteld. Er is nog geen ingangsdatum bekendgemaakt. Eind januari 2021 ligt het wetsvoorstel nog bij de Eerste Kamer.

Communicatie

'Communication is the message received, not the message sent.' Een helder statement waarop het pensioenfonds alleen maar kan aansluiten met de communicatie. Wij communiceren veel. De tevredenheid over deze communicatie en over het pensioenfonds zelf, hebben we laten onderzoeken. De resultaten laten zien dat we het, ook in vergelijking met andere pensioenfondsen, vrij goed doen. Ook onze reputatie is goed te noemen. Verder is een mooie stijging in het digitale bereik te zien. Over deze én andere aan communicatie gerelateerde onderwerpen lees je hierna meer.

Reputatieonderzoek

In 2020 nam het pensioenfonds voor de tweede keer deel aan een reputatieonderzoek. In dit onderzoek is gebruikgemaakt van het onderzoeksinstrument Stakeholder Reputation Insights (SRI). Dit is een gevalideerd model, gebaseerd op wetenschappelijk onderzoek, om de reputatie van een organisatie in kaart te brengen. Alle uitkomsten laten voor ons een stijging zien ten opzichte van het eerdere onderzoek uit 2018. Ook scoren we op elk punt hoger dan de benchmark.

Hier zie je de belangrijkste cijfers:

SRI-score

Doelgroep	Resultaat 2020	Resultaat 2018	Benchmark andere pensioenfondsen
Actieve deelnemers	7,2	6,8	6,1
Oud-werknemers	6,6	7,6	5,8
Pensioengerechtigden	7,6	7,1	-6,6

Op basis van de resultaten uit het onderzoek gaan we verder aan de slag met zichtbaarheid van het bestuur en het opkomen voor de belangen van de deelnemers. In de campagnes 2021/2022 geven we aan deze thema's specifiek aandacht. Daarnaast communiceren we (in samenwerking met de sociale partners van KPN) regelmatig over de ontwikkelingen rondom het pensioenakkoord.

Deelnemerspanel

In 2020 hebben we het deelnemerspanel verschillende keren ingezet om communicatiemiddelen van het pensioenfonds te beoordelen. In mei is er een onlinebijeenkomst met het deelnemerspanel geweest. Daarnaast hebben we het deelnemerspanel ook een aantal keer via een vragenlijst om hun mening gevraagd.

In 2020 hebben we het deelnemerspanel verschillende keren ingezet om communicatiemiddelen van het pensioenfonds te beoordelen.

Digitale communicatie

De digitalisering van het pensioenfonds blijft zich ontwikkelen, ons digitale bereik is ook in 2020 gegroeid. We hebben actief gewerkt aan de digitalisering, onder andere door in iedere papieren uiting te vragen het

	Eind september 2020		Eind september 2019		Eind september 2018	
% e-mailadressen	Actief	70,7%	Actief	64,4%	Actief	60,5%
	Gewezen	48,4%	Gewezen	39,6%	Gewezen	35,7%
	Pensioengerechtigd	67,7%	Pensioengerechtigd	63,1%	Pensioengerechtigd	59,4%

Net als voorgaande jaren is ook in 2020 naast het uitgebreide jaarverslag, het verkorte jaarverslag van het pensioenfonds uitgebracht.

e-mailadres door te geven. Ook hebben we in september een gerichte campagne uitgerold om e-mailadressen te krijgen. Het resultaat: 18,4% van de deelnemers waarvan we geen e-mailadres hadden, heeft dit alsnog doorgegeven.

KPN Pensioennieuws

In 2020 verstuurdde we het KPN Pensioennieuws gesegmenteerd. We maken onderscheid in pensioengerechtigden, gewezen, actieve en overige deelnemers. Binnen de groep actieven en slapers onderscheiden we daarnaast nog drie verschillende leeftijdsgroepen met de leeftijd tot 35, 36 t/m 49 en 50-plussers. Zo krijgen deelnemers nieuws dat past bij hun situatie.

Online jaarverslag

Net als voorgaande jaren is ook in 2020 naast het uitgebreide jaarverslag, het verkorte jaarverslag van het pensioenfonds uitgebracht. In 2020 is het verkorte jaarverslag voor het eerst als infographic opgemaakt. Daarnaast is er ook een vlog verschenen met extra toelichting.

Team KPN

Gedurende het jaar zijn publicaties die relevant zijn voor actieve deelnemers van het pensioenfonds ook gedeeld op het intranet van KPN: Team KPN.

Verkiezingen VO

In 2020 kwam er, namens de pensioengerechtigden, een vacature vacant binnen het Verantwoordingsorgaan. Om die reden zijn er (volledig per post) verkiezingen gehouden.

Animatievideo

In 2020 is er een animatievideo over het pensioen ontwikkeld. Hierin wordt onder andere de middelloonregeling uitgelegd.

Webinar

In december heeft een webinar plaatsgevonden. Het webinar ging over duurzaam beleggen. Kijkers konden hierbij vragen insturen.

Vragen van deelnemers

In 2020 hebben deelnemers 12.356 vragen gesteld aan het pensioenfonds (2019: 12.350). Deelnemers stelden met name vragen over hun pensioenaanvragen, pensioenaanspraken, uitkeringen, indicatieve berekeningen, echtscheiding, website, dienstverbanden en hun persoonsgegevens.

Klachten

In 2020 heeft het pensioenfonds in totaal 21 klachten van deelnemers ontvangen en 19 klachten beantwoord (2019: 16 klachten ontvangen en 15 klachten beantwoord). In totaal zijn 5 klachten volledig gegrond verklaard en 2 klachten gedeeltelijk gegrond verklaard.

7

Actuariële analyse

Het verloop van de technische voorziening werd voor een groot deel bepaald door de bewegingen van marktrenten en beleggingsrendementen.

In onderstaande tabel staat een analyse van het actuariële

resultaat. Hierbij worden de actuariële uitgangspunten van het pensioenfonds vergeleken met de werkelijke actuariële ontwikkelingen over het verslagjaar. De bedragen wijken af van de bedragen in de jaarrekening, die boekhoudkundig zijn bepaald.

Analyse van het actuariële resultaat

Bedragen x € 1.000	2020	2019
Resultaat op beleggingen	1.009.925	1.709.822
Resultaat op wijziging RTS	-1.107.420	-1.178.461
Resultaat op premie	-47.155	-27.258
Resultaat op waardeoverdrachten	140	264
Resultaat op kosten	-304	682
Resultaat op uitkeringen	-526	-742
Resultaat op kanssystemen	7.791	17.529
Resultaat op toeslagverlening	-11.943	-42.590
Resultaat op overige (incidentele) mutaties technische voorzieningen	219.049	-4.511
Resultaat op andere oorzaken en VPL	4.750	871
Totaal saldo van baten en lasten	74.307	475.606

In 2020 zijn de volgende belangrijke effecten op actuariële resultaat te onderscheiden:

Beleggingen

Onder beleggingsrendementen wordt verstaan:

- alle directe en indirecte beleggingsopbrengsten inclusief kosten van het vermogensbeheer;
- de rentelasten over vreemd vermogen, achtergestelde leningen en rekening-courantverhoudingen met andere partijen;
- de benodigde intresttoevoeging aan de technische voorzieningen. Deze wordt vastgesteld aan de hand van de eerstejaars spot rate uit de door DNB gepubliceerde RTS per jaar ultimo van het vorige verslagjaar.

Het resultaat op beleggingen in het boekjaar bedraagt € 1.010 miljoen. Voor een gedetailleerde onderbouwing van dit resultaat is uitgebreid ingegaan in het hoofdstuk 'Beleggingen'. Het rendement op de beleggingen draagt in 2020 positief bij aan de dekkingsgraad.

Wijziging rentetermijnstructuur (RTS)

De RTS ultimo 2020 ligt onder de RTS ultimo 2019. Wanneer beide curves worden uitgedrukt in één gemiddeld rentepercentage is de rente in 2019 met circa 0,4%-punt gedaald, wat leidt tot een toename van de voorziening en dus tot een negatief resultaat. Het resultaat hiervan bedraagt -€ 1.107 miljoen.

Premie

De jaarlijks vaste premie van 23% van de pensioengrondslag wordt in het premiedepot gestort. Dit percentage ligt boven het niveau van de gedempte kostendeekkende premie; het percentage op basis van de zuivere kostendeekkende premie ligt boven deze 23%. In 2020 is de opbouw van pensioenverplichtingen gefinancierd uit het premiedepot.

Kanssystemen

Aan het vaststellen van de technische voorzieningen liggen kanssystemen ten grondslag. De belangrijkste zijn sterfte en arbeidsongeschiktheid.

Toeslagverlening

Het bestuur heeft op basis van de financiële positie besloten om in 2020 een gedeeltelijke toeslag te verlenen. Het resultaat op boekjaar is in 2020 € 12 miljoen.

Overige (incidentele) mutaties technische voorzieningen

Onder deze post zijn met name de effecten als gevolg van de aanpassingen in de sterftetafel en ervaringssterfte opgenomen. Aanpassing van de sterftetafel leidde tot een positief resultaat van € 226 miljoen, de wijziging van de ervaringssterfte tot een negatief resultaat van € 3 miljoen. Een aantal overige kleinere aanpassingen leidde tot een aanvullend negatief resultaat van in totaal € 4 miljoen.

Het bestuur heeft op basis van de financiële positie besloten om in 2020 een gedeeltelijke toeslag te verlenen.

Andere oorzaken

Dit zijn overige actuariële resultaten die ontstaan doordat de feitelijke uitkomsten afwijken van hetgeen actuarieel verondersteld is. Deze resultaten zijn niet toe te wijzen aan één van de eerdergenoemde categorieën.

Kostendeekkende premie

De kostendeekkende premie bestaat uit een actuarieel benodigde premie voor de pensioenopbouw en de risicodekkingen voor overlijden en arbeidsongeschiktheid, de solvabiliteitsopslag, de opslag voor uitvoeringskosten en de opslag voor toeslagverlening en reservetekort. De kostendeekkende premie is berekend op basis van de rentetermijnstructuur.

Bij de vaststelling van de gedempte kostendeekkende premie wordt uitgegaan van het verwachte rendement met een opslag voor de toekomstbestendige toeslagverlening van de toeslag ter hoogte van de verwachte prijsinflatie. Het bestuur heeft op 31 december 2015 besloten om het ingroeipad voor de inflatie vast te zetten voor een periode van vijf jaar met als peilmoment 30 september 2015 (rentetermijnstructuur). Voor wat betreft de samenstelling portefeuille op zakelijke waarden is de rentetermijnstructuur per eind september 2016 genomen.

In de volgende tabel is een overzicht van de zuivere (RTS), de gedempte kostendeekkende en feitelijke premie opgenomen.

Zuivere (RTS), gedempte kostendekkende en feitelijke premie

Premie voor risico pensioenfonds	RTS (incl. UFR)	Gedempt	Feitelijk
Actuarieel benodigde premie voor inkoop onvoorwaardelijke onderdelen van de regeling			
• regulier	122.161	78.919	78.919
• risicopremie overlijden	6.896	5.634	5.634
• opslag voor uitvoeringskosten	6.881	5.536	5.536
• de risicopremie voor WIA-excedent en premievrijstelling bij invaliditeit	9.906	7.991	7.991
• solvabiliteitsopslag	23.092	0	0
Toetswaarde premie	168.936	98.080	98.080
Overige premie			
• Individueel pensioensparen			700
• Afrekening vorig boekjaar			-27
• Toevoeging vanuit premiedepot			14.126
• VPL			28.082
Totaal feitelijke premie			140.961
Waarvan			
• Feitelijke premie voor risico pensioenfonds			115.745
• Feitelijke premie voor risico deelnemers			25.216
Totaal feitelijke premie			140.961

Het pensioenfonds voldoet aan de eis dat de feitelijke premie minimaal gelijk moet zijn aan de gedempte kostendekkende premie.

Vereist eigen vermogen

Het vereist eigen vermogen is gebaseerd op de strategische portefeuille. Het vereist eigen vermogen is derhalve bepaald op 15,8%. Indien het vereist eigen vermogen bepaald zou zijn op basis van de actuele portefeuille, zou deze uitkomen op 16,1%.

Oordeel van de externe actuaris over de financiële positie
Het oordeel over de vermogenspositie van de waarmerkend actuaris is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegane verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen, doch hoger dan de dekkingsgraad bij het minimaal eigen vermogen. (actuele dekkingsgraad 31 december 2020 is 116,3%).

8

Verwachte gang van zaken

Impact Coronavirus

Als gevolg van Corona stonden de financiële markten vooral in de eerste maanden van 2020 onder druk. Richting het einde van het jaar herstelden ze zich weer. Daarnaast is ook de rente opnieuw gedaald, waardoor onze verplichtingen sterk zijn toegenomen. De beleidsdekkingsgraad is daardoor nog niet hersteld en was eind 2020 110,3% (eind 2019 was dit 114,3%). De actuele dekkingsgraad eind 2020 is wel weer vrijwel gelijk aan die van begin 2020 (circa 116%)

Naast de impact op de dekkingsgraad heeft de Corona-epidemie en de daarvoor genomen maatregelen directe gevolgen voor het dagelijks leven en op de bedrijfsvoering van het pensioenfonds. Ook voor 2021 betekent dit voorlopig nog dat alle uitbestedingspartners en het bestuur zelf maatregelen hebben genomen in lijn met de Corona-richtlijnen van de overheid. Dit betekent dat ook het bestuur, bestuursbureau, werkgever KPN en de

medewerkers van de uitbestedingspartners tot nader orde op afstand (thuis)werken. Dit kan gevolgen hebben voor de doorlooptijd en afhandeling van de uit te voeren pensioenprocessen. Het bestuur probeert dit samen met de uitbestedingspartners tot een minimum te beperken, en met succes. Met name ziet het bestuur erop toe dat de pensioenuitkeringen conform de afgesproken betaaltermijnen worden uitgekeerd en probeert het bestuur samen met de uitbestedingspartner de bereikbaarheid voor deelnemers conform de bestaande afspraken te continueren.

Ook voor de komende periode zal duidelijk worden welke aanvullende maatregelen de overheid instelt om de verspreiding van Corona te beperken. De vaccinatiecampagne zal dit zeker beïnvloeden.

Pensioenakkoord 2020

Zoals eerder aangegeven in het jaarverslag is in 2019 een pensioenakkoord tussen de sociale partners en het Kabinet gesloten, dat moet leiden tot een nieuw pensioencontract. Een stuurgroep is in opdracht van minister Koolmees aan de slag gegaan om het pensioenakkoord concreet uit te werken. Dit heeft geleid tot concept wetgeving in 2020. De eerdergenoemde Regiegroep Pensioenakkoord (samenwerking tussen de sociale partners van KPN en het pensioenfonds) zal in 2021 starten met de voorbereiding om te komen tot een nieuwe pensioenregeling uiterlijk op 1 januari 2024 en voor de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel op uiterlijk 1 januari 2026..

Naast de impact op de dekkingsgraad heeft de Corona-epidemie en de daarvoor genomen maatregelen directe gevolgen voor het dagelijks leven en op de bedrijfsvoering van het pensioenfonds.

0%-garantieregeling

In de pensioenafspraken die sociale partners hebben gemaakt per 1 januari 2020 was voorzien in het afschaffen van de 0%-garantieregeling binnen de beschikbare premieregeling. Een werkgroep heeft zich in 2020 hiermee beziggehouden. Op 5 december 2020 hebben alle deelnemers die dit betreft een brief gehad over de gevolgen van het beëindigen van de 0%-garantieregeling.

Concreet is de 0%-garantieregeling per 31 januari 2021 beëindigd. Premie die na deze datum is ingelegd, valt niet meer onder de garantieregeling. De garantieregeling blijft bestaan voor de, tot en met 31 januari 2021 ingelegde premie. Bij tussentijdse waardeoverdracht of op de pensioendatum wordt de garantiewaarde berekend en het saldo aangevuld als dit lager is dan de ingelegde premies. In alle andere gevallen heeft de garantieregeling geen waarde.

Technische voorziening en wijziging RTS in 2021

De technische voorzieningen zijn vastgesteld op basis van de rentetermijnstructuur van De Nederlandsche Bank per 31 december 2020 en de factoren zoals ge-

noemd in de grondslagen bij de jaarrekening. De Nederlandsche Bank heeft toegelicht dat de rentetermijnstructuur de komende jaren in vier stappen wordt gewijzigd. Een wijziging die volgt uit het advies van de Commissie Parameters. Samen met het effect van de verwachte daling van het tienjaars voortschrijdende gemiddelde van de rente zal een verhogend effect op de technische voorzieningen ontstaan. Dit heeft een drukkend effect op de dekkingsgraad.

Invoering nieuwe UFR-methode

Vanaf 1 januari 2021 geldt een nieuwe manier van bepalen van de UFR. DNB heeft er voor gekozen om deze nieuwe UFR-methode gefaseerd in te voeren.

De technische voorzieningen en dekkingsgraad per 31 december 2020 blijven gebaseerd op de huidige UFR-methode. Ook heeft de nieuwe UFR-methode geen impact op de vaststelling van het Vereist Eigen Vermogen per 31 december 2020 en op de (actualisatie) van het herstelplan in het eerste kwartaal van 2021.

Per 1 januari 2021 voert DNB de nieuwe UFR-methode voor 25% in. De onderstaande tabel toont de impact van de nieuwe UFR-methode op de dekkingsgraad per 31 december 2020 voor het pensioenfonds.

	Dekkingsgraad 31 december 2020	Impact
Op basis van huidige UFR-methode	116,3%	
Met invoering nieuwe UFR-methode (25%)	115,3%	-1,0%
Met invoering nieuwe UFR-methode (100%)	111,8%	-4,5%

9

Verslag Intern Toezicht

Algemene opdracht

Pensioenfonds KPN kent met ingang van 1 juli 2014 het paritair gemengd bestuursmodel. De kern van dit model is dat het Intern Toezicht wordt uitgevoerd door de niet-uitvoerende bestuurders. De niet-uitvoerende bestuurders zijn drie onafhankelijke deskundigen die naast hun bestuurlijke taak de intern toezichttaak uitoefenen. Het Intern Toezicht heeft ingevolge de Wet Versterking Bestuur Pensioenfonds (WVBP) als minimumtaak het houden van toezicht op het beleid, de algemene zaken, adequate risicobeheersing en op de evenwichtige belangenafweging. De Code Pensioenfonds voegt daar nog aan toe dat het Intern Toezicht bijdraagt aan het effectief en slagvaardig functioneren van het pensioenfonds en aan een beheerste en integere bedrijfsvoering.

Naast deze algemene opdracht kan het Intern Toezicht in afstemming met het bestuur specifieke aspecten in zijn opdracht meenemen. In de bestuursvergadering van 30 januari 2020 heeft het Intern Toezicht zijn programma voor het jaar 2020 nader toegelicht en afgestemd.

Specifieke aandachtspunten

Tevens is daarbij aangegeven dat naast de minimum opdracht het Intern Toezicht in 2020 specifiek aandacht zal schenken aan de volgende onderwerpen:

- Opvolging van de aanbevelingen uit onze rapportage Intern Toezicht 2019;
- Werking Bestuursbureau;
- Werking IORPII;
- Opvolging Rapport DNB m.b.t. onderzoek Robuuste Pensioenadministratie;
- Board Dynamics;
- Strategische oriëntatie en veranderkracht/verander-
vermogen van het Bestuur in het kader van toekomst-
bestendigheid;
- Beheersing operationele en ICT-risico's;
- Flexibiliteit van systemen / ontwikkelingen TKP (TKP
Connect);
- Proces nieuwe CDC-overeenkomst.

Werkwijze

Het Intern Toezicht hanteert een normenkader dat is gebaseerd op de Pensioenwet, de Code Pensioenfonds en de VITP-code.

Het Intern Toezicht legt verantwoording af over de uitvoering van zijn taken en bevoegdheden aan het Verantwoordingsorgaan, de Werkgever en in het Bestuursverslag. Bij het opstellen van de rapportage heeft het Intern Toezicht gebruik gemaakt van de werkzaamheden van en rapportage van bevindingen door de Sleutelfunctiehou-
ders.

Het Intern Toezicht legt verantwoording af over de uitvoering van zijn taken en bevoegdheden aan het Verantwoordingsorgaan, de Werkgever en in het Bestuursverslag.

Het is van belang te onderkennen dat de toegevoegde waarde van het gekozen bestuursmodel is, dat de niet-uitvoerende bestuurders in de vergaderingen van het bestuur, de commissies, werk- of projectgroepen hun eigen waarneming uit hoofde van hun toezichtrol of externe deskundigheid direct met de aanwezige uitvoerende bestuurders kunnen delen en op die manier bijdragen aan een slagvaardiger bestuur.

Om de effectiviteit van het Intern Toezicht te borgen wordt niet volstaan met een eindrapportage per jaar, maar wordt in beginsel elke bestuursvergadering de terugkoppeling van het Intern Toezicht geagendeerd. Het Intern Toezicht legt dan zijn observaties en bevindingen terug in de vergadering die het in de voorafgaande bestuursvergadering of anderszins heeft opgedaan.

Tevens rapporteert het Intern Toezicht de grote lijn/rode draad van zijn bevindingen aan het Bestuur middels een schriftelijke kwartaalreview (waarneming Intern Toezicht / reactie Bestuur / opmerkingen Intern Toezicht). Hierdoor beoogt het Intern Toezicht zijn zichtbaarheid verder te bevorderen. Het Intern Toezicht constateert dat door de schriftelijke terugkoppeling en de kwartaalreviews de observaties beter besproken en bediscussieerd worden. Daarmee wordt de effectiviteit van het bestuursmodel en het bestuurlijk functioneren naar de mening van het Intern Toezicht bevorderd.

Algemeen oordeel

Het Intern Toezicht is over het geheel tevreden over het functioneren van het Bestuur. Het Intern Toezicht beveelt aan om prioritering te leggen bij de aanbevelingen ten aanzien van een gedegen voorbereiding van strategische projecten en de ICT-beheersing.

Bevindingen en aanbevelingen

In zijn rapportage 2020 komt het Intern Toezicht tot de volgende bevindingen en aanbevelingen:

- Aanbevelingen uit de Intern Toezicht rapportage 2019 zijn constructief in het Bestuur besproken en zijn opgepakt, in gang gezet dan wel gepland. Dat niet alle aanbevelingen in 2020 zijn geïmplementeerd, begrijpt het Intern Toezicht in het licht van de onderhanden projecten. Verbeterpunt hierbij is wel, dat het Bestuur periodiek de voortgang van de implementatie volgt, dan wel de prioritering bewaakt en zorgt voor een adequate vastlegging ten behoeve van de aantoonbaarheid, waarbij de kwaliteit van met name de informatie m.b.t. de risico's nog in ontwikkeling is. Het Intern Toezicht neemt waar dat de operationalisering van IORPII in 2020 hierop een positieve invloed heeft.
- Het Bestuursbureau heeft in de afgelopen twee jaar een goede ontwikkeling doorgemaakt. Het is volgens plan stapsgewijs uitgebreid. De belangrijkste disciplines zijn daarmee in het bureau opgenomen. Het Intern Toezicht adviseert om vanuit de evaluatie Governance een beeld te krijgen van of het Bestuursbureau goed kan functioneren gelet op de toebedeelde taken en hoeveelheid werk. Hierbij dient aandacht te worden besteed aan de keuze zelf doen of uitbesteden. De aansturing van het Bestuursbureau dient langzamerhand op te schuiven van meewerkend naar coördinerend en aansturend. Het ontwikkelen van een handboek met de processen en het bijhouden van

een actuele actielijst kan de volledige uitvoering door en focus van het Bestuursbureau verbeteren.

- Het Intern Toezicht is van oordeel dat de werking van IORPII op goede wijze in gang is gezet en functioneert en dat het integraal risicomanagement op een hoger niveau is gebracht en planmatig wordt geoptimaliseerd. Het Intern Toezicht adviseert om binnen de optimalisering van het integraal risicomanagement de ondersteuning van de 1e lijnsfuncties af te bouwen. Geef bij de risicomatrix waar van toepassing meer duiding indien de risico's wijzigen omtrent impact, maatregelen en invloed op andere doelstellingen / risico's. Bespreek ook de kwartaalrapportages van de Sleutelfunctiehouder Actuarieel in het Bestuur en niet alleen in de FC. Blijf in de FC oog houden voor de controlerende rol c.q. 2e lijnsfunctie van de Sleutelfunctiehouder Actuarieel.
- Het mitigatietraject Robuuste Pensioenadministratie is begin 2021 tot een einde gebracht. Het Intern Toezicht is van oordeel dat dit een goed voorbeeld is van een succesvol project. Door heldere deliverables en een goede planning was een gestructureerde aanpak mogelijk. Hieruit blijkt dat energie stoppen in de voorbereiding bijdraagt aan goed projectmanagement. Het Intern Toezicht heeft kennis genomen van het inmiddels opgestelde slotdocument, waarin taken naar de bestaande organisatie worden overgedragen. Het Intern Toezicht raadt aan om hierin tevens evaluatiemomenten op te nemen op de werking van de geformuleerde deliverables. Tot slot beveelt het Intern Toezicht aan de lessons learned te betrekken bij de start van nieuwe projecten.
- Het verdient lof dat het Bestuur, ondanks het niet fysiek bij elkaar kunnen komen, het onderwerp Board Dynamics heeft opgepakt. Het Intern Toezicht vindt het systeem van feedback met buddies en de inzet van een observator (welke na afloop van de vergadering feedback geeft) van toegevoegde waarde. De acties uit

Het verdient lof dat het Bestuur, ondanks het niet fysiek bij elkaar kunnen komen, het onderwerp Board Dynamics heeft opgepakt.

het verbeterplan bouwen naar ons oordeel nog te weinig voort op de opgedane inzichten uit de individuele drijfveren van bestuurders en het teamprofiel. Ook ontbreekt een planning. Het Intern Toezicht beveelt het bestuur aan de acties smart te maken en tussen-tijdse evaluatiemomenten in te plannen.

- Het Bestuur heeft op verschillende niveaus en onderdelen aandacht voor de strategische oriëntatie en veranderkracht bij het pensioenfonds zelf en bij de uitvoeringsorganisaties. Daarmee worden de grootste risico's op dit gebied onderkend en voor zover mogelijk beheerst. Het Intern Toezicht is van mening dat door meer samenhang en het zichtbaar maken van de verschillende acties in een overkoepelend document/aanpak de strategische oriëntatie en sturing op veranderkracht verder kan verbeteren. Vanuit de overkoepelende aanpak dienen de consequenties voor governance en bemensing explicieter te worden gemaakt. Dit zorgt ervoor dat discussies over governance en bemensing kunnen plaatsvinden en kunnen worden afgerond. Risicomanagement (inclusief ERB) is nog in ontwikkeling en daar zullen in 2021 verder stappen in worden gemaakt. Het Intern Toezicht adviseert om samenhang te tonen tussen de verschillende acties in een overkoepelend (verantwoordings)document en bespreek dit twee keer per jaar (bijvoorbeeld bij de voorbereiding van de strategische dialogen met de uitvoeringsorganisaties). Hierdoor kan de sturing op veranderkracht verder verbeteren.

- Het Intern Toezicht is van oordeel dat het Bestuur onvoldoende stappen heeft gezet op het gebied van het beheersen van ICT-risico's. Waarbij het opmerkt dat een gestructureerde aanpak nog ontbreekt, zodat het integrale overzicht nog niet beschikbaar is. Het Intern Toezicht beveelt het Bestuur aan om vanuit een integrale gap analyse de ICT-risico's in kaart te brengen, daarbij een eigen normenkader te ontwikkelen om vervolgens de vereiste rapportages te definiëren die het Bestuur in staat stellen om aantoonbaar in control te zijn met betrekking tot de ICT-risico's in de gehele keten van uitbesteding. Tevens beveelt het Intern Toezicht aan om het vereiste kennisniveau in het Bestuur te bepalen en daar in het kennis ontwikkelprogramma ruimte voor te maken.
- Het Intern Toezicht concludeert dat het Bestuur de bevindingen van het Intern Toezicht ten aanzien van strategische projecten onderkent en daar actie op zet, maar dat het nog de nodige inspanning kost om de bevindingen en eerdere aanbevelingen op effectieve wijze te operationaliseren. Het Intern Toezicht heeft geen nieuwe aanbevelingen, maar herhaalt zijn aanbeveling van een goede "voorfase" van dergelijke strategische projecten in termen van doelstelling/ei-

sen kaderstelling, waarmee ook wordt voorkomen dat binnen het Bestuur en in relatie tot de uitvoeringsorganisatie verschillende beelden/verwachtingen gaan ontstaan die de communicatie verstoren.

- In het proces om te komen tot nieuwe afspraken over de pensioenregeling vanaf 2020 ziet het Intern Toezicht tot genoeg dat de Sleutelfunctiehouders Risicobeheer en Interne Audit hun taken goed oppakken. De risico-opinies (op deelonderwerpen) hebben inhoudelijk bijgedragen aan een goede besluitvorming. Het Intern Toezicht onderschrijft de aandachtspunten van de Sleutelfunctiehouder Risicobeheer en de gedane aanbevelingen van de Sleutelfunctiehouder Interne Audit. De aandachtspunten en aanbevelingen vertonen grote samenhang met de eerdere aanbevelingen door het Intern Toezicht op het gebied van het besluitvormingsproces en projectmanagement. Het Intern Toezicht heeft geen nieuwe aanbevelingen maar raadt het Bestuur aan tempo te maken met het opvolgen van de eerdere aanbevelingen, zodat het Bestuur bij de start van nieuwe projecten ten volle profijt kan trekken uit de leerpunten. Het Intern Toezicht zal in het kader van nieuwe projecten de vorderingen van het bestuur nauwgezet blijven volgen.

Tot slot

Het Intern Toezicht kijkt met enthousiasme en vertrouwen uit naar de samenwerking in 2021 en zal de belangrijke ontwikkelingen bij de uitvoeringsorganisaties, de voorbereidingen voor de implementatie van de Wet Toekomst Pensioenen alsmede de strategische projecten met belangstelling volgen.

Amersfoort, juni 2021

Cor van der Sluis (voorzitter Intern Toezicht)
Gwen van Tongeren
Peter van Gameren

Het Intern Toezicht is van oordeel dat het Bestuur onvoldoende stappen heeft gezet op het gebied van het beheersen van ICT-risico's.

Reactie van het bestuur op jaarrapportage Intern Toezicht

Het bestuur bedankt het Intern Toezicht voor zijn kritische houding en de aanbevelingen. Het rapport sluit aan bij de opmerkingen die het Intern Toezicht gedurende het jaar heeft gemaakt in zijn terugkoppelingen in de bestuursvergaderingen en in de kwartaalrapportages. Het bestuur neemt de aanbevelingen ter harte en zal deze agenderen voor bestuurs- en commissievergaderingen.

10

Verslag Verantwoor- dingsorgaan

Inleiding

Het Verantwoordingsorgaan (hierna VO) beoordeelt het door het bestuur van Stichting Pensioenfonds KPN (hierna bestuur) gevoerde beleid, de beleidskeuzes voor de toekomst en de naleving van de principes van goed pensioenbestuur. Uitgangspunt hierbij is de vraag of het bestuur bij de genomen besluiten op een evenwichtige wijze met de belangen van actieve deelnemers, gewezen deelnemers, pensioengerechtigden en de werkgever rekening heeft gehouden.

Het VO heeft het recht advies uit te brengen over verschillende onderwerpen, zoals bijvoorbeeld:

- de samenstelling van de premie en de hoogte van de premiecomponenten;
- het communicatie- en voorlichtingsbeleid;
- het beloningsbeleid;
- de vorm en inrichting van het intern toezicht;
- het sluiten, wijzigen of beëindigen van een uitvoeringsovereenkomst;
- de samenvoeging van pensioenfonds als bedoeld in de definitie van ondernemingspensioenfonds in artikel 1 van de Pensioenwet.

Daarnaast heeft het VO het recht om een bindende voordracht te doen voor de (her)benoeming van niet-uitvoerend bestuurders alsmede een bindend advies uit te brengen bij ontslag van deze niet-uitvoerend bestuurders.

Verantwoording en werkwijze

Het afgelopen jaar heeft het VO, buiten zijn interne overleggen, deelgenomen aan:

- het periodieke voortgangsoverleg met (vertegenwoordigers van) het dagelijks bestuur en voorzitters van de bestuurscommissies;
- de bestuursvergaderingen over o.a. het jaarverslag en het communicatieplan;

- de jaarlijkse interviewsessies met de bestuursleden per geleding, de certificerend actuaire en Intern Toezicht.

Het VO krijgt voldoende mogelijkheden om kennis te verwerven, o.a. door het volgen van externe trainingen. Het VO heeft formeel toegang tot rapportages die opgesteld worden voor het pensioenfonds en kan inzage krijgen in de notulen van bestuurs- en commissievergaderingen.

In de samenstelling van het VO heeft zich sinds ons vorige verslag één wijziging voorgedaan. Mieke Kmiecik - Van den Heuvel was sinds 1-1-2012 lid van het VO namens de pensioengerechtigden en heeft het VO in 2020 verlaten. Wij danken Mieke voor haar jarenlange inzet en betrokkenheid bij het VO! Andele Nauta is per 1-12-2020 namens de pensioengerechtigden toegetreden tot het VO. Wij wensen Andele veel succes in zijn nieuwe rol.

Uitgebrachte adviezen in 2020

Het VO heeft in 2020 de volgende adviezen uitgebracht:

- Het VO heeft in januari 2020 en april 2020 positief advies gegeven over de samenstelling van de nieuwe premie en de hoogte van de premiecomponenten voor de periode 1 januari 2020 t/m 31 december 2022.
- Het VO heeft in mei 2020 een positief advies gegeven op het functieprofiel voor de niet-uitvoerend bestuurder met expertise vermogensbeheer. In november 2020 heeft het VO positief geadviseerd op het functieprofiel voor de niet-uitvoerend bestuurder met expertise risicomanagement.
- In november en december van 2020 heeft het VO een positief advies gegeven op de gewijzigde uitvoeringsovereenkomst welke per 1 januari van dat jaar met terugwerkende kracht is ingegaan.

Daarnaast heeft het VO in mei en november 2020 een bindende voordracht gedaan voor de herbenoeming van de niet-uitvoerend bestuurder met expertise vermogensbeheer en voor de herbenoeming van de niet-uitvoerend bestuurder met expertise risicomanagement. Beide voordrachten zijn in goed onderling overleg door het bestuur overgenomen.

Verantwoording over 2020 – belangrijkste bevindingen

Het VO had voor 2020 de volgende speerpunten voor het bestuur gedefinieerd:

1. Algemene ontwikkelingen van COVID-19 en de impact daarvan op het pensioenfonds
2. Gevolgen van het nieuwe pensioenstelsel voor het pensioenfonds en haar governance
3. Operationele implementatie en werking van de IORP eisen (zoals de rol van sleutelfunctiehouders)
4. Uitbesteding van diensten bij TKP en Aegon Asset Management (AAM) en ontwikkelingen rondom TKP Connect
5. Communicatie
6. Maatschappelijk Verantwoord Beleggen

Hierna volgt een korte uitwerking van de belangrijkste bevindingen en aanbevelingen van het VO.

Het VO heeft constructief overleg gehad met Intern Toezicht over het jaar 2020. Het VO is van mening dat Intern Toezicht, ondersteund door de werkzaamheden van de sleutelfunctiehouders, goed heeft gefunctioneerd over 2020 en deelt hun belangrijkste bevindingen en aanbevelingen.

1. Algemene ontwikkelingen van COVID-19 en de impact daarvan op het pensioenfonds

De COVID-19 pandemie heeft grote gevolgen gehad voor het pensioenfonds en de betrokken pensioenuitvoeringsorganisaties. Het VO is in 2020 regelmatig bijgepraat door het bestuur over zowel de financiële als operationele gevolgen van COVID-19 en de getroffen bijsturingsmaatregelen. De beleggingsverliezen die in de eerste maanden van 2020 waren opgelopen, werden in de maanden daarna ruimschoots goedgemaakt. Het bestuur heeft daartoe nauw overleg gevoerd met AAM over de volatiele ontwikkelingen op de financiële markten en -waar nodig- de beleggingen aangepast. Ook in operationele zin heeft zowel het pensioenfonds als TKP en AAM de gevolgen van COVID-19 goed opgevangen; zo konden de processen voor de uitbetaling van pensioenuitkeringen alsmede het verwerken van mutaties in de pensioenadministratie ongestoord plaatsvinden, met inachtneming van de overheidsregels voor COVID-19. Het VO constateert dat de bestuursorganen van het pensioenfonds en de uitbestedingspartners gedurende de coronacrisis adequaat hebben gehandeld.

Aanbevelingen

- Geen.

2. Gevolgen van het nieuwe pensioenstelsel voor het pensioenfonds en haar governance

Het kabinet, de werkgevers en de vakbonden hebben afgelopen zomer een akkoord bereikt over de uitwerking van het nieuwe pensioenstelsel, welke is beschreven in de hoofdlijnennotitie van juni 2020. In december 2020 is het concept wetsvoorstel voor de Wet Toekomst pensioenen voor consultatie gepubliceerd, waarin de hoofdlijnennotitie verder is uitgewerkt. Het bestuur heeft het VO geïnformeerd over de inhoud van de hoofdlijnennotitie en het concept wetsvoorstel.

Het bestuur heeft een werkgroep gevormd om tijdig voorbereidingen te treffen voor de implementatie van het nieuwe pensioenstelsel binnen het pensioenfonds. In deze werkgroep hebben zowel de sociale partners als bestuursleden van het pensioenfonds zitting, aangevuld met externe adviseurs. Deze werkgroep zal zich in de komende jaren bezighouden met vier werkstromen voor de implementatie van het nieuwe stelsel, zoals het bepalen van de nieuwe pensioenregeling, het inrichten van het vermogensbeheer, de pensioenuitvoering alsmede een werkstroom voor de inrichting van de governance & communicatie.

Het VO is van mening dat het bestuur tot zover al goede eerste stappen heeft gezet, maar er nog zeer veel werk te verrichten is. Ook al ligt de uiterlijke transitiedatum van 1 januari 2026 nog ver weg, de tijdslijnen zijn behoorlijk uitdagend gezien de omvangrijke besluiten en werkzaamheden die in de komende jaren moeten plaatsvinden. Dit vereist ook een tijdig en daadkrachtig handelen van het bestuur, om de overgang naar het nieuwe stelsel vlot en adequaat te laten verlopen. Het VO benadrukt het belang van sterk projectmanagement vanuit het bestuur gedurende de gehele transitieperiode. Tenslotte wijst het VO ook op het belang om de actieve en gewezen deelnemers en pensioengerechtigden zo goed mogelijk te informeren en mee te nemen in de complexe transitie naar het nieuwe stelsel.

Mede op advies van het VO heeft het bestuur in 2020/2021 een evaluatie uitgevoerd op haar governance en het paritair gemengd bestuursmodel. Het bestuur en Intern Toezicht hebben geconcludeerd dat op dit moment de voordelen van het model nog steeds worden gezien en dat het naar tevredenheid functioneert. Het VO ondersteunt deze conclusie, maar is van mening dat gezien alle ontwikkelingen in de komende

jaren periodiek kritisch te blijven of dit bestuursmodel nog passend is.

Aanbevelingen

- Zorg voor een tijdige executie van de transitie in de komende jaren en anticipeer waar mogelijk op de nieuwe ontwikkelingen, zodat ruim voor 1 januari 2026 al duidelijkheid bestaat voor alle deelnemers en de werkgever en -indien mogelijk- de transitie is gerealiseerd.
- Implementeer een sterke projectorganisatie waarmee het bestuur de implementatie van het nieuwe pensioenstelsel binnen het pensioenfonds goed kan monitoren en waar nodig bijsturen.
- Besteed uitgebreide aandacht aan communicatie richting de deelnemers over de inhoud en gevolgen van het nieuwe pensioenstelsel, de keuzes die het pensioenfonds en de sociale partners hebben gemaakt (en wat dit betekent voor de deelnemers) alsmede de vorderingen in de implementatie.
- Het VO heeft belangrijke adviesrechten bij de overgang naar het nieuwe pensioenstelsel. Om deze verantwoordelijkheid te kunnen dragen, is het essentieel dat het VO tijdig en volledig geïnformeerd wordt door het bestuur over deze overgang en tijdig hierbij betrokken wordt.

3. Operationele implementatie en werking van de IORP eisen

De Europese IORP II richtlijn bevat vereisten voor pensioenfondsen op het gebied van governance en risicomanagement. IORP II vereist dat elk pensioenfonds beschikt over onafhankelijke sleutelfunctionarissen voor de actuariële functie, risicobeheerfunctie en interne audit functie. Daarnaast vereist IORP II dat het pensioenfonds minimaal elke drie jaar een eigen risicobeoordeling opstelt.

Het pensioenfonds heeft in 2020 de sleutelfunctiehouders aangesteld voor de drie bovengenoemde functies, evenals de uitvoerende vervullers van deze functies. Daarnaast zijn ook de charters en reglementen van het pensioenfonds op deze nieuwe functies aangepast. In 2021 wordt de invulling van de sleutelfuncties geëvalueerd en -indien nodig- bijgesteld. Het bestuur werkt inmiddels aan de eigen-risicobeoordeling, waarin o.a. is opgenomen een beschrijving van de materiële risico's die het pensioenfonds loopt en een beoordeling van de kwaliteit van het risicobeheer. De eigen-risicobeoordeling zal naar verwachting in de eerste helft van 2021 zijn afgerond.

Aanbevelingen

- Geen.

4. Uitbesteding van diensten bij TKP en AAM en ontwikkelingen rondom TKP Connect

Zoals vermeld in ons verslag over 2019, zijn de pensioenuitvoeringsorganisaties TKP en AAM enkele grote veranderingen aan het doorvoeren. TKP werkt al geruime tijd aan de invoering van TKP Connect wat leidt tot belangrijke wijzigingen in ICT platformen en interne processen. Het VO is van mening dat deze veranderingen belangrijke risico's kunnen opleveren voor de strategische en operationele doelstellingen van het pensioenfonds en daarmee voor de pensioenvoorziening van de deelnemers.

Hierbij zal vooral aandacht besteed moeten worden aan de beheersing van de ICT risico's van dergelijke nieuwe platformen.

Het VO deelt de zorgen van het bestuur over de ontwikkeling van TKP Connect, aangezien er veel onduidelijkheden zijn over de functionaliteiten, planning en kosten van het nieuwe platform. Deze zorgen worden versterkt doordat in de komende

jaren gewerkt moet worden aan de transitie naar het nieuwe pensioenstelsel. Het bestuur volgt de ontwikkelingen rondom de invoering van TKP Connect nauwlettend en heeft hierover regelmatig contact met het bestuur van TKP. De bestuursvoorzitter van het pensioenfonds neemt daarnaast deel aan de Raad van Advies van TKP, waarin ook de inhoud en voortgang van TKP Connect alsmede andere belangrijke veranderingen worden besproken. De directeur van het bestuursbureau oefent invloed uit via de klantenraad van TKP. Tenslotte neemt het pensioenfonds ook deel aan de multi-client audit op de ontwikkeling van TKP Connect.

Het bestuur heeft in 2020 ook nauw overleg gevoerd met AAM over de herstructureringen die daar plaatsvinden, zoals de overgang naar een meer robuuste beleggingsadministratie alsmede de herinrichting van de operationele organisatie en het accountmanagement.

Het bestuur heeft in 2020 het bestaande contract met AAM geëvalueerd; dit heeft geleid tot een hernieuwde fiduciaire beheerovereenkomst met AAM dat goed aansluit bij de wensen en ambities van het pensioenfonds. Het bestuur is ook in 2020 gestart met de evaluatie van het contract en SLA met TKP; tevens zijn de uitbestedingskosten vergeleken met de beschikbare benchmarks. Uit de evaluatie zijn twee aandachtspunten gekomen, namelijk lagere uitbestedingskosten en sterkere mogelijkheden om de uitbestedingsrelatie met TKP te beheersen. Deze punten zijn input voor de onderhandelingen met TKP.

Aanbevelingen

- Definieer fall back scenario's en alternatieve beheersingsmaatregelen indien de grote wijzigingen bij TKP of AAM nadelig uitpakken voor het pensioenfonds en deelnemers.

- Voer een gedegen risico-analyse uit op de beheersing van de uitbestedingspartners, waaronder de ICT risico's (inclusief informatiebeveiliging en privacy risico's) van toekomstige platformen.
- Implementeer een gedegen demandorganisatie en governance van de uitbestedingsrelaties en zorg ervoor dat de noodzakelijke expertises hiervoor beschikbaar zijn binnen het bestuursbureau. Het VO is daarnaast van mening dat de bestuurscommissies een steeds grotere rol krijgen in het aansturen en coördineren van de uitbestedingspartners; zo kan de demandorganisatie voor AAM bij de Beleggingscommissie belegd worden en voor TKP bij de Pensioen- en Communicatie Commissie.

5. Communicatie

Het bestuur heeft in 2020 stappen gezet voor de verdere inrichting en uitvoering van het communicatiebeleid. Het bestuur heeft een beleidskader voor communicatie opgesteld. Dit kader biedt goede handvatten om de strategische communicatie doelstellingen te vertalen in tactische en operationele doelstellingen en deze vervolgens te koppelen aan gerichte communicatie-activiteiten en campagnes. Daarnaast zijn campagnes en nieuwsberichten per doelgroep (bijvoorbeeld naar leeftijdscategorie) uitgewerkt en gecommuniceerd. Ook is in 2020 meer aandacht besteed aan de communicatie met de gewezen deelnemers. Het bestuur heeft een uitgebreid reputatie-onderzoek uit laten voeren onder de actieve en gewezen deelnemers en pensioengerechtigden. Hierin zijn verschillende reputatiedrijvers aan bod gekomen, waaronder de communicatie en relatie met de actieve en gewezen deelnemers en pensioengerechtigden. Uit dit onderzoek blijkt dat het pensioenfonds op alle aspecten beter scoort dan in 2018 en daarnaast hogere scores behaalt dan de vergelijkende ondernemings-

pensioenfonds uit de benchmark.

Net als in voorgaande jaren wijst het VO erop dat goede communicatie richting alle deelnemers cruciaal is en het pensioenfonds, ondanks de lange weg naar goede scores, meer ambitie mag tonen. Het VO ziet tevens dat de functie van de Pensioen- en Communicatie Commissie steeds breder wordt. Naast taken zoals communicatie naar de deelnemers over de pensioenuitvoering en de ontwikkelingen in de pensioenvoorzieningen op de langere termijn, horen hier ook taken als de operationele uitvoering van het pensioenbedrijf in thuis. Het VO is er voorstander van om ook deze taken te beleggen in de Pensioen- en Communicatie Commissie.

Aanbevelingen

- Breid de verantwoordelijkheid van de Pensioen- en Communicatie Commissie uit met 'operationele uitvoering', zodat de commissie 'communicatie en operatie (COO)' in portefeuille heeft.
- Houd het systeem voor het meten van de reputatie- en communicatiedoelstellingen stabiel voor een langere periode, zodat het bestuur de resultaten van het beleid beter kan monitoren over de verschillende jaren en – waar nodig – kan bijsturen.

6. Maatschappelijk Verantwoord Beleggen

Het bestuur heeft in 2020 goede stappen gezet voor de verdere implementatie van het beleid voor Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (MVB). In 2020 is MVB verder vorm gegeven door o. a.

- te beleggen in ondernemingen met hoge ESG scores;
- bewust te kiezen voor beleggingsmanagers met een visie op duurzaamheid;
- de dialoog (engagement) aan te gaan met ondernemingen over hun bijdrage aan duurzaamheid;

- via het stembeleid ondernemingen te bewegen naar een duurzame bedrijfsvoering;
- ondernemingen in bijvoorbeeld de tabaks- en kolenindustrie uit te sluiten.

Daarmee heeft het pensioenfonds duidelijk vorm gegeven aan MVB, met een positieve bijdrage aan het risicorendementsprofiel. Het geïmplementeerde MVB beleid resulteerde ook in een hoge notering in de laatste VBDO benchmark (10e positie en daarmee het hoogst scorende ondernemingspensioenfonds). Het VO vindt het wel raadzaam om in contact te blijven met de deelnemers over de voordelen van het MVB beleid voor hen en op deze wijze (nog) meer draagvlak bij hen hiervoor te creëren.

Aanbevelingen

- Onderhoud periodiek contact met de deelnemers om het draagvlak voor MVB beleid te peilen en hen te informeren over de voordelen van het toegepaste beleid.
- Voorkom dat MVB een 'doel op zich' wordt, blijf oog houden voor de rendementsontwikkelingen op de MVB portefeuille.

Overige punten

Het bestuur heeft besloten om het solvabiliteitsdepot (groot EUR 282 miljoen per eind 2019) per 1 januari 2020 te laten vrijvallen ten gunste van de vrije reserves. Tot en met 2019 telde dit depot als bestemmingsreserve wel mee in de bepaling van de dekkingsgraad, maar werd buiten beschouwing gelaten voor de toeslagverlening. Door de vrijval met ingang van 2020 zal het solvabiliteitsdepot derhalve wel meetellen in de bepaling van de toeslagen.

Eindoordeel over 2020

Op grond van bovenstaande werkzaamheden en bevindingen, is het VO van oordeel dat het bestuur over 2020 goed heeft gehandeld om de pensioenregeling op een beheerste en evenwichtige wijze uit te voeren. Het VO wil alle bestuursleden bedanken voor hun inzet en ziet voor het komende jaar weer een goede samenwerking tegemoet.

Speerpunten voor 2021

Vooruitkijkend op 2021 heeft het VO de volgende speerpunten benoemd:

1. Gevolgen van het nieuwe pensioenstelsel voor het pensioenfonds
2. Managen uitbestedingsrelaties inclusief de beheersing van ICT risico's
3. Communicatie richting deelnemers
4. Werking van risicomanagement binnen het pensioenfonds
5. Governance van het pensioenfonds

Amersfoort, juni 2021

Johannes van Dijk (voorzitter),

Marianne Graafland

Erik Koster

Andele Nauta

Erick Noorloos

Wil Velding

Voormalig lid:

Mieke Kmiecik - Van den Heuvel

Reactie bestuur op het verslag van het VO

Het bestuur heeft met genoeg kennisgenomen van het oordeel van het Verantwoordingsorgaan (VO) over het verslagjaar 2020. Het bestuur waardeert de inzet en gedegen aanpak van het VO om zijn rol in te vullen. De aandachtspunten zijn voor een deel al opgepakt door

het bestuur en zullen in 2021 verder besproken worden binnen de bestuurs- en commissievergaderingen. In de reguliere overleggen met het VO zal het bestuur de voortgang terugkoppelen. Het bestuur kijkt uit naar een constructieve samenwerking met het VO in 2021.

11

Jaarrekening

1.1

Balans per 31 december 2020

(na resultaatbestemming)

		31-12-2020	31-12-2019
		€	€
ACTIVA			
Beleggingen voor risico pensioenfonds (1)		11.832.254	11.125.556
Beleggingen voor risico deelnemers (2)		1.264.439	1.191.960
Herverzekeringsdeel technische voorzieningen (3)		1.228	1.159
Vorderingen en overlopende activa (4)		550.528	183.525
Overige activa (5)		15.911	13.733
TOTAAL ACTIVA		13.664.360	12.515.933
PASSIVA			
Stichtingskapitaal en reserves (6)		1.830.128	1.755.821
Technische voorzieningen (7)		9.979.965	9.178.988
Voorziening pensioenverplichtingen risico deelnemers (8)		1.264.439	1.191.960
Langlopende schulden (9)		128.592	111.542
Derivaten (10)		4.214	11.366
Overige schulden en overlopende passiva (11)		457.022	266.256
TOTAAL PASSIVA		13.664.360	12.515.933

(-) De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op de balans vanaf pagina 119.

1.2

Staat van baten en lasten

		2020		2019	
		€	€	€	€
Baten					
Premiebijdragen voor risico pensioenfonds	(12)		101.619		87.789
Premiebijdragen risico deelnemers	(13)		25.216		24.719
Beleggingsresultaten risico pensioenfonds	(14)		969.566		1.688.648
Beleggingsresultaten risico deelnemers	(15)		103.674		184.139
Baten uit herverzekering	(16)		69		-89
Overige baten	(17)		2.619		11.643
Totaal baten			1.202.763		1.996.849
Lasten					
Pensioenuitkeringen	(18)		242.317		233.345
Pensioenuitvoeringskosten	(19)		6.936		7.055
Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds	(20)				
- Pensioenopbouw		138.400		107.562	
- Toeslagverlening		11.943		42.590	
- Rentetoevoeging		-29.479		-18.759	
- Onttrekking voor uitkeringen en uitvoeringskosten		-244.625		-236.600	
- Wijziging marktrente		1.107.420		1.179.453	
- Wijziging actuariële uitgangspunten		-223.524		8.000	
- Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten		-2.275		-1.790	
- Overige mutatie voorziening pensioenverplichting		40.793		34.484	
			798.653		1.114.940
Mutatie herverzekeringsdeel technische voorzieningen	(21)		69		-89
Mutatie overige technische voorzieningen	(22)		2.255		-288
Mutatie pensioenverplichtingen voor risico deelnemers	(23)		72.479		161.947
Saldo herverzekering	(24)		-146		-139
Saldo overdracht van rechten	(25)		3.142		4.676
Overige lasten	(26)		2.751		-204
Totaal lasten			1.128.456		1.521.243
Saldo van baten en lasten			74.307		475.606

		2020		2019	
		€	€	€	€
Bestemming van het saldo van baten en lasten					
Algemene reserve			74.307		432.018
Bestemmingsreserve			0		43.588
			74.307		475.606

(-) De bij de posten vermelde nummers verwijzen naar de toelichting op de staat van baten en lasten vanaf pagina 158.

1.3

Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is opgesteld volgens de directe methode.

	2020		2019	
	€	€	€	€
Kasstroom uit pensioenactiviteiten				
Ontvangsten				
Ontvangen premies	116.594		117.049	
Ontvangen i.v.m. overdracht van rechten	2.854		4.527	
Ontvangen uitkeringen van herverzekeraars	97		139	
Werkgeversbijdrage t.b.v. premiedepot	1.936		13.486	
Overig	1.933		945	
		123.414		136.146
Uitgaven				
Betaalde pensioenuitkeringen	-242.093		-233.823	
Betaald i.v.m. overdracht van rechten	-5.988		-9.203	
Betaalde pensioenuitvoeringskosten	-7.482		-9.450	
		-255.563		-252.476
Totale kasstroom uit pensioenactiviteiten		-132.149		-116.330
Kasstroom uit beleggingsactiviteiten				
Ontvangsten				
Ontvangen directe beleggingsopbrengsten	32.430		51.436	
Verkopen en aflossingen van beleggingen	1.698.240		2.661.782	
		1.730.671		2.713.218
Uitgaven				
Aankopen beleggingen	-1.342.599		-2.707.683	
Betaalde kosten van vermogensbeheer	-18.548		-10.702	
		-1.361.147		-2.718.385
Totale kasstroom uit beleggingsactiviteiten		369.523		-5.167
Netto-kasstroom		237.374		-121.497
Koers-/omrekenverschillen		115		1.538
Mutatie liquide middelen		237.489		-119.959

Samenstelling geldmiddelen	2020	2019
	€	€
Liquide middelen primo boekjaar	80.239	200.198
Liquide middelen ultimo boekjaar	313.862	80.239
Waarvan:		
Voor risico pensioenfonds	179.056	-48.955
Voor risico deelnemers	134.806	129.194

1.4

Toelichting op de jaarrekening

1.4.1 Algemeen

Activiteiten

Stichting Pensioenfonds KPN, tot 1 mei 2019 statutair gevestigd te Groningen en vanaf 1 mei 2019 gevestigd in Amersfoort, is opgericht op 26 juni 1998. Het pensioenfonds is ingeschreven bij de Kamer van Koophandel onder nummer 02063809.

Het doel van Stichting Pensioenfonds KPN (hierna 'het pensioenfonds') is het nu en in de toekomst verstrekken van uitkeringen aan pensioengerechtigden en nabestaanden ter zake van ouderdom en overlijden; tevens verstrekt het pensioenfonds uitkeringen aan arbeidsongeschikte deelnemers. Het pensioenfonds geeft invulling aan de uitvoering van de pensioenregelingen van de onderneming KPN N.V.

Overeenstemmingsverklaring

De jaarrekening is opgesteld in overeenstemming met de wettelijke bepalingen zoals deze zijn opgenomen in Titel 9 Boek 2 BW en met inachtneming van de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving, in het bijzonder Richtlijn 610 Pensioenfondsen. Het bestuur heeft op 3 juni 2021 de jaarrekening opgemaakt.

Referenties

In de balans en de staat van baten en lasten zijn referenties opgenomen waarmee wordt verwezen naar de toelichting.

1.4.2 Grondslagen

1.4.2.1 Algemene grondslagen

Alle bedragen in de jaarrekening zijn vermeld in euro's x 1.000, tenzij anders is aangegeven.

Continuïteitsveronderstelling

De gehanteerde grondslagen voor waardering en resultaatbepaling zijn gebaseerd op de continuïteitsveronderstelling.

Opname van een actief of een verplichting

Een actief wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de toekomstige economische voordelen naar het pensioenfonds zullen toevloeien en de waarde daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Een verplichting wordt in de balans opgenomen wanneer het waarschijnlijk is dat de afwikkeling daarvan gepaard zal gaan met een uitstroom van middelen en de omvang van het bedrag daarvan betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Verantwoording van baten en lasten

Baten worden in de staat van baten en lasten opgenomen wanneer een vermeerdering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermeerdering van een actief of een vermindering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Lasten worden verwerkt wanneer een vermindering van het economisch potentieel, samenhangend met een vermindering van een actief of een vermeerdering van een verplichting, heeft plaatsgevonden, waarvan de omvang betrouwbaar kan worden vastgesteld.

Indien een transactie ertoe leidt dat nagenoeg alle of alle toekomstige economische voordelen en alle of nagenoeg alle risico's met betrekking tot een actief of een verplichting aan een derde zijn overgedragen, wordt het actief of de verplichting niet langer in de balans opgenomen. Verder worden activa en verplichtingen niet meer in de balans opgenomen vanaf het tijdstip waarop niet meer wordt voldaan aan de voorwaarden van waarschijnlijkheid van de toekomstige economische voordelen en betrouwbaarheid van de bepaling van de waarde.

Dit betekent dat transacties worden verwerkt op handelsdatum en niet op afwikkelingsdatum.

Als gevolg hiervan kan sprake zijn van een post 'nog af te wikkelen transacties'. Deze post kan zowel een actief als een passief zijn.

Saldering van een actief en een verplichting

Een financieel actief en een financiële verplichting worden gesaldeerd als nettobedrag in de balans opgenomen indien sprake is van een wettelijke of contractuele bevoegdheid om het actief en de verplichting gesaldeerd en gelijktijdig af te wikkelen en bovendien de intentie bestaat om de posten op deze wijze af te wikkelen. De met de gesaldeerd opgenomen financiële activa en financiële verplichtingen samenhangende rentebaten en rentelasten worden eveneens gesaldeerd opgenomen.

Vreemde valuta

Functionele valuta

De jaarrekening is opgesteld in euro's, zijnde de functionele en presentatievaluta van het pensioenfonds.

Transacties, vorderingen en schulden

Transacties in vreemde valuta gedurende de verslagperiode zijn in de jaarrekening verwerkt tegen de koers op transactiedatum. Activa en verplichtingen in vreemde valuta worden omgerekend naar euro's tegen de koers per balansdatum. De uit de afwikkeling en omrekening voortvloeiende koersverschillen komen ten gunste of ten laste van de staat van baten en lasten.

De koersen van de belangrijkste valuta zijn:

	31 december 2020	Gemiddeld 2020	31 december 2019	Gemiddeld 2019
USD	0,9184	0,8768	0,8908	0,8934
GBP	1,1172	1,1251	1,1801	1,1408
JPN	0,0079	0,0082	0,0081	0,0082
CHF	0,9245	0,9343	0,9199	0,8991
SEK	0,0920	0,0954	0,0951	0,0945

Stelselwijziging

De gehanteerde grondslagen van waardering en van resultaatbepaling zijn ongewijzigd ten opzichte van het voorgaande jaar.

Schattingswijziging

De opstelling van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW vereist dat het bestuur oordelen vormt en schattingen en veronderstellingen maakt die van invloed zijn op de toepassing van grondslagen en de gerapporteerde waarde van activa en verplichtingen, en van baten en lasten.

De schattingen en onderliggende veronderstellingen worden voortdurend beoordeeld.

Indien het voor het geven van het in artikel 2:362 lid 1 BW vereiste inzicht noodzakelijk is, is de aard van deze oordelen en schattingen inclusief de bijbehorende veronderstellingen opgenomen bij de toelichting op de desbetreffende jaarrekeningposten.

In 2020 heeft het Actuarieel Genootschap nieuwe sterfteveronderstellingen gepubliceerd (AG prognosetafel). Het bestuur heeft besloten de pensioenverplichtingen te waarderen met toepassing van deze veronderstellingen. De impact van de wijziging betekent een verlaging van de technische voorziening met € 226 miljoen. De invloed op de actuele dekkingsgraad is een verhoging met 2,3%-punt. Bij het opstellen van de nieuwe Prognosetafel AG2020 zijn de effecten van COVID-19 buiten beschouwing gebleven.

Het pensioenfonds heeft ook de correctiefactoren op de sterftetekansen geactualiseerd. De impact van de wijziging zorgt voor een verhoging van de technische voorziening met € 2,5 miljoen. Dit heeft per saldo een verwaarloosbaar effect op de actuele dekkingsgraad.

Dekkingsgraden

De beleidsdekkingsgraad is gebaseerd op het rekenkundig gemiddelde van de dekkingsgraden per maandeinde over de laatste 12 maanden. Hierbij wordt steeds gebruik gemaakt van de meest actuele inschatting van de desbetreffende dekkingsgraden.

De (actuele) dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt berekend door op balansdatum het balanstotaal minus de kortlopende schulden te delen op de technische voorzieningen zoals opgenomen in de balans.

Bij het berekenen van de reële dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt de voorziening pensioenverplichtingen herrekend, rekening houdend met de verwachte loon- en prijsinflatie.

1.4.2.2 Grondslagen voor waardering van activa en passiva

Beleggingen

Algemeen

De beleggingen worden gewaardeerd tegen marktwaarde. Het begrip marktwaarde is te beschouwen als synoniem van reële waarde. Onder waardering op marktwaarde wordt verstaan: het bedrag waarvoor een actief kan worden verhandeld of een passief kan worden afgewikkeld tussen ter zake goed geïnformeerde partijen, die tot een transactie bereid en onafhankelijk van elkaar zijn.

De waardering van participaties in beleggingsinstellingen geschiedt tegen marktwaarde. Voor beursgenoteerde beleggingsinstellingen is dit de marktnotering per balansdatum. De waardering van niet-beursgenoteerde beleggingsinstellingen geschiedt tegen marktwaarde.

Beleggingen voor risico pensioenfondsen en voor risico deelnemers worden op dezelfde wijze gewaardeerd.

Verwerking van waardeveranderingen van beleggingen

Er wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen.

Vastgoedbeleggingen

Beleggingen in direct vastgoed worden gewaardeerd tegen reële waarde, zijnde de marktwaarde per balansdatum, gebaseerd op door onafhankelijke deskundigen verrichte taxaties. De gehele directe vastgoedportefeuille wordt jaarlijks door deze deskundigen getaxeerd. Indien daartoe aanleiding is, wordt bij de waardering rekening gehouden met de feitelijke verhuursituatie en/of renovatieactiviteiten. Waardeveranderingen van op marktwaarde gewaardeerde vastgoedbeleggingen worden verwerkt in de staat van baten en lasten. Op vastgoedbeleggingen wordt niet afgeschreven.

Beursgenoteerde (indirecte) vastgoedbeleggingen worden gewaardeerd tegen de per balansdatum geldende beurskoers. De marktwaarde van niet-beursgenoteerde (indirecte) vastgoedbeleggingen is gebaseerd op het aandeel dat het pensioenfonds heeft in het voor de vastgoedbeleggingen op marktwaarde gewaardeerde eigen vermogen van de niet-beursgenoteerde vastgoedbeleggingen per balansdatum.

Aandelen

Beursgenoteerde aandelen en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen marktwaarde, zijnde de beurswaarde per balansdatum.

De marktwaarde van niet-beursgenoteerde aandelen en participaties in beleggingsfondsen is gebaseerd op het aandeel dat het pensioenfonds heeft in het voor de aandelen op marktwaarde gewaardeerde eigen vermogen van het niet-beursgenoteerde aandeel per balansdatum.

Vastrentende waarden

Beursgenoteerde vastrentende waarden en participaties in beursgenoteerde beleggingsinstellingen zijn gewaardeerd tegen marktwaarde, zijnde de beurswaarde per balansdatum.

Indien vastrentende waarden of participaties in beleggingsinstellingen niet-beursgenoteerd zijn, vindt waardebepaling plaats op basis van de geschatte toekomstige netto-kasstroom (rente en aflossingen) die uit de beleggingen zullen voortvloeien, contant gemaakt tegen de ultimo boekjaar geldende marktrente en rekening houdend met het risicoprofiel (kredietrisico; oninbaarheid) en de looptijden.

De lopende interest op vastrentende waarden wordt gepresenteerd als onderdeel van de marktwaarde van de vastrentende waarden.

Derivaten

Derivaten worden gewaardeerd op reële waarde, te weten de relevante marktnoteringen of, als die niet beschikbaar zijn, de waarde die wordt bepaald met behulp van marktconforme en toetsbare waarderingsmodellen.

Indien een derivatenpositie negatief is, wordt het bedrag onder de schulden verantwoord.

Overige beleggingen

Overige beleggingen worden gewaardeerd op marktwaarde. Indien geen marktwaarde beschikbaar is, wordt de waarde bepaald met behulp van marktconforme en toetsbare waarderingsmodellen, zijnde taxaties uitgevoerd door gecertificeerde taxateurs.

De overige beleggingen bestaan uit beleggingen in private equity en liquide middelen. De vorderingen en schulden inzake beleggingen worden onder de overige vorderingen en overige schulden gepresenteerd.

Beleggingen voor risico deelnemers

De grondslagen voor de waardering van de beleggingen voor risico deelnemers zijn gelijk aan de grondslagen die voor de beleggingen voor risico van het pensioenfonds worden aangehouden.

Herverzekeringsdeel technische voorzieningen

Uitgaande herverzekeringspremies worden verantwoord in de periode waarop de herverzekeringsbetrekking heeft. Vorderingen uit herverzekeringscontracten op risicobasis worden verantwoord op het moment dat de verzekerde gebeurtenis zich voordoet.

Bij de waardering worden de herverzekerde uitkeringen contant gemaakt tegen de rentetermijnstructuur, onder toepassing van de actuariële grondslagen van het pensioenfonds.

Vorderingen uit herverzekeringscontracten die geclassificeerd worden als garantiecontracten worden gelijkgesteld aan de hiertegenover staande voorziening voor pensioenverplichtingen.

Vorderingen uit herverzekeringscontracten die geclassificeerd worden als kapitaalcontracten worden gewaardeerd voor de waarde van het verzekerde risico op basis van de grondslagen van het contract. Bij de waardering van de vorderingen wordt rekening gehouden met de kredietwaardigheid van de herverzekeraar (afslag voor kredietrisico).

Vorderingen uit hoofde van winstdelingsregelingen in herverzekeringscontracten worden verantwoord op het moment van toekenning door de herverzekeraar.

De waardering en presentatie van beleggingsdepots gekoppeld aan kapitaalcontracten zijn overeenkomstig de grondslagen voor beleggingen. De waarde van het aandeel herverzekeraar is gelijk aan de voorziening herverzekeringsdeel technische voorziening.

Vorderingen en overlopende activa

Vorderingen en overlopende activa worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde.

Na eerste verwerking worden vorderingen gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten) onder aftrek van eventuele bijzondere waardeverminderingen, indien sprake is van oninbaarheid.

Vorderingen in verband met beleggingstransacties conform RJ 610.230 zijn verantwoord onder de post vorderingen en overlopende activa.

Liquide middelen

Liquide middelen worden tegen nominale waarde gewaardeerd. Onder de liquide middelen zijn opgenomen die kas- en banktegoeden die onmiddellijk opeisbaar zijn dan wel een looptijd korter

dan twaalf maanden hebben. Zij worden onderscheiden van tegoeden in verband met beleggings-transacties.

In geval van een negatieve positie wordt het saldo aan de passiefzijde van de balans getoond.

Liquide middelen uit hoofde van beleggingstransacties worden gepresenteerd onder de beleggingen. Rekening-courantschulden bij banken zijn opgenomen onder schulden aan kredietinstellingen onder kortlopende schulden.

Stichtingskapitaal en reserves

Stichtingskapitaal en reserves worden bepaald door het bedrag dat resteert nadat alle actiefposten en posten van het vreemd vermogen, inclusief de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds en overige technische voorzieningen, volgens de van toepassing zijnde waarderinggrondslagen in de balans zijn opgenomen.

Algemene reserve

De algemene reserve wordt gevoed door het resultaat, nadat hiermee de bestemmingsreserve ten behoeve van het solvabiliteitsdepot is verrekend.

Bestemmingsreserve solvabiliteitsdepot

In de uitvoeringsovereenkomst is bepaald dat de bijstortingsverplichting, die de werkgever tot en met 31 december 2014 had, via een eenmalige storting van € 196 miljoen bij het pensioenfonds is afgekocht. De eenmalige storting draagt bij aan een solide financiering van de opgebouwde aanspraken vanaf 1 januari 2015, met dien verstande dat de risico's vanaf dat moment worden gedragen door het pensioenfonds. In het geval er sprake is van een dekkingstekort kan het pensioenfonds geen beroep meer doen op de werkgever. Het dekkingstekort wordt in beginsel gefinancierd uit het solvabiliteitsdepot. Ultimo jaar wordt het beleggingsrendement, op basis van het jaarrendement en de waarde van het depot ultimo jaar, toegerekend aan het solvabiliteitsdepot.

Gezien de bestemming van het solvabiliteitsdepot is sprake van een bestemmingsreserve. Echter, gezien het feit dat het bestuur zelfstandig kan beslissen over de aanwending van de middelen, maakt deze reserve wel deel uit van de berekening van de dekkingsgraad.

Het bestuur heeft besloten, na overleg met de sociale partners, om vanaf 1 januari 2020 het solvabiliteitsdepot wel mee te tellen bij de bepaling van de toeslagverlening. Daarmee vervalt de speciale status van het solvabiliteitsdepot als bestemmingsreserve binnen het eigen vermogen.

Technische voorzieningen

Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

De voorziening voor pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds wordt gewaardeerd op actuele waarde (marktwaarde). De actuele waarde wordt bepaald op basis van de contante waarde van de beste inschatting van toekomstige kasstromen die samenhangen met de op balansdatum onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen. Onvoorwaardelijke pensioenverplichtingen zijn de opgebouwde nominale aanspraken en de onvoorwaardelijke (toezeggingen tot) toeslagen. De contante waarde wordt bepaald met gebruikmaking van de marktrente, waarvoor de actuele rentetermijnstructuur zoals gepubliceerd door DNB wordt gebruikt.

Bij de berekening van de voorziening pensioenverplichtingen is uitgegaan van het op de balansdatum geldende pensioenreglement en van de over de verstreken deelnemersjaren verworven aanspraken. Jaarlijks wordt door het bestuur besloten of toeslagen op de opgebouwde pensioenaanspraken worden verleend. Alle per balansdatum bestaande besluiten tot toeslagverlening (ook voor besluiten na balansdatum voor zover sprake is van ex ante condities) zijn in de berekening begrepen. Er wordt geen rekening gehouden met toekomstige salarisontwikkelingen.

Bij de berekening van de voorziening wordt rekening gehouden met premievrije pensioenopbouw in verband met invaliditeit op basis van de contante waarde van premies waarvoor vrijstelling is verleend wegens arbeidsongeschiktheid.

Bij de bepaling van de actuariële uitgangspunten wordt uitgegaan van voor de toezichthouder acceptabele grondslagen, waarbij rekening wordt gehouden met de voorzienbare trend in overlevingskansen.

De berekeningen zijn uitgevoerd op basis van de volgende actuariële grondslagen en veronderstellingen:

- Als rekenrente voor de voorziening pensioenverplichting wordt gehanteerd de rentetermijnstructuur per 31 december 2020 zoals die door DNB is gepubliceerd;
- Voor mannen en vrouwen is gebruikgemaakt van de door AG gepubliceerde Prognosetafels 2020. Bij het opstellen van de nieuwe prognosetafel zijn de effecten van COVID-19 buiten beschouwing gebleven (2019: Prognosetafel AG2018);
- Om rekening te houden met het gegeven dat de fondspopulatie af kan wijken van de totale populatie waarop de prognosetafel is gebaseerd, is een leeftijdsafhankelijke correctiefactor op de sterftekansen toegepast op basis van de Sprenkels & Verschuren-ervaringssterfte (2019: Aon-ervaringssterfte);

- De leeftijd op balansdatum is gelijk aan de reglementaire pensioenleeftijd verminderd met de toekomstige duur;
- De leeftijd en duur worden in maanden nauwkeurig vastgesteld;
- Het leeftijdsverschil tussen een mannelijke deelnemer en zijn vrouwelijke partner wordt gesteld op 3 jaar. Het leeftijdsverschil tussen een vrouwelijke deelnemer en haar mannelijke partner wordt gesteld op -1 jaar;
- Voor de reservering voor latent partnerpensioen worden de gehuwdheidsfrequenties tot de pensioenrichtleeftijd van 68 jaar gebaseerd op de partnerfrequenties CBS 2018, met een frequentie van 100% op de pensioenrichtleeftijd;
- Voor de reservering van latent wezenpensioen wordt een opslag van 0,6% op de voorziening voor latent partnerpensioen van niet gepensioneerde deelnemers opgenomen;
- Voor toekomstige excasso- en administratiekosten wordt 3% van de nettovoorziening pensioenverplichting opgenomen;
- Voor het in het verleden opgebouwde zogeheten ongehuwden ouderdomspensioen wordt aangenomen dat op de pensioendatum 77% van de deelnemers een partner zal hebben;
- Inkoop van aanspraken uit spaarkapitaal geschiedt tegen de actuele marktrente;
- Voor arbeidsongeschikte deelnemers wordt de TV voor het arbeidsongeschikte deel berekend als de contante waarde van de op de pensioendatum in uitzicht gestelde pensioenen bij een tot die datum voortgezette pensioenopbouw;
- Pensioenleeftijd 68.

Herverzekeringsdeel technische voorzieningen

Gezien de omvang en het draagvlak van het pensioenfonds worden alle risico's voortvloeiende uit de aangegane verplichtingen volledig in eigen beheer gehouden.

Op de balans van het pensioenfonds is ultimo 2020 een herverzekerde voorziening opgenomen van € 1.228. Deze voorziening heeft betrekking op de toekomstige inleg van arbeidsongeschikte deelnemers van KPN-Contact, zoals deze periodiek door de herverzekeraar aan het pensioenfonds wordt overgemaakt. Daarnaast bestaat deze voorziening uit ingegane arbeidsongeschiktheidsuitkeringen van het voormalige OPF KPN en SVG.

Overige technische voorzieningen

Deze voorziening betreft de voorziening voor ingegane ziektegevallen. Deze voorziening wordt getroffen voor de verwachte toekomstige schadelast voor zieke deelnemers die op de balansdatum korter dan 24 maanden ziek zijn en die naar verwachting arbeidsongeschikt zullen worden verklaard. Deze voorziening is gelijkgesteld aan tweemaal de risicopremie voor arbeidsongeschiktheid en premievrijstelling.

Voorziening pensioenverplichting voor risico deelnemers

De waardering van de voorzieningen voor risico van deelnemers wordt bepaald door de waardering van de tegenover deze voorzieningen aangehouden beleggingen.

Langlopende schulden

Onder de langlopende schuld is het premiedepot opgenomen.

Het premiedepot is onderdeel van de CDC-financieringsafpraak tussen de sociale partners en de werkgever. Afgesproken is dat tot en met 31 december 2022 een vaste premie van 23% van de som van de pensioengrondslagen per jaar wordt betaald en gestort in het premiedepot. Uit dit premiedepot wordt jaarlijks de gedempte kostendeekkende premie onttrokken. Daarnaast wordt het beleggingsrendement aan dit depot toegevoegd. Wanneer onvoldoende middelen in het depot aanwezig zijn, dan wordt de opbouw in dat jaar naar evenredigheid van het tekort in het premiedepot gekort. Aan het einde van de afgesproken periode beslist het bestuur in overleg met de sociale partners wat er met een eventueel overschot gebeurt, waarbij expliciet is overeengekomen dat het premiedepot of een gedeelte hiervan in geen geval terugvloeit naar de werkgever.

Overige schulden en overlopende passiva

Overige schulden en overlopende passiva worden bij eerste verwerking gewaardeerd op reële waarde. Na eerste verwerking worden schulden gewaardeerd op geamortiseerde kostprijs (gelijk aan de nominale waarde indien geen sprake is van transactiekosten).

Schulden in verband met beleggingstransacties conform RJ 610.268 zijn verantwoord onder de post overige schulden en overlopende passiva.

Kortlopende schulden hebben een looptijd korter dan een jaar.

1.4.2.3 Grondslagen voor bepaling van het resultaat

Algemeen

De in de staat van baten en lasten opgenomen posten zijn in belangrijke mate gerelateerd aan de in de balans gehanteerde waarderingsgrondslagen voor beleggingen en de voorziening pensioenverplichtingen. Zowel gerealiseerde als ongerealiseerde resultaten worden rechtstreeks verantwoord in het resultaat.

Premiebijdragen (van werkgevers en werknemers)

Onder premiebijdragen van werkgevers en werknemers wordt verstaan de aan derden in rekening gebrachte dan wel te brengen bedragen voor de in het verslagjaar verzekerde pensioenen onder aftrek van kortingen. Premies zijn toegerekend aan de periode waarop zij betrekking hebben. Extra stortingen en opslagen op de premie zijn eveneens als premiebijdragen verantwoord.

Premiebijdragen risico deelnemers

Dit betreft ontvangen (vrijwillige spaar) bijdragen van deelnemers in het kader van de beschikbare-premieregeling. Premies zijn toegerekend aan de periode waarop zij betrekking hebben.

Beleggingsresultaten risico pensioenfondsen

Indirecte beleggingsopbrengsten

Onder de indirecte beleggingsopbrengsten worden verstaan de gerealiseerde en ongerealiseerde waardewijzigingen en valutaresultaten. In de jaarrekening wordt geen onderscheid gemaakt tussen gerealiseerde en ongerealiseerde waardeveranderingen van beleggingen. Alle waardeveranderingen van beleggingen, inclusief valutakoersverschillen, worden als beleggingsopbrengsten in de staat van baten en lasten opgenomen. (In)directe beleggingsresultaten zijn toegerekend aan de periode waarop zij betrekking hebben.

Directe beleggingsopbrengsten

Onder de directe beleggingsopbrengsten wordt in dit verband verstaan rentebaten en -lasten, dividenden, huuropbrengsten en soortgelijke opbrengsten.

Dividend wordt verantwoord op het moment van betaalbaarstelling.

Kosten van vermogensbeheer

Onder kosten van vermogensbeheer worden zowel de externe als de daaraan toegerekende interne kosten verstaan. Afschrijvingen en andere exploitatiekosten van onroerende zaken in exploitatie zijn in de kosten van vermogensbeheer opgenomen.

Verrekening van kosten

Met de directe en indirecte beleggingsopbrengsten zijn de aan de opbrengsten gerelateerde transactiekosten, provisies, valutaverschillen e. d. verrekend.

Beleggingsresultaten risico deelnemers

De grondslagen voor bepaling van het resultaat betreffende beleggingsresultaten risico deelnemers zijn gelijk aan de grondslagen voor bepaling van het resultaat betreffende beleggingsresultaten risico pensioenfondsen.

Pensioenuitkeringen

De pensioenuitkeringen betreffen de aan deelnemers uitgekeerde bedragen inclusief afkopen. De pensioenuitkeringen zijn berekend op actuariële grondslagen en toegerekend aan het verslagjaar waarop zij betrekking hebben.

Pensioenuitvoeringskosten

De pensioenuitvoeringskosten zijn toegerekend aan de periode waarop zij betrekking hebben.

Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

Pensioenopbouw

Bij de pensioenopbouw zijn aanspraken en rechten over het boekjaar gewaardeerd naar het niveau dat zij op balansdatum hebben.

Indexering en overige toeslagen

Het pensioenfonds streeft ernaar de opgebouwde pensioenrechten van de actieve deelnemers jaarlijks aan te passen aan de ontwikkeling van de prijsindex. De toeslagverlening heeft een voorwaardelijk karakter. Dit betekent dat geen recht op toeslagen bestaat en dat het niet zeker is of en in hoeverre in de toekomst toeslagverlening kan plaatsvinden.

Daarnaast streeft het pensioenfonds ernaar de ingegane pensioenen en de premievrije pensioenrechten (gewezen deelnemers) jaarlijks aan te passen aan de ontwikkeling van de prijsindex. Ook deze toeslagverlening heeft een voorwaardelijk karakter.

Een eventuele achterstand in de toeslagverlening kan in principe worden ingehaald.

Het bestuur heeft op basis van de financiële positie besloten over 2020 een toeslag te verlenen van 0,11% voor actieve deelnemers en 0,13% voor gewezen deelnemers. Er zijn geen inhaaltoeslagen verleend.

Rentetoevoeging

In 2020 zijn de pensioenverplichtingen opgerent met de 1-jaarsrente van de RTS-curve van 1 januari 2020 zijnde -0,324% (2019: -0,235%).

Onttrekking voor pensioenuitkeringen en pensioenuitvoeringskosten

Vooraf wordt een actuariële berekening gemaakt van de toekomstige pensioenuitvoeringskosten (met name excassokosten) en pensioenuitkeringen die in de voorziening pensioenverplichtingen worden opgenomen. Deze post betreft de vrijval ten behoeve van de financiering van de kosten en uitkeringen van het verslagjaar.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging marktrente.

Wijzigingen actuariële uitgangspunten

De actuariële grondslagen en/of methoden worden jaarlijks beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruikgemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen, zowel voor de gehele bevolking als voor de populatie van het pensioenfonds.

De vaststelling van de toereikendheid van de voorziening voor pensioenverplichtingen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het pensioenfonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Een resultaat op overdrachten kan ontstaan doordat de vrijval van de voorziening plaatsvindt tegen fondstarieven, terwijl het bedrag dat wordt overgedragen gebaseerd is op de wettelijke factoren voor waardeoverdrachten. De tarieven van het pensioenfonds wijken af van de wettelijke tarieven.

Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen

De overige mutaties ontstaan door mutaties in de aanspraken door overlijden, arbeidsongeschiktheid en pensioneren.

Mutatie pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

De mutatie pensioenverplichtingen voor risico deelnemers betreft de wijzigingen in de waarde van de technische voorziening voor risico deelnemers.

Saldo herverzekeringen

Uitgaande herverzekeringspremies worden verantwoord in de periode waarop de herverzekering betrekking heeft.

Saldo overdrachten van rechten

De post saldo overdrachten van rechten bevat het saldo van bedragen uit hoofde van overgenomen dan wel overgedragen pensioenverplichtingen. Hierin zijn tevens de collectieve waardeoverdrachten opgenomen.

Overige baten en lasten

Overige baten en lasten zijn toegerekend aan de periode waarop zij betrekking hebben.

1.4.2.4 Kasstroomoverzicht

Het kasstroomoverzicht is volgens de directe methode opgesteld. Alle ontvangsten en uitgaven worden hierbij als zodanig gepresenteerd. Onderscheid wordt gemaakt tussen kasstromen uit pensioenactiviteiten en beleggingsactiviteiten.

De aan- en verkopen in het kasstroomoverzicht zijn niet direct aan te sluiten met de aan- en verkopen in de toelichting op de balans. De aan- en verkopen in het kasstroomoverzicht hebben betrekking op alle beleggingen van het pensioenfonds, de toelichting op de balans is gesplitst in een deel beleggingen voor risico pensioenfonds en een deel beleggingen voor risico deelnemers. Daarnaast zijn in het kasstroomoverzicht de aan- en verkopen van derivaten gesaldeerd opgenomen, waar deze in de toelichting op de balans wel zijn uitgesplitst.

1.4.3 Toelichting op de balans per 31 december 2020

ACTIVA

1. Beleggingen voor risico pensioenfondsen

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
	€	€	€	€	€	€
Stand per 1 januari 2020	870.675	3.535.053	6.271.296	251.372	185.794	11.114.190
Aankopen	69.843	457.522	544.601	423	88.894	1.161.283
Verkopen	-67.763	-462.333	-801.920	-143.440	-10.852	-1.486.308
Herwaardering	-44.872	499.913	84.786	401.329	12.682	953.838
Overige mutaties	0	0	0	0	85.037	85.037
Stand per 31 december 2020	827.883	4.030.155	6.098.763	509.684	361.555	11.828.040
Schuldpositie derivaten (credit)						4.214
						11.832.254

Schattingen van de actuele waarde zijn een momentopname, gebaseerd op de marktomstandigheden en de beschikbare informatie over het financiële instrument. Deze schattingen zijn van nature subjectief en bevatten onzekerheden en een significante oordeelsvorming (bijvoorbeeld rentestand, volatiliteit, schatting van kasstromen, etc.) en kunnen derhalve niet met precisie worden vastgesteld.

In 2020 bedraagt de negatieve derivatenpositie € 4,2 miljoen (2019: € 11,4 miljoen).

In de overige beleggingen zijn de liquide middelen verantwoord. Daarnaast worden ook de beleggingen in Private equity verantwoord onder de overige beleggingen. De vorderingen en schulden inzake beleggingen zijn in 2019 en 2020 niet opgenomen onder de 'Overige beleggingen' maar separaat opgenomen onder de overige vorderingen en overige schulden en overlopende passiva.

Het saldo onder overige mutaties in de categorie 'Overige beleggingen' betreft de waarde van de deposito's die in 2020 zijn vrijgevallen en niet meer op deposito's zijn geplaatst.

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen	Vastrentende waarden	Derivaten	Overige beleggingen	Totaal
	€	€	€	€	€	€
Stand per 1 januari 2019	873.171	3.489.990	4.810.769	34.127	113.797	9.321.854
Aankopen	152.202	875.209	1.097.068	273.200	67.578	2.465.257
Verkopen	-217.997	-1.761.706	-65.419	-281.971	-4.155	-2.331.248
Herwaardering	63.353	931.560	428.878	226.016	8.578	1.658.385
Overige mutaties	-54	0	0	0	-4	-58
Stand per 31 december 2019	870.675	3.535.053	6.271.296	251.372	185.794	11.114.190
Schuldpositie derivaten (credit)						11.366
						11.125.556

		31-12-2020	31-12-2019
		€	€
Vastgoedbeleggingen			
Directe vastgoedbeleggingen		0	67
Indirecte vastgoedbeleggingen, zijnde participaties in beleggingsinstellingen die beleggen in vastgoed		827.883	870.608
		827.883	870.675

De verkrijgingsprijs van vastgoed bedraagt per balansdatum € 762,8 miljoen (2019: € 762,8 miljoen).

Ultimo boekjaar bedragen de volgende posten meer dan 5,0% van de betreffende beleggingscategorie:

	2020		2019	
	€	%	€	%
Vesteda	70.887	8,6	68.231	7,8
Prologis	50.980	6,1	95.136	11,0
Morgan Stanley Prime Property	42.693	5,2	46.821	5,4
Bouwinvest Dutch Residential Fund	45.643	5,5	43.822	5,0
	210.203	25,4	254.010	29,2

	31-12-2020	31-12-2019
	€	€
Aandelen		
Beursgenoteerde en niet-beursgenoteerde beleggingsinstellingen die beleggen in aandelen	4.030.155	3.535.053
	4.030.155	3.535.053

De verkrijgingsprijs van de aandelen per balansdatum is in totaal € 2.767,7 miljoen (2019: € 2.668,4 miljoen).

Er zijn geen aandelenposities met een belang groter dan 5% van de beleggingen in aandelen (2019: geen).

Het pensioenfonds belegt voor € 0,7 miljoen of 0,01% (2019: € 0,7 miljoen of 0,01%) in de werkgever KPN N.V.

	31-12-2020	31-12-2019
	€	€
Vastrentende waarden		
Obligaties	830.264	1.255.087
Hypotheekfondsen	2.380.707	2.386.409
Niet-beursgenoteerde beleggingsinstellingen die beleggen in vastrentende waarden	2.887.792	2.629.800
	6.098.763	6.271.296

De verkrijgingsprijs van de vastrentende waarden per balansdatum is totaal € 5.298,0 miljoen (2019: € 5.451,9 miljoen). Het pensioenfonds heeft geen vastrentende waarden uitgeleend (2019: geen).

De beleggingen onder "Hypotheekfondsen" betreft de belegging in het MM Dutch Mortgage Fund.

Ultimo boekjaar bedragen de volgende posten meer dan 5,0% van de desbetreffende beleggingscategorie:

	2020		2019	
	€	%	€	%
Duitse staatsobligaties	849.278	13,9	1.255.022	20,0

De waarde van de beleggingen in MM Dutch Mortgage Fund bedraagt € 2.381 miljoen en is meer dan 5% van het belegd vermogen. Echter, de uiteindelijke beleggingen zijn verspreid over een veelvoud van debiteuren.

	31-12-2020	31-12-2019
	€	€
Derivaten		
Valutaderivaten	60.715	19.731
Rentederivaten	448.969	233.001
Overige derivaten	0	-1.360
	509.684	251.372

De uitsplitsing van de derivatenpositie betreft de positieve en negatieve derivatenpositie.

	31-12-2020	31-12-2019
	€	€
Overige beleggingen		
Private equity	277.848	185.705
Liquide middelen	83.707	89
	361.555	185.794

In 2020 en 2019 worden de vorderingen en schulden inzake beleggingen separaat op de balans onder de overige vorderingen en overige schulden en overlopende passiva gepresenteerd.

Schattingen en oordelen

Zoals vermeld in de toelichting zijn de beleggingen van het pensioenfonds nagenoeg allemaal gewaardeerd tegen actuele waarde per balansdatum en is het over het algemeen mogelijk en gebruikelijk om de actuele waarde binnen een aanvaardbare bandbreedte van schattingen vast te stellen. Voor sommige andere financiële instrumenten, zoals beleggingsvorderingen en -schulden, geldt dat de boekwaarde de actuele waarde benadert als gevolg van het kortetermijn-karakter van de vorderingen en schulden. De boekwaarde van alle activa en de financiële verplichtingen op balansdatum benadert de actuele waarde.

Voor de meerderheid van de financiële instrumenten van het pensioenfonds kan gebruik worden gemaakt van marktnoteringen. Echter, bepaalde financiële instrumenten, zoals bijvoorbeeld derivaten zijn gewaardeerd door middel van gebruikmaking van waarderingsmodellen en -technieken, inclusief verwijzing naar de huidige reële waarde van vergelijkbare instrumenten.

In onderstaand overzicht is rekening gehouden met de vorderingen en schulden inzake beleggingen en de negatieve derivaten. Hierdoor komt de eindstand niet overeen met de eindstand op de balans en de toelichting op de balans.

Op basis van de boekwaarde kan het volgende onderscheid worden gemaakt:

	Directe markt- noteringen	Afgeleide markt- noteringen	Waarderings- modellen	Overig	Totaal
	€	€	€	€	€
Per 31 december 2020					
Vastgoedbeleggingen	0	120.044	707.839	0	827.883
Aandelen	0	4.030.155	0	0	4.030.155
Vastrentende waarden	830.264	2.887.791	2.380.707	0	6.098.763
Derivaten	0	509.684	0	0	509.684
Overige beleggingen	0	0	277.848	173.347	451.195
	830.264	7.547.675	3.366.395	173.347	11.917.682

	Directe markt- noteringen	Afgeleide markt- noteringen	Waarderings- modellen	Overig	Totaal
	€	€	€	€	€
Per 31 december 2019					
Vastgoedbeleggingen	0	143.251	727.424	0	870.675
Aandelen	0	3.535.053	0	0	3.535.053
Vastrentende waarden	1.255.087	2.629.800	2.386.409	0	6.271.296
Derivaten	-1.360	252.732	0	0	251.372
Overige beleggingen	0	0	185.705	-61.301	124.404
	1.253.727	6.560.836	3.299.538	-61.301	11.052.800

2. Beleggingen voor risico deelnemers

	Vastgoed- beleggingen	Aandelen waarden	Vastrentende beleggingen	Overige	Totaal
	€	€	€	€	€
Stand per 1 januari 2019	0	565.523	350.358	114.132	1.030.013
Aankopen	64.656	140.537	81.173	0	286.366
Verkopen	0	-272.936	-50.110	0	-323.046
Herwaardering	0	148.780	34.785	1.440	185.005
Overige mutaties	0	0	0	13.622	13.622
Stand per 31 december 2019	64.656	581.904	416.206	129.194	1.191.960
Aankopen	44.044	60.397	76.953	4.278	185.672
Verkopen	-35.832	-115.757	-66.347	0	-217.936
Herwaardering	-5.830	76.800	32.439	1.334	104.743
Stand per 31 december 2020	67.038	603.344	459.251	134.806	1.264.439

	31-12-2020	31-12-2019
	€	€
Vastgoedbeleggingen		
Indirecte vastgoedbeleggingen, zijn de participaties in beleggingsinstellingen die beleggen in vastgoed	67.038	64.656

De verkrijgingsprijs van vastgoed bedraagt per balansdatum € 66,6 miljoen (2019: € 64,7 miljoen).

	31-12-2020	31-12-2019
	€	€
Aandelen		
Beursgenoteerde en niet-beursgenoteerde beleggingsinstellingen die beleggen in aandelen	603.344	581.904

De verkrijgingsprijs van de aandelen per balansdatum is in totaal € 428,9 miljoen (2019: € 461,4 miljoen).

	31-12-2020	31-12-2019
	€	€
Vastrentende waarden		
Beursgenoteerde beleggingsinstellingen die beleggen in vastrentende waarden	459.251	416.206

De verkrijgingsprijs van de vastrentende waarden per balansdatum is totaal € 398,2 miljoen (2019: € 371,3 miljoen).

	31-12-2020	31-12-2019
	€	€
Overige beleggingen		
Beleggingsfondsen	3.522	1.083
Liquide middelen	131.284	128.111
	134.806	129.194

3. Herverzekeringsdeel technische voorzieningen

	31-12-2020	31-12-2019
	€	€
Herverzekeringsdeel technische voorzieningen	1.228	1.159

Het pensioenfonds heeft herverzekeringscontracten afgesloten met betrekking tot het risico op arbeidsongeschiktheid.

4. Vorderingen en overlopende activa

	31-12-2020	31-12-2019
	€	€
Vorderingen op de werkgever	5.204	94
Vorderingen inzake beleggingen	537.826	179.868
Vordering op de belastingdienst	186	1.481
Overige vorderingen en overlopende activa	7.312	2.082
	550.528	183.525

De vordering op de werkgever heeft betrekking op de voorlopige premieafrekening 2020 en een nog te ontvangen koopsom voor extra pensioenopbouw.

De vorderingen inzake beleggingen betreffen nog af te wikkelen transacties.

De vordering op de belastingdienst bestaat uit de terug te vorderen btw over het vierde kwartaal 2020.

De overige vorderingen en overlopende activa bestaan voornamelijk uit de openstaande debiteuren (€ 7,2 miljoen). De debiteuren bestaan uit voornamelijk uit een gedeelte van de slotnota van de koopsom voorwaardelijk pensioen over december 2020. Het restant bestaat uit een nog te ontvangen uitkering van Nationale Nederlanden, vooruitbetaalde kosten en de voorlopige afrekening AIM inzake cashmanagement.

Alle vorderingen hebben een resterende looptijd korter dan één jaar.

5. Overige activa

	31-12-2020	31-12-2019
	€	€
Liquide middelen	15.911	13.733

De tegoeden bij banken staan ter vrije beschikking van het pensioenfonds.
Pensioenfonds KPN heeft een Intraday limiet van € 10,5 miljoen bij zijn huisbankier.

6. Stichtingskapitaal en reserves

	Algemene reserve	Bestemmings reserves	Totaal
	€	€	€
Stand per 1 januari 2019	1.042.029	238.186	1.280.215
Bestemming van saldo baten en lasten	432.018	43.588	475.606
Stand per 31 december 2019	1.474.047	281.774	1.755.821
Bestemming van saldo baten en lasten	74.307	0	4.307
Toevoeging Bestemmingsreserve aan Algemene Reserve	281.774	-281.774	0
Stand per 31 december 2020	1.830.128	0	1.830.128

Met ingang van 2015 is er een bestemmingsreserve gevormd ten behoeve van het solvabiliteitsdepot. Het solvabiliteitsdepot telt wel mee voor de bepaling van de maandelijkse dekkingsgraad. Maar voor de bepaling van de hoogte van de toeslagverlening wordt het solvabiliteitsdepot tot 1 januari 2020 buiten beschouwing gelaten. De afgelopen jaren heeft het pensioenfonds geen gebruik hoeven maken van het solvabiliteitsdepot. Voor de toekomst ziet het bestuur geen redenen om het solvabiliteitsdepot op deze manier in stand te houden. Daarom heeft het bestuur besloten, na overleg met de sociale partners, om vanaf 1 januari 2020 het solvabiliteitsdepot wel mee te tellen bij de bepaling van de toeslagverlening. Daarmee vervalt de speciale status van het solvabiliteitsdepot als bestemmingsreserve binnen het eigen vermogen.

	2020	2019
	%	%
Dekkingsgraad, vermogenspositie en herstelplan		
De dekkingsgraad is ultimo jaar als volgt:		
Actuele dekkingsgraad	116,3	116,9
Reële dekkingsgraad	90,9	94,7
Beleidsdekkingsgraad	110,3	114,3

Bij het berekenen van de reële dekkingsgraad van het pensioenfonds wordt ten behoeve van deze berekening de voorziening pensioenverplichtingen herrekend rekening houdend met de verwachte prijsinflatie. Doordat het premiedepot is opgenomen onder de langlopende schulden, wordt deze niet meegeteld in de bepaling van de dekkingsgraad.

Voor het bepalen van het vereist eigen vermogen (de solvabiliteitstoets) maakt het pensioenfonds gebruik van het standaardmodel. Het bestuur acht het gebruik van het standaardmodel passend voor de risico's van het pensioenfonds. De uitkomsten van de solvabiliteitstoets zijn opgenomen onder de paragraaf 'Risicobeheer'.

Op basis hiervan bedraagt het (minimaal) vereist vermogen op 31 december:

	2020	2019
	€	€
Stichtingskapitaal en reserves	1.830.128	1.755.821
Minimaal vereist eigen vermogen	418.791	385.224
Vereist eigen vermogen	1.780.106	1.684.426

De vermogenspositie van het pensioenfonds kan ultimo 2020 gekarakteriseerd worden als reservetekort omdat de beleidsdekkingsgraad lager is dan de vereiste dekkingsgraad.

De reële dekkingsgraad is gelijk aan de beleidsdekkingsgraad gedeeld door de beleidsdekkingsgraad die is vereist voor de volledige toeslagverlening op basis van prijsinflatie. Op basis van deze definitie komt de reële dekkingsgraad ultimo 2020 uit op 90,9% (2019: 94,7%).

Herstelplan

Het pensioenfonds is per 30 september 2019 in onderdekking en heeft daarom een nieuw herstelplan ingediend bij DNB. Daaruit blijkt dat we op basis van ons financiële beleid inderdaad op tijd weer aan alle normen kunnen voldoen. In het herstelplan werd voor 2020 een stijging van de actuele dekkingsgraad verwacht naar 116,0%. Met name doordat de beleggingsrendementen hoger zijn uitgekomen dan verwacht, is de werkelijke dekkingsgraad per eind 2020 hoger uitgekomen (116,3%).

De beleidsdekkingsgraad per 31 december 2020 (110,3%) is lager dan de vereiste dekkingsgraad (115,8%), dit betekent dat ultimo 2020 sprake is van een reservetekort. Het pensioenfonds heeft voor 2020 van DNB vrijstelling gekregen inzake het indienen van een nieuw herstelplan, omdat het pensioenfonds per 30 september 2019 een nieuw herstelplan heeft ingediend. Op 30 maart 2021 is een nieuw herstelplan ingediend op basis van de situatie eind 2020. Uitgaande van dit

geactualiseerde herstelplan is de verwachting dat het pensioenfonds in 2022 het vereist vermogen heeft bereikt.

Op grond van het financieel toetsingskader, moet een pensioenfonds jaarlijks een haalbaarheidstoets uitvoeren. Daarnaast moet het pensioenfonds laten zien dat het afgesproken premiebeleid reëel en haalbaar is, alsook dat het pensioenfonds een voldoende herstelkracht heeft vanuit het niveau van het MVEV.

Het bestuur heeft de uitslag van de haalbaarheidstoets 2020 besproken en is van mening dat alle uitslagen binnen de grenzen vallen van de risicohouding zoals die in november 2018 is vastgesteld in overleg met de sociale partners.

Het bestuur heeft vastgesteld dat de uitslag in worst case scenario (24,9%) versus beleidsgrens van 35% in worst case scenario geen aanleiding is om de risicohouding zoals in overleg met de sociale partners is vastgelegd, te wijzigen.

Statutaire regelingen omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten

Er zijn geen statutaire bepalingen betreffende de bestemming van het resultaat. Het saldo van de staat van baten en lasten is toegevoegd aan de algemene reserve.

7. Technische voorzieningen

	31-12-2020	31-12-2019
	€	€
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds	9.964.545	9.165.892
Herverzekeringsdeel technische voorzieningen	1.228	1.159
Overige technische voorzieningen	14.192	11.937
	9.979.965	9.178.988

	2020	2019
	€	€
Voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het Pensioenfonds		
Stand per begin boekjaar	9.165.892	8.050.952
Pensioenopbouw	138.400	107.562
Toeslagverlening	11.943	42.590
Rentetoevoeging	-29.479	-18.759
Ottrekking voor uitkeringen en uitvoeringskosten	-244.625	-236.600
Wijziging marktrente	1.107.420	1.179.453
Wijziging actuariële uitgangspunten	-223.524	8.000
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-2.275	-1.790
Overige mutatie voorziening pensioenverplichting	40.793	34.484
	9.964.545	9.165.892

Toeslagverlening

De toeslagverlening voor deelnemers, gewezen deelnemers en pensioengerechtigden wordt gebaseerd op het afgeleide consumentenprijsindexcijfer (periode september - september). Bij een beleidsdekkingsgraad tussen 110% en de grens die nodig is voor toekomstbestendige toeslagverlening (in 2020 121,3%) kan een evenredige toeslag worden toegekend aan de actieve deelnemers. De evenredige toeslag wordt berekend op basis van de beleidsdekkingsgraad.

Voor de pensioengerechtigden en de slapers wordt de toeslag berekend aan de hand van het aanwezige vermogen boven de grens van 110%. De aldus bepaalde toeslag is hoger dan de evenredig berekende toeslag.

Het bestuur heeft op basis van de financiële positie besloten over 2020 een gedeeltelijke toeslag te verlenen, 0,11% voor actieve deelnemers en 0,13% voor gewezen deelnemers.

Rentetoevoeging

De pensioenverplichtingen zijn opgerent met -0,324% (2019: -0,235%), op basis van de 1-jaarsrente van de RTS-curve aan het begin van het verslagjaar, wat overeenkomt met een bedrag van -€ 29,5 miljoen.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur.

De gemiddelde marktrente is per 31 december 2020 0,13% (2019: 0,55%) en daarmee 0,42%-

punt lager dan per 31 december 2019. Als gevolg van deze daling van de marktrente is € 1.107 miljoen gedoteerd aan de voorziening pensioenverplichtingen.

Wijziging actuariële uitgangspunten

Jaarlijks worden de actuariële grondslagen en/of methoden beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruikgemaakt van interne en externe actuariële deskundigheid. Dit betreft onder meer de vergelijking van veronderstellingen ten aanzien van sterfte, langlevens, arbeidsongeschiktheid met werkelijke waarnemingen, zowel voor de gehele bevolking als voor de populatie van het pensioenfonds.

De vaststelling van de toereikendheid van de voorziening voor pensioenverplichtingen is een inherent onzeker proces, waarbij gebruik wordt gemaakt van schattingen en oordelen door het bestuur van het pensioenfonds. Het effect van deze wijzigingen wordt verantwoord in het resultaat op het moment dat de actuariële uitgangspunten worden herzien.

In 2020 heeft het Actuariel Genootschap nieuwe sterfteveronderstellingen gepubliceerd (AG prognosetafel). Het bestuur heeft besloten de pensioenverplichtingen te waarderen met toepassing van deze veronderstellingen. De impact van de wijziging betekent een verlaging van de technische voorziening met € 226 miljoen. De invloed op de actuele dekkingsgraad is een verhoging met 2,3%-punt. Bij het opstellen van de nieuwe Prognosetafel AG2020 zijn de effecten van COVID-19 buiten beschouwing gebleven.

Het pensioenfonds heeft ook de correctiefactoren op de sterftetekansen geactualiseerd. De impact van de wijziging zorgt voor een verhoging van de technische voorziening met € 2,5 miljoen. Dit heeft per saldo een verwaarloosbaar effect op de actuele dekkingsgraad.

	2020	2019
	€	€
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten		
Toevoeging aan de technische voorzieningen	2.106	3.156
Onttrekking aan de technische voorzieningen	-4.381	-4.946
	-2.275	-1.790

	31-12-2020	31-12-2019
	€	€
Overige mutaties voorziening pensioenverplichtingen		
Resultaat op kanssystemen:		
Sterfte	-10.255	-6.762
Arbeidsongeschiktheid	4.398	1.599
Mutaties	42.175	39.647
Overige technische grondslagen	4.475	0
	40.793	34.484

De 'mutaties' bestaan voornamelijk uit de omzetting van DC naar DB als gevolg van uitdienst-tredingen en pensioneren.

In de overige technische grondslagen is onder andere de waarde van de garantie voor de 0%-garantieregeling verwerkt. In de eindstand van 2019 was de waarde van de garantie van de premievrije deelnemers niet opgenomen dit is in 2020 gecorrigeerd en wordt gezien als mutatie in 2020. De mutatie over 2020 betreft inclusief deze correctie € 2,3 miljoen.

De voorziening voor pensioenverplichtingen, exclusief het herverzekerde deel van de technische voorziening en de overige technische voorziening is naar categorieën ultimo 2020 als volgt samengesteld:

	2020		2019	
	€	Aantallen	€	Aantallen
Actieven	2.078.446	12.025	1.899.982	12.366
Gepensioneerden	4.198.465	21.611	3.923.953	20.775
Slapers	3.687.634	39.581	3.341.957	39.708
Voorziening voor pensioenverplichtingen	9.964.545	73.217	9.165.892	72.849

Korte beschrijving pensioenregeling

De pensioenregeling betreft een gecombineerde regeling. Tot het salarisdeel van € 45.378,- betreft het een voorwaardelijk geïndexeerde middelloonregeling (artikel 10 Pensioenwet: uitkeringsovereenkomst) en vanaf € 45.378,- betreft het een beschikbare-premieregeling (artikel 10 Pensioenwet: premieovereenkomst).

De pensioenleeftijd bedraagt 68 jaar, uitstel en vervroeging is mogelijk en er is geen sprake van een toetredingsleeftijd.

Jaarlijks wordt in de middelloonregeling een aanspraak op ouderdomspensioen opgebouwd van 1,875% van de in dat jaar geldende pensioengrondslag. Het pensioengevend salaris betreft het vaste maandsalaris, verhoogd met 75% van het cao-budget. Daarnaast zijn bepaalde variabele en vaste salariscomponenten pensioengevend. De franchise bedraagt voor 2020 € 14.167,- en met ingang van 2020 is er sprake van een maximum pensioengevend salaris van € 110.111,-.

De beschikbare-premieregeling heeft een leeftijdsafhankelijke staffel. Het saldo wordt voor (gewezen) deelnemers omgezet op de pensioendatum tegen de dan geldende omzettingsfactoren. Het bestuur is bevoegd om deze omzettingsfactoren aan te passen. De inkoopstarieven voor de BPR- en de IPS-regeling worden vastgesteld op de maandelijks gepubliceerde rentetermijnstructuur.

Er is sprake van een recht op nabestaanden- en wezenpensioen en premievrijstelling bij arbeidsongeschiktheid. Jaarlijks beslist het bestuur van het pensioenfonds de mate waarin over de opgebouwde aanspraken toeslag wordt verleend.

Toeslagverlening

De toeslagen op pensioenrechten en pensioenaanspraken worden jaarlijks vastgesteld door het bestuur van het pensioenfonds. Er bestaat een ambitie om jaarlijks de pensioenrechten en pensioenaanspraken aan te passen. De daadwerkelijke toeslag in een jaar is voorwaardelijk en is afhankelijk van de hoogte van de beschikbare middelen. De toeslag bedraagt maximaal de stijging van de consumentenprijsindex (cpi), zoals vastgesteld door het CBS.

Er is geen recht op toekomstige toeslagen. Het is niet zeker of en in hoeverre in de toekomst wordt geïndexeerd. Het pensioenfonds heeft geen geld gereserveerd voor toekomstige toeslagen. Toeslagen zijn afhankelijk van de middelen van het pensioenfonds, en daarvoor zijn beleggingsresultaten een belangrijk element.

Het bestuur heeft op basis van de financiële positie besloten over 2020 een gedeeltelijke toeslag te verlenen, 0,11% voor actieve deelnemers en 0,13% voor gewezen deelnemers.

Inhaaltoeslagen

Onder bepaalde omstandigheden kunnen inhaaltoeslagen worden toegekend. Inhaaltoeslagen zijn toeslagen die worden toegezegd, voor zover in het verleden niet voor 100% is geïndexeerd. Om inhaaltoeslagen te kunnen toekennen is een hoge dekkingsgraad vereist. Inhaaltoeslagen zijn daarom op korte termijn niet te verwachten. Het bestuur van het pensioenfonds geeft in zijn jaarrekening elk jaar een specificatie van het verschil tussen de volledige en de werkelijk toegekende toeslagen.

De percentages uit het verleden van het pensioenfonds en Ondernemingspensioenfonds KPN zijn naar rato samengevoegd opgenomen.

	Volledige toeslag- verlening	Toegekende toeslagen	Vershil	Cumulatief verschil t.o.v. ambitie
	%	%	%	%
Actieven				
2012	2,47	-	2,47	6,86
2013	2,13	-	2,13	9,13
2014	1,08	0,34	0,74	9,94
2015	0,57	0,38	0,19	10,15
2016	0,39	-	0,39	10,58
2017	-0,01	-	-0,01	10,57
2018	1,47	0,74	0,73	11,37
2019	1,47	1,11	0,36	11,78
2020	1,64	0,41	1,23	13,15
2021	0,99	0,11	0,88	14,15

Het toeslagpercentage is bepaald over het lopende boekjaar en gaat in per 1 januari van het daaropvolgende jaar.

	Volledige toeslag- verlening	Toegekende toeslagen	Vershil	Cumulatief verschil t.o.v. ambitie
	%	%	%	%
Pensioengerechtigden en slapers				
2012	2,47	-	2,47	7,39
2013	2,13	-	2,13	9,68
2014	1,33	0,42	0,91	10,67
2015	0,82	0,55	0,27	10,97
2016	0,64	-	0,64	11,68
2017	-0,01	-	-0,01	11,67
2018	1,47	0,81	0,66	12,41
2019	1,47	1,16	0,31	12,76
2020	1,64	0,48	1,16	14,06
2021	0,99	0,13	0,86	15,04

Het toeslagpercentage is bepaald over het lopende boekjaar en gaat in per 1 januari van het daaropvolgende jaar.

Herverzekeringsdeel technische voorzieningen

Het pensioenfonds heeft herverzekeringscontracten afgesloten met betrekking tot het risico van arbeidsongeschiktheid. De mutatie van het herverzekeringsdeel technische voorzieningen wordt hieronder toegelicht.

	2020	2019
	€	€
Mutatieoverzicht herverzekeringsdeel technische voorziening		
Stand begin boekjaar	1.159	1.248
Rentetoevoeging	-4	-3
Onttrekking voor uitkeringen en uitvoeringskosten	-79	-139
Wijziging marktrente	45	43
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	0	0
Overige wijzigingen	107	10
Saldo einde boekjaar	1.228	1.159

De herverzekerde voorziening bestaat uit 2 onderdelen:

- het herverzekerde risico van huidige arbeidsongeschikte deelnemers van voormalige KPN contact, ter grootte van circa € 1,0 miljoen;
- de contante waarde van ingegane en herverzekerde arbeidsongeschiktheidsuitkeringen van één deelnemer van het voormalige OPF en vier deelnemers vanuit de CWO van SVG, ter grootte van € 0,2 miljoen.

Overige technische voorzieningen

	2020	2019
	€	€
Voorziening voor arbeidsongeschiktheid		
Stand per begin boekjaar	11.937	12.225
Overige actuariële wijzigingen	2.255	-288
	14.192	11.937

Deze voorziening betreft de voorziening voor ingegane ziektegevallen. De voorziening heeft overwegend een langlopend karakter. De voorziening voor arbeidsongeschiktheid is gelijk aan twee keer de risicopremie uit de premiestelling van het komende jaar. Omdat de gedempte kostendeckende premie in 2021 26% is ten opzichte van 20% voor 2020 is ook de arbeidsongeschiktheidspremie flink gestegen.

8. Voorziening pensioenverplichtingen risico deelnemers

	31-12-2020	31-12-2019
	€	€
Voorziening pensioenverplichtingen risico deelnemers	1.264.439	1.191.960

De pensioenregeling voor risico deelnemers is een beschikbare-premieregeling (premieovereenkomst). De regeling is bedoeld voor deelnemers met een salaris boven de BPR-grens.

De premie is gebaseerd op een leeftijdsafhankelijke premiestaffel en wordt jaarlijks ingelegd in de door vermogensbeheerder AIM (voorheen TKPI) uitgevoerde regeling. Het pensioenfonds ontvangt jaarlijks de premie van de werkgever en maakt deze over aan de vermogensbeheerder. De deelnemer betaalt geen aankoop en/of verkoopkosten. De kosten van beleggen (total expense ratio) worden direct verrekend in het rendement. Deze beleggingskosten zijn afhankelijk van het depot waarin wordt belegd.

De hoogte van de beleggingsrendementen (en daarmee het te bereiken eindkapitaal) is naast de premie afhankelijk van het door de deelnemer geselecteerde beleggingsprofiel en de binnen dit profiel aangekochte beleggingen. Het uiteindelijk te bereiken kapitaal is hiermee onzeker en volledig voor risico van de deelnemer.

Per 1 september 2016 is de Wet Verbeterde Premieregeling (WVP) in werking getreden. Dit betekent dat een deelnemer aan een beschikbare premieregeling, die op of na 1 september 2016 met pensioen gaat, mag kiezen voor een variabele uitkering.

Het pensioenfonds biedt per 1 januari 2019 de mogelijkheid om een variabele pensioenuitkering in te kopen. Dit betekent ook dat vanaf 1 januari 2019 de deelnemer geen mogelijkheid meer heeft om met het opgebouwde BPR-kapitaal te shoppen buiten het pensioenfonds.

De deelnemers die vanaf 1 januari 2019 met pensioen gaan (en een BPR/IPS-kapitaal hebben) krijgen de keuze voorgelegd om op de pensioendatum te kiezen tussen een stabiele of een variabele uitkering.

Tussentijds opnemen van het kapitaal anders dan door middel van een waardeoverdracht is niet mogelijk.

Ultimo 2020 bedraagt de waarde van de WVP-regeling € 20,4 miljoen.

	2020	2019
	€	€
Verloop voorziening pensioenverplichtingen risico deelnemers		
Stand per begin boekjaar	1.191.960	1.030.013
Inleg en stortingen	24.516	24.719
Uitkeringen en onttrekkingen	-47.502	-46.601
Beleggingsresultaten risico deelnemers	95.465	183.829
	1.264.439	1.191.960

De 'uitkeringen en onttrekkingen' bestaan voornamelijk uit de omzetting van DC naar DB als gevolg van uitdiensttredingen en pensioneren.

9. Langlopende schulden

	2020	2019
	€	€
Premiedepot		
Stand per begin boekjaar	111.542	105.084
Totaal toegevoegde premie	108.351	113.113
Rendement in boekjaar	2.215	6.133
	222.108	224.330
Gedempte kostendeekkende premie t.b.v. het resultaat	-98.080	-101.858
Nog te verrekenen met premiedepot	1.969	-78
Onttrekking AO-grondslagstijgingen	0	-9.860
Dotatie/Onttrekking 0%-garantieregeling	2.595	-992
	128.592	111.542

De totale premie die door de werkgevers in 2020 is gestort in het premiedepot bedraagt € 108,4 miljoen. De gedempte kostendeekkende premie is uit het premiedepot onttrokken. In de totale premie is ook een bedrag opgenomen aan voorlopige afrekening 2020. Het deel van dit bedrag dat toegerekend moet worden aan het premiedepot wordt bepaald op basis van de gedempte kostendeekkende premie. Op het moment dat deze definitief is bepaald, vindt nog een afrekening plaats.

De onttrekking AO-grondslagstijgingen van 2020 zit in de gedempte kostendeekkende premie t.b.v. het resultaat

(€ 1.886) en heeft betrekking op het jaar 2020 en in 2019 heeft de onttrekking AO-grondslagstijgingen betrekking op de jaren 2014 tot en met 2019.

10. Derivaten

	31-12-2020	31-12-2019
	€	€
Derivaten	4.214	11.366

Een uitgebreide toelichting inzake de derivatenpositie is opgenomen in de paragraaf Risicobeheer.

11. Overige schulden en overlopende passiva

	31-12-2020	31-12-2019
	€	€
Schuld aan de werkgever	0	1.900
Schulden inzake beleggingen	448.186	241.258
Vooruitontvangen posten	23	11.409
Belastingen en premies sociale verzekeringen	4.779	4.682
Overige schulden en overlopende passiva	4.034	7.007
	457.022	266.256

De schuld aan de werkgever had in 2019 betrekking op de premieafrekening over 2019. In 2020 is sprake van een vordering op de werkgever inzake de premieafrekening.

De schulden inzake beleggingen betreffen nog af te wikkelen transacties.

De vooruitontvangen post bestaat uit de vooruitontvangen uitkering herverzekering van 1 deelnemer. Vorig boekjaar is de premie van januari 2020 vooruitontvangen, dit is in dit boekjaar niet het geval.

De post 'Belastingen en premie sociale verzekeringen' betreft de nog af te dragen loonheffing, die maandelijks achteraf overgemaakt wordt naar de belastingdienst.

De overige schulden en overlopende passiva bestaan voornamelijk uit openstaande crediteuren van € 2,4 miljoen, de overlopende kosten over het boekjaar 2020 van € 0,6 miljoen, de schuld inzake niet opgevraagd pensioen van € 0,5 miljoen en de schuld inzake afkoop klein pensioen van € 0,5 miljoen. De openstaande crediteuren hebben voornamelijk betrekking op facturen van TKP (€ 1,5 miljoen), de factuur van DNB (€ 0,5 miljoen) en bestuurskosten (€ 0,2 miljoen).

Alle schulden hebben een resterende looptijd korter dan één jaar.

Pensioenfonds KPN heeft een Intraday limiet van € 10,5 miljoen bij zijn huisbankier.

1.4.3.1 . Risicobeheer

Op jaarbasis voert het pensioenfonds een uitgebreide risicoanalyse uit, waarvan de ALM-studie onderdeel is. De uitkomsten hiervan vormen mede de basis voor het beleid van het pensioenfonds en toelichting hierna. Dit beleid is verwoord in de ABTN van het pensioenfonds. Het bestuur beschikt over een aantal beleidsinstrumenten ten behoeve van het beheersen van de risico's. Deze beleidsinstrumenten betreffen:

- Beleggingsbeleid;
- Premiebeleid;
- Herverzekeringsbeleid;
- Toeslagbeleid.

Risicomanagement maakt een integraal deel uit van de besluitvorming van het bestuur. Het bestuur is in zijn geheel primair verantwoordelijk voor de integrale aanpak en behandeling. Het bestuur is verantwoordelijk voor het vaststellen, uitvoeren en monitoren van het risicobeleid. Hierbij wordt het bestuur ondersteund door zijn adviseurs. Dit kan gezien worden als de eerste line of defence.

Het bestuur heeft de overall monitoring en borging van het IRM-proces belegd bij de Audit en Financiële commissie (AFC) en daarnaast de 11 hoofdrisico's toebedeeld aan de verschillende commissies en daarbij per hoofdrisico een proceseigenaar benoemd met als taak onder andere het monitoren en rapporteren over het desbetreffende risico aan de commissie en indirect aan het bestuur.

De uitkomsten van deze analyses vinden hun weerslag in jaarlijks door het bestuur vast te stellen beleggingsrichtlijnen als basis voor het uit te voeren beleggingsbeleid. De beleggingsrichtlijnen geven normen en limieten aan waarbinnen de uitvoering van het beleggingsbeleid door de vermogensbeheerders moet plaatsvinden. Deze uitgangspunten zijn vastgelegd in mandaat-overeenkomsten met de vermogensbeheerders. De mandaten zijn gericht op actief/passief vermogensbeheer.

Solvabiliteitsrisico's

Het belangrijkste risico voor het pensioenfonds betreft het solvabiliteitsrisico, ofwel het risico dat het pensioenfonds niet beschikt over voldoende vermogen ter dekking van de pensioenverplichtingen. De solvabiliteit wordt gemeten op basis van zowel algemeen geldende normen als specifieke normen die door de toezichthouder worden opgelegd.

Indien de solvabiliteit van het pensioenfonds zich negatief ontwikkelt, bestaat het risico dat het pensioenfonds de premie voor de onderneming en deelnemers zou moeten verhogen en het risico dat er geen ruimte beschikbaar is voor een eventuele toeslagverlening op opgebouwde pensioenrechten. In de CDC-systematiek is voorzien dat als het premiedepot onvoldoende middelen heeft om de opbouw te financieren, de opbouw verlaagd kan worden. In het uiterste geval kan het noodzakelijk zijn dat het pensioenfonds verworven pensioenaanspraken en pensioenrechten moet verminderen. Voor de bepaling van de dekkingsgraad wordt rekening gehouden met de beleggingen en verplichtingen voor risico deelnemers en het herverzekerde deel.

De aanwezige actuele dekkingsgraad heeft zich als volgt ontwikkeld:

	2020	2019
	%	%
Dekkingsgraad per 1 januari	116,9	114,1
Premie	-0,6	-0,5
Uitkeringen en kosten	0,4	0,3
Toeslagverlening	-0,1	-0,6
Korting van aanspraken en rechten	-	-
Beleggingsrendementen (inclusief renteafdekking)	9,6	18,2
Renteafdekking	-	-
Wijziging rentetermijnstructuur voorziening pensioenverplichtingen	-11,3	-13,1
Wijziging Ultimate Forward Rate voorziening pensioenverplichtingen	-	-
Aanpassing levensverwachting	2,5	-0,1
Overige oorzaken	-1,1	-1,4
Dekkingsgraad per 31 december	116,3	116,9

De bepaling van de procentuele effecten van de diverse resultaatbronnen op de dekkingsgraad zijn conform de richtlijnen van DNB alle uitgedrukt ten opzichte van de primo dekkingsgraad. Dit zorgt ervoor dat de optelling van primo dekkingsgraad plus alle afzonderlijke procentuele effecten niet leidt tot de ultimo dekkingsgraad.

Het verschil tussen deze twee wordt verantwoord onder de noemer "overige oorzaken" en betreft de kruiseffecten. In het algemeen geldt dat deze post groter wordt naarmate de uitschieters in de afzonderlijke resultaatcomponenten groter worden.

Om het solvabiliteitsrisico te beheersen dient het pensioenfonds buffers in het vermogen aan te houden. De omvang van deze buffers (buffers plus de pensioenverplichtingen heten samen het vereist vermogen) wordt vastgesteld met de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets (S-toets).

Deze toets bevat een kwantificering van de bestuursvisie op de pensioenfondsspecifieke rest-risico's (na afdekking).

De berekening van het vereist eigen vermogen en het hieruit voortvloeiende tekort aan het einde van het boekjaar is als volgt:

	2020	2019
	%	%
S1 Renterisico	0,1	1,7
S2 Risico zakelijke waarden	12,6	12,6
S3 Valutarisico	3,9	3,6
S4 Grondstoffenrisico	-	-
S5 Kredietrisico	4,0	3,6
S6 Verzekeringstechnisch risico	2,7	2,7
S7 Liquiditeitsrisico	-	-
S8 Concentratierisico	-	-
S9 Operationeel risico	-	-
S10 Actief risico	1,5	1,3
Diversificatie-effect	-9,0	-9,3
Totaal	15,8	16,2

Bovenstaande uitkomsten moeten geïnterpreteerd worden als bedragen op een schaal van € 100: dit betekent dat het vereist eigen vermogen € 15,8 is per € 100,00 verplichting en gelijk staat aan een dekkingsgraad van 115,8%.

Het vereist eigen vermogen is bepaald als de wortel van: $S1^2 + S2^2 + (0,5 \times 2 \times S1 \times S2) + S3^2 + S4^2 + S5^2 + S6^2 + S10^2$.

De daling van het VEV wordt voornamelijk veroorzaakt door de daling van de rente in 2020.

	2020	2019
	€	€
Vereist pensioenvermogen	13.024.510	12.055.374
Voorziening pensioenverplichting	11.244.404	10.370.948
Vereist eigen vermogen	1.780.106	1.684.426
Aanwezig eigen vermogen	1.830.128	1.755.821
Surplus/Surplus	50.022	71.395

Het Vereist Eigen Vermogen (VEV) is de omvang van het eigen vermogen waarover een pensioenfonds minimaal moet beschikken. Indien een pensioenfonds niet over dit vermogen beschikt is er sprake van een reservetekort en moet het een herstelplan indienen bij de toezichthouder. Hierbij wordt uitgegaan van de beleidsdekkingsgraad. De beleidsdekkingsgraad (110,3%) is per 31 december 2020 lager dan de dekkingsgraad op basis van het vereist eigen vermogen (115,8%).

Het VEV is het vermogen dat hoort bij de evenwichtssituatie van een pensioenfonds. In deze situatie is het eigen vermogen zodanig dat het over 1 jaar met een zekerheid van 97,5% meer bezittingen heeft dan verplichtingen. Per ultimo december 2020 is met het standaardmodel per risicofactor de vereiste solvabiliteit bepaald. De vereiste solvabiliteit per risicofactor is aan de hand van de voorgeschreven (wortel)formule gecombineerd tot een totaal vereiste solvabiliteit.

Diversificatievoordeel ontstaat doordat in het standaardmodel met behulp van een (wortel)-formule wordt verondersteld dat niet alle risico's gelijktijdig optreden. In de formule wordt verondersteld dat een daling van de marktwaarde van zakelijke waarden samengaat met een daling van de rente. De samenhang (correlatie) tussen het renterisico en het zakelijke waarden risico/kredietrisico is 0,4. Daarnaast is de correlatie tussen zakelijke waarden en het kredietrisico 0,5. Voor de overige risicofactoren wordt geen samenhang verondersteld. Op deze wijze is er diversificatie tussen verschillende risicofactoren, d.w.z. dat niet alle risico's gelijktijdig opgetreden, meegenomen in de formule.

Het VEV is 15,8% en is gebaseerd op de strategische portefeuille, indien dit op basis van de feitelijke portefeuille was gedaan, zou het vereist eigen vermogen 16,1% zijn geweest.

Beleggingsrisico

De belangrijkste beleggingsrisico's betreffen het markt-, krediet- en liquiditeitsrisico. Het markt-risico is uit te splitsen in renterisico, valutarisico en prijs(koers)risico. Marktrisico wordt gelopen op de verschillende beleggingsmarkten waarin het pensioenfonds op basis van het vastgestelde beleggingsbeleid actief is. De beheersing van het risico is geïntegreerd in het beleggingsproces. Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid kunnen zich voorts risico's manifesteren uit hoofde van de geselecteerde managers en bewaarbedrijven (zogenoeten manager- en custodyrisico), en de juridische bepalingen omtrent gebruikte instrumenten en de uitvoeringsovereenkomst (juridisch risico). Het marktrisico wordt beheerst doordat met de vermogensbeheerder specifieke mandaten zijn afgesproken, die in overeenstemming zijn met de beleidskaders en richtlijnen zoals deze zijn vastgesteld door het bestuur. Het bestuur monitort de mate van naleving van deze mandaten. De marktpositities worden periodiek gerapporteerd.

Renterisico (S1)

Renterisico is het risico dat de waarde van de portefeuille vastrentende waarden en de waarde van de pensioenverplichtingen veranderen als gevolg van ongunstige veranderingen in de marktrente. Maatstaf voor het meten van rentegevoeligheid is de duration. De duration is de gewogen gemiddelde resterende looptijd in jaren.

Op balansdatum is de duratie van de beleggingen aanzienlijk korter dan de duratie van de verplichtingen. Er is derhalve sprake van een zogenaamde 'duratie-mismatch'. Dit betekent dat bij een rentestijging de waarde van beleggingen minder snel daalt dan de waarde van de verplichtingen (bij toepassing van de actuele marktrentestructuur), waardoor de dekkingsgraad zal stijgen. Bij een rentedaling zal de waarde van de beleggingen minder snel stijgen dan de waarde van de verplichtingen, waardoor de dekkingsgraad daalt.

Voor het renterisico geldt een rentestand-afhankelijk afdeckingsbeleid. Momenteel is 49,9% van het renterisico afgedekt door middel van een combinatie van de vastrentende beleggingen en renteswaps. Bij de bepaling van de mate (ex-ante) van de gewenste renteafdekking wordt geen rekening gehouden met de effecten van de UFR methodiek. Het pensioenfonds focust op de marktwaardering van de pensioenverplichtingen.

Het pensioenfonds maakt bij de afdekking van het renterisico gebruik van beleggingen in vastrentende waarden en renteswaps.

De waardemutatie van de beleggingen en verplichtingen (op basis van het strategische beleid) in het FTK-scenario wordt weergegeven in de onderstaande tabel. De mate van renteafdekking in het FTK -scenario is circa 5,9% (2019: 27,0%). Het pensioenfonds heeft een dynamisch rente afdekkingbeleid. Door de daling van de rente is de renteafdekking in 2020 verlaagd.

De duratie en het effect van de renteafdekking wordt in de onderstaande tabel samengevat.

	31-12-2020		31-12-2019	
	€	Duratie	€	Duratie
Vastrentende waarden (vóór derivaten)	0	7,0	0	7,3
Vastrentende waarden (na derivaten)	0	17,3	0	11,4
(Nominale) pensioenverplichtingen	9.964.545	18,6	9.165.892	18,2

Gerealiseerde renteafdekking

Op basis van de werkelijke renteontwikkeling kan de gerealiseerde renteafdekking worden berekend. Deze kan afwijken van de feitelijke afdekking doordat in de feitelijke renteafdekking geen rekening wordt gehouden met niet parallelle verschuiving van de rentetermijnstructuur (de verandering van rentes met verschillende looptijden kunnen van elkaar verschillen). Daarnaast kan de renteverandering van een staats- of bedrijfsobligatie (risico-opslagen) anders zijn dan van de swaprente.

De gerealiseerde afdekking over 2020 bedroeg circa 33% (in 2019: 45%). Hierbij is bij de vastrentende beleggingen en verplichtingen alleen rekening gehouden met de waardeverandering als gevolg van een verandering van de swaprente. De rentegevoeligheid van de verplichtingen is hiervoor gebaseerd op marktwaardering en houdt geen rekening met de effecten van de UFR-methodiek.

De samenstelling van de vastrentende waarden naar looptijd is als volgt:

	31-12-2020		31-12-2019	
	€	%	€	%
Resterende looptijd < 1 jaar	341.749	5,6	144.024	2,3
Resterende looptijd > 1 jaar en < 5 jaar	1.423.080	23,3	984.317	15,7
Resterende looptijd > 5 en < 10 jaar	1.432.813	23,5	1.408.706	22,5
Resterende looptijd > 10 en < 20 jaar	1.966.702	32,3	2.462.704	39,2
Resterende looptijd > 20 jaar	934.419	15,3	1.271.545	20,3
	6.098.763	100,0	6.271.296	100,0

De presentatie van de vastrentende waarden in bovenstaande looptijden hangt samen met het langetermijnkarakter van de investeringen van het pensioenfonds en het hiermee samenhangende beleid en ter vergelijking met de looptijden van de verplichtingen zoals in onderstaand overzicht weergegeven.

De resterende looptijd van de pensioenverplichtingen (excl. herverzekerde pensioenverplichtingen) kan als volgt worden weergegeven:

	31-12-2020		31-12-2019	
	€	%	€	%
Resterende looptijd < 5 jaar	1.285.841	12,9	1.224.962	13,4
Resterende looptijd > 5 en < 10 jaar	1.463.687	14,7	1.379.836	15,0
Resterende looptijd > 10 en < 20 jaar	3.101.183	31,1	2.863.466	31,2
Resterende looptijd > 20 jaar	4.128.026	41,3	3.709.565	40,4
	9.978.737	100,0	9.177.829	100,0

Risico zakelijke waarden (S2)

Zakelijke waarden risico is het risico dat de waarde van de zakelijke waarden (voornamelijk aandelen, beursgenoteerd indirect vastgoed en converteerbare obligaties) verandert door veranderingen in de marktprijzen voor deze waarden. Het structurele marktrisico wordt beheerst binnen het ALM-proces. Daarin wordt een zodanige beleggingsmix vastgesteld dat het marktrisico acceptabel is. De feitelijke beleggingsmix mag binnen vastgestelde bandbreedtes afwijken van de ALM-beleggingsmix. Voor de beheersing van het marktrisico in samenhang met het renterisico wordt gebruikgemaakt van derivaten.

Prijrisico

Prijrisico is het risico van waardewijzigingen door de ontwikkeling van marktprijzen. Het wordt veroorzaakt door factoren gerelateerd aan een individuele belegging, de uitgevende instelling of generieke factoren.

Het prijsrisico wordt gemitigeerd door diversificatie die onder meer is vastgelegd in de strategische beleggingsmix van het pensioenfonds. In aanvulling hierop maakt het pensioenfonds voor afdekking van het prijsrisico gebruik van afgeleide financiële instrumenten (derivaten), zoals opties en futures.

Naast de strategische mix heeft het pensioenfonds in het mandaat aan de vermogensbeheerders richtlijnen gesteld aan het maximale percentage dat namens het pensioenfonds in een sector, land of tegenpartij mag worden belegd. Naleving van deze richtlijnen vindt plaats door de beleggingscommissie op basis van onafhankelijke rapportages van de custodian.

De vorderingen en schulden inzake beleggingen zijn in onderstaande tabellen meegenomen.

De segmentatie van de totale beleggingsportefeuille naar regio is als volgt:

	31-12-2020		31-12-2019	
	€	%	€	%
Europa	6.827.773	57,3	7.196.796	65,1
Afrika	130.772	1,1	130.925	1,2
Noord-Amerika	2.445.419	20,5	2.171.189	19,6
Zuid-Amerika	326.075	2,7	152.113	1,4
Azië-Pacific	1.443.866	12,1	1.211.706	11,0
Gemixt	60.746	0,5	0	-
Subtotaal vastgoed, aandelen en vastrentende waarden	11.234.651	94,2	10.862.729	98,3
Derivaten	509.684	4,3	251.372	2,3
Overige beleggingen	173.347	1,5	-61.301	-/-0,6
Totaal	11.917.682	100,0	11.052.800	100,0

Voor de segmentatie naar regio geldt dat de beleggingen in Azië en Oceanië zijn samengevoegd onder Azië-Pacific. Dit geldt tevens voor de vergelijkende cijfers van 2019.

De segmentatie van de totale beleggingsportefeuille naar sectoren is als volgt:

	31-12-2020		31-12-2019	
	€	%	€	%
Energie	244.209	2,1	294.434	2,7
Bouw- en grondstoffen	189.353	1,6	201.500	1,8
Industrie	754.793	6,3	565.457	5,1
Duurzame consumentengoederen	779.331	6,5	661.228	6,0
Consumentengebruiksgoederen	481.263	4,0	589.423	5,3
Gezondheidszorg	597.129	5,0	427.129	3,9
Vastgoed	883.363	7,4	974.911	8,8
Informatietechnologie	1.043.406	8,8	690.051	6,2
Telecommunicatie	451.877	3,8	386.181	3,5
Nutsbedrijven	206.826	1,7	271.059	2,5
Overheid en overheidsinstellingen	1.343.502	11,3	1.762.824	16,0
Hypotheken	2.695.212	22,6	2.721.365	24,6
Financiële instellingen	1.081.045	9,1	943.942	8,5
Liquiditeiten	132.521	1,1	58.227	0,5
Overige	350.821	2,9	314.998	2,9
Subtotaal vastgoed, aandelen en vastrentende waarden	11.234.651	94,2	10.862.729	98,3
Derivaten	509.684	4,3	251.372	2,3
Overige beleggingen	173.347	1,5	-61.301	-/-0,6
Totaal	11.917.682	100,0	11.052.800	100,0

Het vastgoed bevindt zich voor 67,6% in Europa, 14,6% in Noord-Amerika en voor 3,5% in Azië-Pacific. Daarnaast wordt 14,3% belegd in beursgenoteerd vastgoed in ontwikkelde landen. Vanwege het risico van leverage binnen de direct vastgoedportefeuille wordt de allocatie gekenmerkt als indirect vastgoed (conform voorschriften van DNB).

Valutarisico (S3)

Valutarisico betreft het risico dat de marktwaarde van de beleggingen in vreemde valuta daalt door een waardedaling van andere valuta's ten opzichte van de euro.

Binnen de categorie aandelen wordt de valuta exposure naar de Amerikaanse dollar, het Britse

pond en de Japanse yen voor de helft afgedekt. Het valutarisico van de Private equity beleggingen wordt niet afgedekt.

De beleggingen in vastrentende waarden luiden hoofdzakelijk in euro (of dat de valutarisico's voor het grootste gedeelte worden afgedekt). De valuta van obligaties uit opkomende landen wordt minimaal voor 80% afgedekt. De inflatie gerelateerde obligaties zijn genoteerd in euro's.

Voor de vastgoedbeleggingen worden de valutarisico's afgedekt. In het discretionaire vastgoed-mandaat wordt bij de start van elke belegging in een vastgoedfonds besloten of de valuta wel of niet afgedekt wordt. Voor de beleggingen in beursgenoteerd vastgoed wordt het valutarisico van de Amerikaanse dollar, het Britse pond en de Japanse yen afgedekt.

Het totaalbedrag dat ultimo jaar in euro's is belegd, bedraagt voor afdekking 58% (2019: 60%). Het bedrag dat ultimo jaar in euro's is belegd, bedraagt na afdekking 79% (2019: 80%).

Per einde boekjaar is de waarde van de uitstaande valutatermijncontracten € 60,6 miljoen (2019: € 19,7 miljoen). Dit is inclusief de waarde van de valutatermijncontracten binnen de beleggingsfondsen ad - € 0,1 miljoen.

De valutapositie per 31 december 2020 vóór en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven. Deze tabel is samengesteld op basis van de beleggingen in aandelen, vastrentende waarden, Private equity en vastgoed. Derivaten en liquide middelen zijn in het overzicht niet opgenomen.

2020			
	Totaal voor afdekking	Valuta- derivaten Afdekking	Netto positie Na afdekking
	€	€	€
EUR	6.837.139	2.470.166	9.307.306
GBP	317.337	-182.446	134.891
JPY	280.106	-136.049	144.057
USD	3.197.265	-2.122.508	1.074.757
Overige	1.225.224	-29.163	1.196.060
Totaal niet EUR	5.019.932	-2.470.166	2.549.765
	11.857.071	0	11.857.071

De valutapositie per 31 december 2019 vóór en na afdekking door valutaderivaten is als volgt weer te geven. Deze tabel is samengesteld op basis van de beleggingen in aandelen, vastrenten-

de waarden, commodity's en vastgoed. Derivaten en liquide middelen zijn in het overzicht niet opgenomen.

2019			
	Totaal voor afdekking	Valuta-derivaten Afdekking	Netto positie Na afdekking
	€	€	€
EUR	6.481.350	2.224.449	8.705.799
GBP	303.674	-166.490	137.184
JPY	259.926	-141.025	118.901
USD	2.757.769	-1.872.550	885.219
Overige	1.060.009	-44.385	1.015.625
Totaal niet EUR	4.381.379	-2.224.449	2.156.930
	10.862.729	0	10.862.729

In de solvabiliteitstoets van het pensioenfonds is in de buffers voor het valutarisico rekening gehouden met bovenstaande valutaposities en afdekkingen.

Grondstoffenrisico (S4)

Pensioenfonds die beleggen in grondstoffen (commodities) lopen het risico dat de waarde van deze beleggingen daalt. Het pensioenfonds belegt niet in grondstoffen.

Kredietrisico (S5)

Kredietrisico is het risico op financiële verliezen voor het pensioenfonds als gevolg van faillissement of betalingsonmacht van tegenpartijen waarop het pensioenfonds (potentiële) vorderingen heeft. Hierbij kan onder meer worden gedacht aan partijen die obligatieleningen uitgeven, banken waar deposito's worden geplaatst en marktpartijen waarmee Over The Counter (OTC)-derivatenposities worden aangegaan.

Een voor beleggingsactiviteiten specifiek onderdeel van kredietrisico's is het afwikkelingsrisico ('settlementrisico'). Dit houdt het risico in dat partijen waarmee het pensioenfonds transacties is aangegaan, niet meer in staat zijn hun tegenprestatie te verrichten waardoor het pensioenfonds financiële verliezen kan lijden.

Beheersing van het kredietrisico vindt plaats door het stellen van kredietwaardigheidseisen aan de tegenpartijen waarmee transacties kunnen worden gedaan. Daarnaast worden limieten gesteld aan tegenpartijen; het vragen van extra zekerheden zoals onderpand bij renteswaps en het

uitlenen van effecten ('securities lending'). Het gevoerde tegenpartijbeleid houdt rekening met de risicopremies waardoor het meer inspeelt op de actualiteit.

Ter afdekking van het afwikkelingsrisico wordt door het pensioenfonds belegd in markten waar een voldoende betrouwbaar clearing- en settlementsysteem functioneert. Voordat in nieuwe markten wordt belegd, wordt eerst onderzoek gedaan naar de waarborgen op dit gebied. Met betrekking tot niet-beursgenoteerde beleggingen, met name OTC-derivaten, wordt door het pensioenfonds alleen gewerkt met tegenpartijen waarmee ISDA/CSA-overeenkomsten zijn afgesloten, zodat posities van het pensioenfonds adequaat worden afgedekt door onderpand.

De samenstelling van de vastrentende waarden naar regio's kan als volgt worden samengevat:

	31-12-2020		31-12-2019	
	€	%	€	%
Zuid-Amerika	253.865	4,2	105.563	1,7
Noord-Amerika	622.328	10,2	605.494	9,7
Azië-Pacific	326.019	5,4	261.380	4,2
Europa	4.731.855	77,5	5.192.102	82,7
Afrika	103.950	1,7	106.757	1,7
Gemixt	60.746	1,0	0	-
Totaal	6.098.763	100,0	6.271.296	100,0

Voor de segmentatie van de vastrentende waarden naar regio geldt dat de beleggingen in Azië en Oceanië zijn samengevoegd onder Azië-Pacific. Dit geldt tevens voor de vergelijkende cijfers van 2019.

De samenstelling van de vastrentende waarden naar sectoren is als volgt:

	31-12-2020		31-12-2019	
	€	%	€	%
Energie	193.300	3,2	156.617	2,5
Bouw- en grondstoffen	11.105	0,2	54.899	0,9
Industrie	271.347	4,5	116.563	1,9
Duurzame consumentengoederen	192.804	3,2	148.094	2,4
Consumentengebruiksgoederen	164.807	2,7	231.014	3,7
Hypotheken	2.695.212	44,2	2.721.365	43,4
Vastgoed	0	-	11.057	0,2
Informatietechnologie	101.549	1,7	89.912	1,4
Telecommunicatie	145.394	2,4	132.781	2,1
Nutsbedrijven	167.917	2,8	212.123	3,4
Overheid en overheidsinstellingen	1.343.501	22,0	1.762.826	28,1
Financiële instellingen	631.677	10,4	448.551	7,2
Gezondheidszorg	55.502	0,9	0	-
Liquiditeiten	74.674	1,2	58.227	0,9
Overige	49.974	0,6	127.267	1,9
Totaal	6.098.763	100,0	6.271.296	100,0

Een kredietrating wordt toegekend door een ratingbureau. De drie belangrijkste ratingbureau's zijn S&P, Moody's en Fitch.

Indien er meerdere ratings beschikbaar zijn, hanteert het pensioenfonds de volgende methodiek:

- Drie ratings: de mediaan is leidend
- Twee ratings: de laagste rating is leidend

Op het moment dat er geen rating beschikbaar is dan zal er een gefundeerde inschatting van de rating worden gemaakt die overeenkomt met het kredietrisico van de desbetreffende obligatie.

De samenvatting van de vastrentende waarden op basis van de ratings zoals eind 2020 gepubliceerd door Standard & Poors is als volgt:

	2020		2019	
	€	%	€	%
AAA	1.634.247	26,8	1.986.978	31,7
AA	2.222.702	36,5	2.328.661	37,1
A	712.258	11,7	723.087	11,5
BBB	772.513	12,7	651.027	10,4
BB	286.928	4,7	186.623	3,0
B	273.942	4,5	262.451	4,2
CCC	65.869	1,1	50.009	0,8
CC	18.079	0,3	3.197	0,1
C	789	-	312	-
D	7.726	0,1	799	-
Geen rating	103.710	1,6	78.152	1,2
Totaal	6.098.763	100,0	6.271.296	100,0

De beleggingen met "Geen rating" betreffen met name cash en nog niet afgewikkelde transacties in vastrentende waarden.

In de solvabiliteitstoets per eind 2020 is met het kredietrisico zoals blijkt uit bovenstaande gegevens rekening gehouden.

Verzekeringstechnische risico's (actuariële risico's, S6)

Het verzekeringstechnisch risico is het risico dat voortvloeit uit mogelijke afwijkingen van actuariële inschattingen die worden gebruikt voor de vaststelling van de technische voorzieningen en de hoogte van de premie. De belangrijkste actuariële risico's zijn de risico's van langlevens, overlijden (kortleven), arbeidsongeschiktheid en het toeslagrisico.

Langlevensrisico

Het langlevensrisico is het belangrijkste verzekeringstechnische risico. Langlevensrisico is het risico dat deelnemers langer blijven leven dan gemiddeld verondersteld wordt bij de bepaling van de voorziening pensioenverplichtingen. Als gevolg hiervan volstaat de opbouw van het pensioenvermogen niet voor de uitkering van de pensioenverplichting. Door toepassing van prognosetafels met adequate correcties voor ervaringssterfte is het langlevensrisico nagenoeg geheel verdisconteerd in de waardering van de pensioenverplichtingen.

Bij het opstellen en toepassen van de nieuwe Prognosetafel AG2020 zijn de effecten van COVID-19 buiten beschouwing gebleven.

Overlijdensrisico

Het overlijdensrisico betekent dat het pensioenfonds in geval van overlijden mogelijk een nabestaandenpensioen moet toekennen waarvoor door het pensioenfonds geen voorzieningen zijn getroffen. Dit risico kan worden uitgedrukt in risicokapitalen.

Arbeidsongeschiktheidsrisico

Het arbeidsongeschiktheidsrisico betreft het risico dat het pensioenfonds voorzieningen moet treffen voor premievrijstelling bij invaliditeit en het toekennen van een arbeidsongeschiktheidspensioen ('schadereserve'). Voor dit risico wordt jaarlijks een risicopremie in rekening gebracht. Het verschil tussen de risicopremie en de werkelijke kosten wordt verwerkt via het resultaat. De actuariële uitgangspunten voor de risicopremie worden periodiek herzien.

Toeslagrisico

Het toeslagrisico omvat het risico dat de ambitie van het bestuur om toeslagen op pensioen toe te kennen in relatie tot de algemene prijsontwikkeling niet kan worden gerealiseerd. De mate waarin dit kan worden gerealiseerd is afhankelijk van de ontwikkelingen in de rente, beleggingsrendementen, looninflatie en demografie (beleggings- en actuariële resultaten) echter, afhankelijk van de hoogte van de dekkingsgraad van het pensioenfonds. Uitdrukkelijk wordt opgemerkt dat de toeslagverlening voorwaardelijk is.

De zogenaamde reële dekkingsgraad geeft inzicht in de mate waarin toeslagen kunnen worden toegekend (ook wel aangeduid als de toeslagruimte). Voor het bepalen van de reële dekkingsgraad worden onvoorwaardelijke nominale pensioenverplichtingen verdisconteerd tegen een reële, in plaats van nominale, rentetermijnstructuur. Omdat er op dit moment geen markt voor financiële instrumenten aanwezig is waaruit de reële rentetermijnstructuur kan worden afgeleid, wordt gebruik gemaakt van een benaderingswijze.

Ultimo 2020 bedraagt de reële dekkingsgraad 90,9% (31 december 2019: 94,7%).

Het pensioenfonds heeft deze risico's overwogen en verwerkt in de buffer voor het verzekerings-technisch risico ultimo 2020.

Liquiditeitsrisico (S7)

Liquiditeitsrisico is het risico dat beleggingen niet tijdig en/of niet tegen een aanvaardbare prijs kunnen worden omgezet in liquide middelen, waardoor het pensioenfonds op korte termijn

niet aan zijn verplichtingen kan voldoen. Waar de overige risicocomponenten vooral de langere termijn betreffen (solvabiliteit), gaat het hierbij om de kortere termijn. Dit risico kan worden beheerst door in het strategische en tactische beleggingsbeleid voldoende ruimte aan te houden voor de liquiditeitsposities. Er moet eveneens rekening worden gehouden met de directe beleggingsopbrengsten en andere inkomsten zoals premies.

Concentratierisico (S8)

Concentraties kunnen ertoe leiden dat het pensioenfonds bij grote veranderingen in bijvoorbeeld de waardering (marktrisico) of de financiële positie van een tegenpartij (kredietrisico) grote (veelal financiële) gevolgen hiervan ondervindt. Concentratierisico's kunnen optreden bij een concentratie in de beleggingsportefeuille in producten, regio's of landen, economische sectoren of tegenpartijen. Naast concentraties in de beleggingsportefeuille kan ook sprake zijn van concentraties in de verplichtingen en de uitvoering.

Om concentratierisico's in de beleggingsportefeuille te beheersen maakt het bestuur gebruik van diversificatie en limieten voor beleggen in landen, regio's, landen, sectoren en tegenpartijen. Deze uitgangspunten zijn door het pensioenfonds vastgesteld op basis van de ALM-studie. De uitgangspunten zijn vastgelegd in de contractuele afspraken met de vermogensbeheerders en het bestuur monitort op kwartaalbasis de naleving hiervan.

De spreiding in de beleggingsportefeuille is weergegeven in de tabel die is opgenomen bij de toelichting op het kredietrisico. Grote posten kunnen een post van concentratierisico zijn. Om te bepalen welke posten dit betreft worden per beleggingscategorie alle instrumenten met dezelfde debiteur opgeteld. Als grote post wordt aangemerkt elke post die meer dan 2% van het balanstotaal uitmaakt. Ultimo 2020 zijn de volgende posten met meer dan 2% van het balanstotaal aanwezig:

	2020		2019	
	€	%	€	%
Duitse staatsobligaties	849.278	6,2	1.255.022	10,0

De waarde van de beleggingen in MM Dutch Mortgage Fund bedraagt € 2.381 miljoen en is meer dan 5% van het belegd vermogen. Echter, de uiteindelijke beleggingen zijn verspreid over een veelvoud van debiteuren.

Het pensioenfonds is zich bewust van het gegeven dat bepaalde beleggingen groter zijn dan 2% van het balanstotaal en neemt dit mee in de analyse van het beleggingsbeleid. Het pensioenfonds is van mening dat de beleggingen in voldoende mate zijn gediversifieerd.

Op grond hiervan heeft het bestuur geconcludeerd dat er geen sprake is van concentratie in de activa of verplichtingen en daarom wordt er geen buffer voor concentratierisico wordt aangehouden.

De belangrijkste vorm van concentratierisico in de verplichtingen van het pensioenfonds is de demografische opbouw van de deelnemers. Gegeven de aard is dit risico niet te beïnvloeden. Ultimo 2020 is de verhouding tussen mannen en vrouwen in het pensioenfonds: 76% - 24% (2019: 76% - 24%).

Operationeel risico (S9)

Operationeel risico is het risico van een onjuiste afwikkeling van transacties, fouten in de verwerking van gegevens, het verloren gaan van informatie, fraude en dergelijke. Deze risico's worden door het pensioenfonds beheerst door het stellen van hoge kwaliteitseisen aan de organisaties die bij de uitvoering zijn betrokken. Het pensioenfonds heeft de genoemde werkzaamheden uitbesteed aan TKP en AIM (voorheen TKPI).

Uitbestedingsrisico is het risico dat de continuïteit, integriteit en/of kwaliteit van de aan derden uitbesteede werkzaamheden dan wel door deze derden ter beschikking gestelde apparatuur en personeel worden geschaad. Het uitbestedingsrisico wordt gemitigeerd door de afspraken (kwaliteitseisen) in de uitvoeringsovereenkomst en de daaraan verbonden Service Level Agreement (SLA). Monitoring van de uitvoering door het bestuur van het pensioenfonds vindt plaats op basis van de periodieke rapportages van de externe uitvoeringsorganisaties over de uitgevoerde werkzaamheden. Tevens ontvangt het pensioenfonds van de uitvoeringsorganisaties TKP en AIM een ISAE 3402 type II-rapport. De ISAE 3402-rapportage geeft inzicht in de wijze van beheersing van de operationele risico's en geeft aan of de uitvoeringsorganisatie 'in control' is. Een externe onafhankelijke accountant certificeert de ISAE 3402-rapportage.

Actief risico (S10)

Een actief beleggingsrisico ontstaat wanneer met het beleggingsbeleid binnen de beleggingscategorieën af wordt geweken van het beleid volgens de benchmark. Een gedeelte van de portefeuille van het pensioenfonds wordt actief beheerd. De standaardtoets is gebaseerd op de risico's in de benchmark en indien daarvan wordt afgeweken, ontstaat derhalve een extra beleggingsrisico.

Hierbij kunnen managers afwijken van een bepaalde benchmark, zodat zij hun kennis kunnen inzetten om een hoger rendement te behalen. Bij actief beheerde beleggingen worden er grenzen gesteld aan de mate van afwijking. Dit geldt zowel voor de AIM-beleggingsfondsen als voor de individuele managers. Het risico dat gepaard gaat met actieve beleggingen op pensioenfonds-niveau wordt begrensd door een limiet te stellen op de stijging in het vereist eigen vermogen door

deze beleggingen. Naast een risicobudget op totaalniveau blijven de grenzen gelden zoals ze al bestonden voor de AIM-beleggingsfondsen en de grenzen die de individuele managers krijgen.

De beoogde tracking error van het pensioenfonds bedraagt eind 2020 1,5% (2019: 1,3%) op pensioenfondsniveau. Het actief risico is in de berekening van het vereist eigen vermogen opgenomen als S10. S10 heeft een omvang van tweemaal de tracking error van de portefeuille (97,5% zekerheid). Er is verondersteld dat het actief risico niet samenhangt met de andere risicofactoren.

Systeemrisico

Systeemrisico betreft het risico dat het mondiale financiële systeem (de internationale markten) niet langer naar behoren functioneert, waardoor beleggingen van het pensioenfonds niet langer verhandelbaar zijn en zelfs, al dan niet tijdelijk, hun waarde kunnen verliezen. Net als voor andere marktpartijen, is dit risico voor het pensioenfonds niet beheersbaar. Het systeemrisico maakt geen deel uit van de door DNB voorgeschreven solvabiliteitstoets.

Derivaten

Bij de uitvoering van het beleggingsbeleid wordt gebruikgemaakt van financiële derivaten. De hoofdregel die hierbij geldt, is dat derivaten uitsluitend worden gebruikt voor zover dit passend is binnen het beleggingsbeleid van het pensioenfonds. Derivaten worden hoofdzakelijk gebruikt om de hiervoor vermelde vormen van marktrisico zo veel mogelijk af te dekken.

Derivaten hebben als voornaamste risico het kredietrisico. Dit risico wordt beperkt door alleen transacties aan te gaan met goed te boek staande partijen en door zoveel mogelijk te werken met onderpand.

Gebruik kan worden gemaakt van onder meer de volgende instrumenten:

- Futures: dit zijn standaard beursgenoteerde instrumenten waarmee snel posities kunnen worden gewijzigd. Futures worden gebruikt voor het tactische beleggingsbeleid. Tactisch beleggingsbeleid is slechts zeer beperkt mogelijk binnen de grenzen van het strategische beleggingsbeleid.
- Putopties op aandelen: dit betreft al dan niet beursgenoteerde opties waarmee het pensioenfonds het neerwaartse koersrisico van de aandelenportefeuille kan beperken. Voor deze opties wordt bij de verwerving een premie betaald die onder meer afhankelijk is van het actuele koersniveau van de onderliggende index, de looptijd van de opties en de uitoefenprijs van de opties.
- Valutatermijncontracten: dit zijn met individuele banken afgesloten contracten waarbij de

verplichting wordt aangegaan tot het verkopen van een valuta en de aankoop van een andere valuta, tegen een vooraf vastgestelde prijs en op een vooraf vastgestelde datum. Door middel van valutatermijncontracten worden valutarisico's afgedekt.

- Swaps: dit betreft met individuele banken afgesloten contracten waarbij de verplichting wordt aangegaan tot het uitwisselen van rentebetalingen over een nominale hoofdsom. Door middel van swaps kan het pensioenfonds de rentegevoeligheid van de portefeuille beïnvloeden.

Onderstaande tabel geeft een samenvatting van de derivatenpositie op 31 december 2019:

31-12-2020 type contract	Gemiddelde looptijd	Contract- omvang	Saldo waarde	Positieve waarde	Negatieve waarde
		€	%	€	%
Valutaderivaten	< 10 maart 2021	2.451.012	60.715	64.929	4.214
Rentederivaten	>22-5-2035 en <4-9-2068	2.587.000	448.969	448.969	0
		5.038.012	509.684	513.898	4.214

Ultimo 2020 zijn zekerheden ontvangen voor de renteswaps en valutaderivaten voor een bedrag van € 510,6 miljoen (2019: € 250,9 miljoen). Er is ultimo 2020 geen collateral gesteld (2019: geen).

Onderstaande tabel geeft een samenvatting van de derivatenpositie op 31 december 2019:

31-12-2019 type contract	Gemiddelde looptijd	Contract- omvang	Saldo waarde	Positieve waarde	Negatieve waarde
Valutaderivaten	< 6 maart 2020	2.188.003	19.731	24.638	4.907
Rentederivaten	>22-5-2035 en <31-8-2068	1.143.000	233.001	238.001	5.000
Overige derivaten	< maart 2020	183.623	-1.360	99	1.459
		3.514.626	251.372	262.738	11.366

1.4.4 Niet in de balans opgenomen verplichtingen

Langlopende contractuele verplichtingen

Het pensioenfonds heeft met ingang van 1 januari 2013 een (modulair opgebouwde) Uitbestedingsovereenkomst afgesloten met TKP voor onbepaalde tijd. Het betreft een langlopende overeenkomst inzake pensioenadministratie en bestuursondersteuning voor een periode van onbepaalde tijd met een opzegtermijn van één jaar. De vergoeding voor 2020 van TKP bedroeg € 6,2 miljoen (2019: € 6,4 miljoen).

Het pensioenfonds heeft een overeenkomst afgesloten met AIM (voorheen TKPI). Deze overeenkomst heeft een onbepaalde looptijd, maar is op elk gewenst moment opzegbaar.

Investeringsverplichtingen

Het pensioenfonds heeft ultimo 2020 investeringsverplichtingen ter grootte van € 431,8 miljoen, waarvan € 32,1 miljoen voor vastgoedbeleggingen, € 257,4 miljoen voor private equity en € 142,3 miljoen voor hypotheeklen. In 2019 was dit in totaal € 325,6 miljoen.

1.4.5 Verbonden partijen

Identiteit van verbonden partijen

Er is sprake van een relatie tussen de verbonden partijen tussen het pensioenfonds en de sponsor, de aangesloten ondernemingen en hun bestuurders.

Transacties met (voormalige) bestuurders

De bezoldiging van de bestuurders wordt nader toegelicht in de toelichting op de staat van baten en lasten bij de pensioenuitvoeringskosten. Het pensioenfonds heeft geen leningen verstrekt aan de (voormalige) bestuurders. Ook heeft het pensioenfonds geen vorderingen op de (voormalige) bestuurders.

Overige transacties met verbonden partijen

Het pensioenfonds heeft een uitvoeringsovereenkomst afgesloten met KPN NV ten aanzien van de uitvoering van het pensioenreglement. De belangrijkste onderdelen uit deze overeenkomst zijn:

- KPN NV is verplicht al haar werknemers waarop de KPN-cao van toepassing is aan te melden voor deelneming in het pensioenfonds;
- KPN NV is verplicht de deelnemers aanspraken op pensioen toe te kennen overeenkomstig de geldende statuten en pensioenreglementen;
- KPN NV verplicht zich om het pensioenfonds alle gegevens inzake werknemers welke het bestuur van het pensioenfonds nodig acht voor de uitvoering van de pensioenregeling tijdig en op de overeengekomen wijze aan het pensioenfonds te verstrekken;
- KPN NV verplicht zich jaarlijks de CDC-premie aan het pensioenfonds te voldoen. De voor-schotpremie bedraagt de geschatte som van de premiegrondslagen pensioenaanspraken van de deelnemers, vermenigvuldigd met het pensioenpremiepercentage (voor de periode 1 januari 2020 tot en met 31 december 2022 is dit 23%);
- het pensioenfonds biedt de deelnemers de mogelijkheid om, zolang de arbeidsovereenkomst voortduurt, door middel van individueel pensioensparen een spaarsaldo te verwerven. KPN NV draagt zorg voor periodieke of incidentele inhouding van de bijdragen op het salaris van de deelnemer en afdracht daarvan aan het pensioenfonds.

1.4.6 Toelichting op de staat van baten en lasten over 2020

12. Premiebijdragen voor risico pensioenfonds

	2020	2019
	€	€
Premiebijdragen	101.619	87.789
De premiebijdragen kunnen als volgt worden gespecificeerd:		
Pensioenpremie huidig jaar	73.564	76.049
Afrekening vorig boekjaar	-42	39
Koopsom zacht pensioen	28.082	11.701
Koopsom extra aanspraken	15	0
	101.619	87.789

Voor de premie vrijwillige voortzetting geldt dat deze in 2020 onderdeel is van pensioenpremie huidig jaar omdat dit een onderdeel is van de kostendekkende premie. Dit geldt tevens voor de vergelijkende cijfers van 2019.

	2020	2019
	€	€
Kostendekkende premie	168.936	149.515
Gedempte premie	98.080	101.858
Feitelijke premie	98.080	101.858

De aan het boekjaar toe te rekenen feitelijke premie is als bate in de staat van baten en lasten verantwoord. De samenstelling van de kostendeekkende premie is als volgt:

	2020	2019
	€	€
<i>Kostendeekkende premie</i>		
Actuarieel benodigd voor onvoorwaardelijke onderdelen pensioenopbouw	142.179	126.523
Opslag voor instandhouding van het vereist eigen vermogen	23.092	19.323
Opslag voor uitvoeringskosten	3.665	3.669
Totaal kostendeekkende premie	168.936	149.515
<i>Gedempte premie</i>		
Actuarieel benodigd voor onvoorwaardelijke onderdelen pensioenopbouw	78.919	80.654
Risicopremie overlijden	5.634	7.323
Opslag voor uitvoeringskosten	5.536	5.667
Risicopremie voor WIA-excedent en premievrijstelling bij invaliditeit	7.991	8.214
Totaal gedempte premie	98.080	101.858

De premieopbrengsten zijn niet gesplitst naar een werkgevers- en een werknemersdeel, omdat de totale premie volgens overeenkomst aan de werkgevers in rekening wordt gebracht. Een deel van de premie wordt door de werkgevers ingehouden op het salaris van de werknemers. Aangezien er geen directe relatie is tussen het werkgevers- en het werknemersdeel, kunnen deze niet afzonderlijk worden weergegeven.

13. Premiebijdragen risico deelnemers

	2020	2019
	€	€
Pensioenpremie BPR	24.516	24.169
Pensioenpremie IPS	700	550
	25.216	24.719

14. Beleggingsresultaten risico pensioenfonds

2020	Directe beleggings-opbrengst	Indirecte beleggings-opbrengst	Kosten vermogens-beheer	Transactie-kosten	Totaal
	€	€	€	€	€
Vastgoedbeleggingen	22.494	-34.759	-10.421	-5.133	-27.819
Aandelen	1	530.863	-24.534	-1.288	505.044
Vastrentende waarden	-2.215	102.217	-12.299	-6.416	81.287
Derivaten	853	402.109	0	-872	402.090
Overige beleggingen	10.961	23.158	-10.532	-56	23.530
Niet nader toe te rekenen kosten vermogensbeheer			-14.566		-14.566
	32.094	1.023.588	-72.351	-13.764	969.566

De kosten vermogensbeheer en de transactiekosten zijn op basis van volledige doorkijk per beleggingscategorie weergegeven. De post overige lijkt gestegen maar is toe te schrijven aan een andere vergoedingsstructuur. Voor 2020 is een totale vergoeding afgesproken voor de fiduciaire dienstverlening en beheervergoeding van de beleggingsfondsen samen. In 2019 werd apart een beheervergoeding toegerekend aan de diverse beleggingscategorieën. Per saldo zijn deze kosten nagenoeg gelijk gebleven.

Daarnaast is een deel van de algemene kosten (kosten bestuur en commissies, advieskosten en kosten toezichthouders) opgenomen onder de vermogensbeheerkosten. Het gaat hierbij om een bedrag van € 2.673 (2019: € 2.103), dat bepaald is door deze algemene kosten, op basis van de totale verhouding tussen pensioenuitvoeringskosten en vermogensbeheerkosten, te verdelen.

De kosten van vermogensbeheer die rechtstreeks bij het pensioenfonds in rekening gebracht zijn, zijn tevens in het totaalbedrag opgenomen en bedragen in 2020 € 13,7 miljoen (2019: € 13,4 miljoen). Deze kosten bestaan voor het grootste gedeelte uit de fee voor de fiduciair en vermogensbeheerder (€ 13,2 miljoen, inclusief custody fee).

De (geschatte) transactiekosten worden gerapporteerd in euro's als een percentage van het gemiddelde van het totaal belegd vermogen. Het aandeel aan geschatte kosten is beperkt. De schattingen zijn gebaseerd op opgaven van externe managers van kosten in onderliggende beleggingsstructuren.

Onderdeel van de transactiekosten zijn de kosten van toe- en uittredingskosten van het pensioenfonds. De overige kosten zijn transactiekosten binnen de beleggingen.

De gepresenteerde transactiekosten zijn licht gestegen ten opzichte van vorig jaar. Maar zijn ten opzichte van het gemiddeld belegd vermogen licht gedaald.

De indirecte beleggingsopbrengsten zijn verhoogd met het bedrag van de indirecte vermogensbeheerkosten. In de toelichting op de balans is dit niet het geval.

2019		Directe beleggings- opbrengst	Indirecte beleggings- opbrengst	Kosten vermogens- beheer	Transactie- kosten	Totaal
		€	€	€	€	€
Vastgoedbeleggingen		19.564	74.216	-12.837	-912	80.031
Aandelen		0	953.937	-17.891	-8.040	928.007
Vastrentende waarden		-3.583	442.688	-14.211	-3.225	421.670
Derivaten		24.901	227.448	-267	-1.432	250.650
Overige beleggingen		4.995	15.567	-7.378	-25	13.159
Niet nader toe te rekenen kosten vermogensbeheer				-4.868		-4.868
		45.877	1.713.856	-57.451	-13.634	1.688.648

15. Beleggingsresultaten risico deelnemers

2020		Directe beleggings- opbrengst	Indirecte beleggings- opbrengst	Kosten vermogens- beheer	Transactie- kosten	Totaal
		€	€	€	€	€
Vastgoedbeleggingen		0	-5.830	0	0	-5.830
Aandelen		0	76.800	0	0	76.800
Vastrentende waarden		0	32.439	0	0	32.439
Overige beleggingen		0	1.334	0	0	1.334
Kosten vermogensbeheer				-1.069		-1.069
		0	104.743	-1.069	0	103.674

2019	Directe beleggings-opbrengst	Indirecte beleggings-opbrengst	Kosten vermogens-beheer	Transactie-kosten	Totaal
	€	€	€	€	€
Aandelen	0	148.780	0	0	148.780
Vastrentende waarden	0	34.785	0	0	34.785
Overige beleggingen	0	1.440	0	0	1.440
Kosten vermogensbeheer			-866		-866
	0	185.005	-866	0	184.139

Binnen de beleggingsportefeuille voor risico deelnemers betaalt de deelnemer geen aan- en verkoopkosten.

16. Baten uit herverzekering

	2020	2019
	€	€
Mutatie herverzekeringsdeel technische voorzieningen	69	-89

17. Overige baten

	2020	2019
	€	€
Interest waardeoverdrachten	0	2
Interest premies	3	50
Andere baten	2.616	11.591
	2.619	11.643

De andere baten bestaan voornamelijk uit de onttrekking inzake de AO-grondslagstijgingen (€ 1.886) en een bate inzake terugbetaling van btw (€ 721).

18. Pensioenuitkeringen

	2020	2019
	€	€
Ouderdompensioen	205.650	198.752
Partnerpensioen	31.327	29.356
Wezenpensioen	569	531
Arbeidsongeschiktheidspensioen	948	1.050
WAO-aanvulling	3.251	3.069
Anw-aanvulling	262	266
Afkoop pensioenen en premierestitutie	298	305
Overige uitkeringen	12	16
	242.317	233.345

19. Pensioenuitvoeringskosten

	2020	2019
	€	€
Bestuurskosten	851	867
Kosten verantwoordingsorgaan en visitatiecommissie	40	27
Administratiekostenvergoeding	6.178	6.385
Controle- en advieskosten accountants	106	86
Controle- en advieskosten actuaris	55	84
Kosten bestuursbureau	933	611
Overige advieskosten	466	216
Contributies en bijdragen	699	668
Dwangsommen en boetes	0	0
Overige	281	214
Algemene kosten toegerekend aan het beleggingsrendement	-2.673	-2.103
	6.936	7.055

De administratiekosten bestaan, naast de kosten die voortvloeien uit de uitbestedingsovereenkomst tussen het pensioenfonds en TKP (€ 5.954), uit de voorlopige afrekening 2020 (€ 222) en de afrekening 2019 (€ 2).

Een deel van de pensioenuitvoeringskosten € 2.673 (2019: € 2.103) is toegerekend aan de vermogensbeheerkosten op basis van de procentuele verhouding tussen vermogensbeheerkosten en algemene kosten. De administratiekostenvergoeding voor TKP is in deze berekening buiten

beschouwing gelaten. De algemene kosten zijn in 2020 gestegen ten opzichte van 2019 door met name de toename van werkzaamheden en uitbreiding binnen het bestuursbureau en door de toename van de advieskosten.

De overige advieskosten zijn toegenomen door extra ondersteuning van Sprenkels & Verschuren voor het bestuursbureau en de beleggingscommissie.

Bezoldiging bestuurders

Op basis van het 'Huishoudelijk reglement honorering en vergoeding bestuur' ontvangen bestuurders een vaste vergoeding die varieert van € 60 per jaar (op basis van een gemiddelde tijdsbesteding van twee dagen per week) tot maximaal € 90 (op basis van een gemiddelde tijdsbesteding van drie dagen per week). De genoemde bedragen zijn exclusief btw. De vergoeding wordt uitbetaald aan de werkgever (voor de bestuursleden namens de werkgever) dan wel aan de betrokken bestuursleden zelf (bestuursleden namens de werknemers en pensioengerechtigden). De gemaakte noodzakelijke onkosten (bijvoorbeeld reiskosten) worden vergoed op declaratiebasis.

Aan betrokkenen zijn geen leningen, voorschotten of garanties verstrekt.

De bezoldiging voor de bestuurders tezamen bedraagt € 795. Daarnaast zijn er kosten gemaakt voor opleiding (€ 17), vergaderkosten (€ 3) en een aantal overige bestuurskosten, waaronder de reiskostenvergoeding.

Verantwoordingsorgaan

De vacatiegelden, opleidingskosten en onkostenvergoedingen voor de pensioengerechtigde leden van het verantwoordingsorgaan bedragen in 2020 € 40 (2019: € 27). De leden van het verantwoordingsorgaan in dienst bij de werkgever KPN ontvangen geen vergoeding. De leden van het verantwoordingsorgaan ontvangen geen andere bezoldigingen van het pensioenfonds voor de uitvoering van hun functie als lid van het verantwoordingsorgaan.

Accountantshonoraria

In het huidige boekjaar en vorig boekjaar zijn de volgende bedragen aan accountantshonorarium ten laste van het resultaat gebracht.

	2020			2019		
	Accountant	Overig	Totaal netwerk	Accountant	Overig netwerk	Totaal
	€	€	€	€	€	€
Controle van de Jaarrekening	105	0	105	86	0	86

De accountantskosten van € 105 t. b. v. de controle van de jaarrekening hebben voor € 95 betrekking op het huidige verslagjaar. Daarnaast heeft er nog een afrekening ten behoeve van 2019 plaatsgevonden van € 10.

Aantal personeelsleden

Het pensioenfonds heeft sinds 1 januari 2019 een bestuursbureau ingericht. Eind 2020 zijn bij het bestuursbureau zes mensen in dienst. De beheeractiviteiten (administratie en vermogensbeheer) worden op basis van een uitbestedingsovereenkomst verricht door personeel werkzaam bij TKP Pensioen BV en Aegon Investment Management.

20. Mutatie voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het pensioenfonds

	2020	2019
	€	€
Pensioenopbouw	138.400	107.562
Toeslagverlening	11.943	42.590
Rentetoevoeging	-29.479	-18.759
Ottrekking voor uitkeringen en uitvoeringskosten	-244.625	-236.600
Wijziging marktrente	1.107.420	1.179.453
Wijziging actuariële uitgangspunten	-223.524	8.000
Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten	-2.275	-1.790
Overige mutatie voorziening pensioenverplichting	40.793	34.484
	798.653	1.114.940

Pensioenopbouw

Onder pensioenopbouw is opgenomen de actuariële berekende waarde van de diensttijdopbouw. Dit is het effect op de voorziening pensioenverplichtingen van de in het verslagjaar opgebouwde nominale rechten ouderdomspensioen en nabestaandenpensioen. Verder is hierin begrepen het effect van de individuele salarisontwikkeling.

Toeslagverlening

De toeslag op pensioenrechten en pensioenaanspraken wordt jaarlijks vastgesteld door het bestuur van het pensioenfonds. Het pensioenfonds streeft ernaar de pensioenrechten en pensioenaanspraken jaarlijks aan te passen aan de ontwikkeling van het consumentenprijsindexcijfer (afgeleid) van het Centraal Bureau voor de Statistiek (CBS). De toeslagverlening is voorwaardelijk. Er is geen recht op toeslag en er kan op de langere termijn geen zekerheid worden gegeven of en

in hoeverre toeslagverlening kan plaatsvinden. Een eventuele achterstand in de toeslagverlening kan worden ingehaald.

Het bestuur heeft op basis van de financiële positie besloten over 2020 een toeslag te verlenen van 0,11% voor actieve deelnemers en 0,13% voor gewezen deelnemers.

Rentetoevoeging

In 2020 zijn de pensioenverplichtingen opgerent met de 1-jaarsrente van de RTS-curve zijnde -0,324%, wat overeenkomt met een bedrag van - € 29,5 miljoen.

Wijziging marktrente

Jaarlijks wordt per 31 december de marktwaarde van de technische voorzieningen herrekend door toepassing van de actuele rentetermijnstructuur. Het effect van de verandering van de rentetermijnstructuur wordt verantwoord onder het hoofd wijziging marktrente.

De gemiddelde marktrente is per 31 december 2020 0,13% (2019: 0,55%) en daarmee 0,42%-punt lager dan per 31 december 2019. Als gevolg van de daling van de marktrente is er in totaal € 1.107 miljoen gedoteerd aan de voorziening pensioenverplichtingen.

Onttrekking voor uitkeringen en uitvoeringskosten

Verwachte toekomstige pensioenuitkeringen worden vooraf actuarieel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de pensioenen van de verslagperiode.

Toekomstige pensioenuitvoeringskosten (in het bijzonder excassokosten) worden vooraf actuarieel berekend en opgenomen in de voorziening pensioenverplichtingen. De onder dit hoofd opgenomen afname van de voorziening betreft het bedrag dat vrijkomt ten behoeve van de financiering van de kosten van de verslagperiode.

Wijziging actuariële uitgangspunten

Jaarlijks worden de actuariële grondslagen en/of methoden beoordeeld en mogelijk herzien ten behoeve van de berekening van de actuele waarde van de pensioenverplichtingen. Hierbij wordt gebruikgemaakt van interne en externe actuarissen.

Wijziging uit hoofde van overdracht van rechten

Een resultaat op overdrachten kan ontstaan doordat de vrijval van de voorziening plaatsvindt tegen pensioenfondstarieven, terwijl het bedrag dat wordt overgedragen gebaseerd is op de wettelijke factoren voor waardeoverdracht.

21. Mutatie herverzekeringsdeel technische voorzieningen

	2020	2019
	€	€
Mutatie herverzekeringsdeel technische voorzieningen	69	-89

22. Mutatie overige technische voorzieningen

	2020	2019
	€	€
Mutatie overige technische voorzieningen	2.255	-288

23. Mutatie pensioenverplichtingen voor risico deelnemers

	2020	2019
	€	€
Mutatie pensioenverplichtingen voor risico deelnemers	72.479	161.947

24. Saldo herverzekering

	2020	2019
	€	€
Uitkeringen uit herverzekering	-146	-139

In totaal is er op de balans van het pensioenfonds ultimo 2020 een bedrag van € 1.228 opgenomen. De premie- en uitkeringenstromen vloeien voort uit de herverzekeringsovereenkomsten die KPN Contact, voormalig Ondernemingspensioenfonds KPN en SVG met betrekking tot arbeidsongeschiktheid hebben gesloten met de herverzekerder vóór de fusie met Pensioenfonds KPN.

25. Saldo overdracht van rechten

	2020	2019
	€	€
Inkomende waardeoverdrachten	-1.965	-4.284
Inkomende waardeoverdrachten klein pensioen	-889	-243
Uitgaande waardeoverdrachten	5.241	8.842
Uitgaande waardeoverdrachten klein pensioen	755	361
	3.142	4.676

26. Overige lasten

	2020	2019
	€	€
Interest waardeoverdrachten	1	2
Dotatie 0%-garantieregeling	2.595	0
Niet opgevraagde pensioenen	84	-240
Interest overig	71	34
	2.751	-204

De last inzake niet opgevraagde pensioenen is in 2020 gestegen met bijna € 0,1 miljoen.

1.4.7 Gebeurtenissen na balansdatum

De technische voorzieningen zijn vastgesteld op basis van de rentetermijnstructuur van De Nederlandsche Bank per 31 december 2020 en de factoren zoals genoemd in de grondslagen bij de jaarrekening.

De Nederlandsche Bank (DNB) heeft op 28 augustus 2020 aangegeven dat invoering van de nieuwe UFR-methode vanaf 1 januari 2021 plaats vindt in vier gelijke stappen. Deze Ultimate Forward Rate (UFR) is onderdeel van de rentetermijnstructuur zoals maandelijks gepubliceerd door DNB.

De overgang naar een nieuwe UFR-methode is onderdeel van het advies van de Commissie Parameters uit juni 2019.

De stapsgewijze invoering zorgt ervoor dat het effect van de nieuwe UFR-methode op de dekkingsgraad zich geleidelijk in de tijd materialiseert. Hoe 'jonger' een pensioenfonds, hoe hoger de rentegevoeligheid van de pensioenverplichtingen, en hoe groter de impact van de invoering van de nieuwe UFR-methode. Ook een lagere rentetermijnstructuur zorgt voor een grotere impact.

Het toepassen van de eerste stap van de nieuwe UFR-methode zou op de dekkingsgraad van het pensioenfonds per 1 januari 2021 een effect hebben van ongeveer -1,0%-punt.

Amersfoort, 3 juni 2021

dhr. P. van Gameren RA, voorzitter
dhr. drs. J.D.A. Burcksen
mw. S.Y. Eijgermans CPE
mw. mr. drs. D.J.M.P. Horsmeier CSFL MM
mw. mr. D.M.J. Leijten
dhr. C.C. van der Sluis RA CPC
mw. E.L. Snoeij
mw. drs. G.P. van Tongeren AAG CFA
dhr. C. Vlaar
dhr. drs. A. van 't Zelfde
dhr. mr. J.P.O.M. van Herpen, bestuurslid tot 1 juli 2020
dhr. F.H.K. Ooms, bestuurslid tot 1 mei 2020
dhr. ing. J.M. van Osch MSc BA, bestuurslid tot 28 februari 2021

12

Overige gegevens

12.1

Bijzondere statutaire zeggenschapsrechten

Het pensioenfonds heeft een paritair gemengd bestuursmodel. Het bestuur bestaat uit 11 bestuurders, onderverdeeld naar: acht uitvoerende bestuurders, waarvan: drie bestuurders als vertegenwoordiger van de werkgever, drie bestuurders als vertegenwoordiger van de werknemers en twee bestuurders als vertegenwoordiger van de pensioengerechtigden. Daarnaast bestaat het bestuur uit drie niet-uitvoerende bestuurders. Eén van de niet-uitvoerende bestuurders is deskundig op het gebied van beleggingen en één van hen is deskundig op het gebied van risicomanagement. De niet-uitvoerende bestuurders zijn niet directe vertegenwoordigers van de belanghebbenden.

De drie vertegenwoordigers namens de werknemers worden voorgedragen door de Centrale Ondernemingsraad (COR). Eén van de vertegenwoordigers wordt door de COR zelf voorgedragen en twee van de vertegenwoordigers worden via de COR voorgedragen door vakorganisaties betrokken bij het cao-overleg van de vennootschap. De twee vertegenwoordigers van de pensioengerechtigden worden gekozen door de pensioengerechtigden, één en ander overeenkomstig het door het bestuur vastgestelde kiesreglement. De drie vertegenwoordigers namens de werkgever worden voorgedragen door de werkgever. De niet-uitvoerende bestuurders worden, na bindende voordracht door het Verantwoordingsorgaan, (her)benoemd.

Het pensioenfonds maakt gebruik van gewogen stemverhouding. Dit betekent dat indien gestemd moet worden tijdens een bestuursvergadering de bestuurders namens de werkgever elk twee stemmen hebben, de bestuurders

namens de werknemers elk één stem, de bestuurders namens de pensioengerechtigden elk anderhalve stem en de niet-uitvoerende bestuurders elk één stem.

Het bestuur heeft een voorzitter en twee plaatsvervangende voorzitters. De voorzitter is een niet-uitvoerende bestuurder. De functie van de plaatsvervangende voorzitters wordt uitgeoefend door de uitvoerende bestuursleden die zitting hebben in het Dagelijks Bestuur. Eén van de twee plaatsvervangende voorzitters vervult tevens de rol van secretaris.

12.2

Statutaire regeling omtrent de bestemming van het saldo van baten en lasten

Ten aanzien van de bestemming van het saldo van baten en lasten is geen bepaling opgenomen in de statuten van het pensioenfonds.

12.3

Actuariële verklaring

Opdracht

Door Stichting Pensioenfonds KPN te Groningen is aan Towers Watson Netherlands B.V. de opdracht verleend tot het afgeven van een actuariële verklaring als bedoeld in de Pensioenwet over het boekjaar 2020.

Onafhankelijkheid

Als waarmerkend actuaris ben ik onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds KPN, zoals vereist conform artikel 148 van de Pensioenwet. Ik verricht geen andere werkzaamheden voor het pensioenfonds, anders dan de werkzaamheden uit hoofde van de actuariële functie.

Gegevens

De gegevens waarop mijn onderzoek is gebaseerd, zijn verstrekt door en tot stand gekomen onder de verantwoordelijkheid van het bestuur van het pensioenfonds. Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie heb ik mij gebaseerd op de financiële gegevens die ten grondslag liggen aan de jaarrekening.

Afstemming accountant

Op basis van de door mij en de accountant gehanteerde Handreiking heeft afstemming plaatsgevonden over de werkzaamheden en de verwachtingen bij de controle van het boekjaar.

Voor de toetsing van de technische voorzieningen en voor de beoordeling van de vermogenspositie als geheel heb ik de materialiteit bepaald op € 120 miljoen. Met de accountant ben ik overeengekomen om geconstateerde afwijkingen boven € 6 miljoen te rapporteren. Deze afspraken zijn vastgelegd en de uitkomsten van mijn bevindingen zijn met de accountant besproken.

Ik heb voorts gebruik gemaakt van de door de accountant in het kader van de jaarrekeningcontrole onderzochte basisgegevens. De accountant van het pensioenfonds heeft mij geïnformeerd over zijn bevindingen ten aanzien van de betrouwbaarheid (materiële juistheid en volledigheid) van de basisgegevens en de overige uitgangspunten die voor mijn beoordeling van belang zijn.

Werkzaamheden

Ter uitvoering van de opdracht heb ik, conform mijn wettelijke verantwoordelijkheid zoals beschreven in artikel 147 van de Pensioenwet, onderzocht of is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet. De door het pensioenfonds verstrekte basisgegevens zijn zodanig dat ik die gegevens als uitgangspunt van de door mij beoordeelde berekeningen heb aanvaard.

Als onderdeel van de werkzaamheden voor de opdracht heb ik onder meer onderzocht of:

- de technische voorzieningen, het minimaal vereist eigen vermogen en het vereist eigen vermogen toereikend zijn vastgesteld;
- de kostendeekkende premie voldoet aan de gestelde wettelijke vereisten;

- het beleggingsbeleid in overeenstemming is met de prudent-person regel.

Voorts heb ik mij een oordeel gevormd over de vermogenspositie van het pensioenfonds. Daarbij heb ik mij gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegeven verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen en is mede het financieel beleid van het pensioenfonds in aanmerking genomen.

Mijn onderzoek heb ik zodanig uitgevoerd, dat een redelijke mate van zekerheid wordt verkregen dat de resultaten geen onjuistheden van materieel belang bevatten. De beschreven werkzaamheden en de uitvoering daarvan zijn in overeenstemming met de binnen het Koninklijk Actuarieel Genootschap geldende normen en gebruiken en vormen naar mijn mening een deugdelijke grondslag voor mijn oordeel.

Oordeel

De technische voorzieningen zijn, overeenkomstig de beschreven berekeningsregels en uitgangspunten, als geheel gezien, toereikend vastgesteld.

Het eigen vermogen van het pensioenfonds is op de balansdatum hoger dan het wettelijk vereist eigen vermogen.

Met inachtneming van het voorafgaande heb ik mij ervan overtuigd dat is voldaan aan de artikelen 126 tot en met 140 van de Pensioenwet.

De beleidsdekkingsgraad van het pensioenfonds op balansdatum is lager dan de dekkingsgraad bij het vereist eigen vermogen, doch hoger dan de dekkingsgraad bij het minimaal vereist eigen vermogen.

Mijn oordeel over de vermogenspositie van Stichting Pensioenfonds KPN is gebaseerd op de tot en met balansdatum aangegeven verplichtingen en de op dat moment aanwezige middelen. De vermogenspositie is naar mijn mening voldoende. Daarbij is in aanmerking genomen dat de mogelijkheden tot het realiseren van de beoogde toeslagen beperkt zijn.

Voor de volledigheid merk ik op dat, als op balansdatum rekening zou worden gehouden met de door DNB doorgevoerde wijziging van de rentetermijnstructuur per 1 januari 2021, mijn oordeel over de vermogenspositie zou wijzigen in niet voldoende. Het eigen vermogen zou in dat geval lager zijn dan het vereist eigen vermogen.

Apeldoorn, 3 juni 2021

drs. W. Eikelboom AAG

Verbonden aan Towers Watson Netherlands B.V.

12.4

Controleverklaring onafhankelijk accountant

Aan het bestuur van Stichting Pensioenfonds KPN

VERKLARING OVER DE IN HET JAARVERSLAG OPGENOMEN JAARREKENING 2020

Ons oordeel

Wij hebben de jaarrekening 2020 van Stichting Pensioenfonds KPN te Amersfoort gecontroleerd.

Naar ons oordeel geeft de in dit jaarverslag opgenomen jaarrekening een getrouw beeld van de grootte en de samenstelling van het vermogen van Stichting Pensioenfonds KPN op 31 december 2020 en van het resultaat over 2020 in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

De jaarrekening bestaat uit:

1. De balans per 31 december 2020.
2. De staat van baten en lasten over 2020.
3. De toelichting met een overzicht van de gehanteerde grondslagen voor financiële verslaggeving en andere toelichtingen.

De basis voor ons oordeel

Wij hebben onze controle uitgevoerd volgens het Nederlands recht, waaronder ook de Nederlandse controlestandaarden vallen. Onze verantwoordelijkheden op grond hiervan zijn beschreven in de sectie 'Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening'.

Wij zijn onafhankelijk van Stichting Pensioenfonds KPN zoals vereist in de Europese verordening betreffende specifieke eisen voor de wettelijke controles van financiële overzichten van organisaties van openbaar belang, de Wet toezicht accountantsorganisaties (Wta), de Verordening inzake de onafhankelijkheid van accountants bij assurance-opdrachten (ViO) en andere voor de opdracht relevante onafhankelijkheidsregels in Nederland. Verder hebben wij voldaan aan de Verordening gedrags- en beroepsregels accountants (VGBA).

Wij vinden dat de door ons verkregen controle-informatie voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel.

Materialiteit

Op basis van onze professionele oordeelsvorming hebben wij de materialiteit voor de jaarrekening als geheel bepaald op € 130.000.000. De materialiteit is gebaseerd op 1% van het pensioenvermogen. Wij houden ook rekening met afwijkingen en/of mogelijke afwijkingen die naar onze mening voor de gebruikers van de jaarrekening om kwalitatieve redenen materieel zijn.

Wij zijn met de organen belast met governance overeengekomen dat wij aan de organen belast met governance tijdens onze controle geconstateerde afwijkingen boven € 6.500.000 rapporteren, alsmede kleinere afwijkingen die naar onze mening om kwalitatieve redenen relevant zijn.

Reikwijdte van onze controle

Stichting Pensioenfonds KPN kent een aantal activiteiten welke grotendeels zijn uitbesteed aan serviceorganisaties. De stichting heeft het beheer van de beleggingen en de pensioenadministratie uitbesteed aan respectievelijk Aegon Investment Management B.V. en TKP Pensioen B.V. (hierna gezamenlijk: 'de uitvoeringsorganisatie'). De jaarrekening wordt opgesteld op basis van informatie over de beleggingen en beleggingsopbrengsten die is verstrekt door Aegon Investment Management B.V. en informatie over de voorziening pensioenverplichtingen, premiebijdragen, pensioenuitkeringen en overige financiële posten die is verstrekt door TKP Pensioen B.V.

Gegeven onze eindverantwoordelijkheid voor het oordeel zijn wij verantwoordelijk voor het verwerven van inzicht in de aard en de significantie van de door de uitvoeringsorganisatie verleende diensten en het effect hiervan op de voor de controle relevante interne beheersing van de stichting. Op basis hiervan identificeren wij de risico's op een afwijking van materieel belang, bepalen wij de aard en omvang van de uit te voeren controlewerkzaamheden en voeren wij controlewerkzaamheden uit om op deze risico's in te spelen.

Bij de uitvoering van onze controle maken wij gebruik van de werkzaamheden en bevindingen van andere onafhankelijke accountants inzake de voor de stichting relevante interne beheersingsmaatregelen van de uitvoeringsorganisatie, zoals weergegeven in de specifiek daarvoor opgestelde (Standaard 3402 type II en 3000A-) rapportages. Onze controlewerkzaamheden bestaan uit het bepalen van de minimaal verwachte interne beheersingsmaatregelen. Verder evalueren wij de in de Standaard 3402- en 3000A-rapportages beschreven interne beheersingsmaatregelen, de verrichte werkzaamheden ter toetsing van de effectieve werking gedurende 2020 en de uitkomsten daarvan. Ook beoordelen wij de evaluatie

door het bestuur van de kwaliteit van de uitbesteding aan de uitvoeringsorganisatie.

In aanvulling hierop hebben wij eigen controlewerkzaamheden uitgevoerd, waaronder werkzaamheden ten aanzien van de aanwezige beheersingsmaatregelen op het niveau van het bestuur en het bestuursbureau.

Door bovengenoemde werkzaamheden bij de significante activiteiten, gecombineerd met zelfstandig verrichte werkzaamheden op het totaalniveau, hebben wij voldoende en geschikte controle-informatie met betrekking tot de financiële informatie van het geheel verkregen om een oordeel te geven over de jaarrekening.

Reikwijdte van fraude en niet-naleving van wet- en regelgeving

Overeenkomstig de Nederlandse controlestandaarden zijn wij verantwoordelijk voor het verkrijgen van een redelijke mate van zekerheid dat de financiële overzichten als geheel geen afwijkingen van materieel belang bevatten die het gevolg zijn van fraude of fouten. Het niet naleven van wet- en regelgeving kan leiden tot boetes, rechtszaken of andere gevolgen voor de entiteit die een van materieel belang zijnde invloed kunnen hebben op de financiële overzichten.

Overwegingen ten aanzien van fraude

Bij het identificeren en inschatten van de risico's op een afwijking van materieel belang die het gevolg is van fraude, hebben wij inzicht verworven in Stichting Pensioenfonds KPN en haar omgeving, met inbegrip van haar interne beheersing. Wij hebben de frauderisicoanalyse van Stichting Pensioenfonds KPN beoordeeld en het bestuur, de met governance belaste personen en de Sleutelfunctiehouder interne audit om inlichtingen verzocht. Wij hebben overwogen of er frauderisicofactoren zijn geïdentificeerd die een aanwijzing vormen voor

risico's op een afwijking van materieel belang die het gevolg is van fraude.

Op basis van deze werkzaamheden en het in de controlestandaarden veronderstelde risico, hebben wij de veronderstelde fraude risico's overwogen met betrekking tot het doorbreken van interne beheersings-maatregelen door het bestuur, inclusief of er indicaties zijn voor tendentie bij het bestuur van Stichting Pensioenfonds KPN die mogelijk een risico vormt op een afwijking van materieel belang die het gevolg is van fraude. Wij hebben forensisch deskundigen betrokken in onze risico analyse en bij het bepalen van de controlewerkzaamheden.

Onze controlewerkzaamheden ten aanzien van deze fraude risico's zijn gericht op een evaluatie van de opzet en de implementatie van de relevante interne beheersingsmaatregelen om deze risico's te beperken.

Wij hebben tevens aanvullende gegevensgerichte werkzaamheden uitgevoerd, waaronder het toetsen van journaalboekingen, het beoordelen van schattingen op tendenties (inclusief een retrospectieve beoordeling van significante schattingen uit vorige boekjaar) en de onderbouwing van de tijdens het opstellen van de financiële overzichten aangebrachte aanpassingen. Onze inschatting van de risico's op een afwijking van materieel belang ten gevolge van fraude hebben niet geresulteerd in een kernpunt van de controle.

Overwegingen ten aanzien van naleving van wet- en regelgeving

Wij hebben een algemeen inzicht verworven in het wet- en regelgevingskader dat van toepassing is op het pensioenfonds door inlichtingen in te winnen bij het bestuur, het lezen van notulen en rapporten van internal audit. Wij hebben forensisch deskundigen betrokken in deze evaluatie.

Voor zover materieel voor de gerelateerde financiële overzichten, hebben wij op basis van onze risico-analyse, en rekening houdende met dat het effect van niet-naleving van wet- en regelgeving aanzienlijk varieert, naleving van het belastingrecht en regelgeving voor financiële verslaggeving, de vereisten in het kader van Titel 9 van Boek 2 BW en de Pensioenwet aangemerkt als wet- en regelgeving met een directe invloed op de financiële overzichten.

Wij hebben voldoende en geschikte controle-informatie verkregen omtrent het naleven van de bepalingen van die wet- en regelgeving die gewoonlijk wordt geacht van directe invloed te zijn op de financiële overzichten.

Daarnaast is het pensioenfonds onderworpen aan overige wet- en regelgeving, zoals ook benoemd in de NBA Handreiking 1144 'Specifieke verplichtingen vanuit de toezichtwet- en regelgeving voor de interne auditor en de externe accountant bij pensioenfondsen' waarvan de gevolgen van niet naleving een van materieel belang zijnde invloed kunnen hebben op de financiële overzichten, bijvoorbeeld ten gevolge van boetes of rechtszaken. Gezien de aard van de activiteiten van het pensioenfonds en de complexiteit van de Pensioenwet, Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme en de Algemene Verordening Gegevensbescherming bestaat het risico dat niet wordt voldaan aan de vereisten van deze wet- en regelgeving.

Ten aanzien van deze wet- en regelgeving die geen direct effect hebben op de vaststelling van de bedragen en de toelichtingen in de jaarrekening, zijn onze werkzaamheden beperkter. Naleving van wet- en regelgeving kan van fundamenteel belang zijn voor de operationele aspecten van het pensioenfonds, voor de mogelijkheid van het pensioenfonds om haar activiteiten voort te zetten, dan wel voor het voorkomen van sancties van materieel

belang; niet-naleving van dergelijke wet- en regelgeving kan daarom van materieel belang zijnde invloed hebben op de financiële overzichten. Onze verantwoordelijkheid is beperkt tot het uitvoeren van gespecificeerde controlewerkzaamheden ter bevordering van het identificeren van niet-naleving van wet- en regelgeving die een invloed van materieel belang kan hebben op de financiële overzichten. Onze werkzaamheden ter bevordering van het identificeren van gevallen van niet-naleving van overige wet- en regelgeving die een invloed van materieel belang kan hebben op de financiële overzichten, zijn beperkt tot (i) het bestuur en, in voorkomend geval, de met governance belaste personen vragen of de stichting dergelijke wet- en regelgeving naleeft; (ii) de eventuele correspondentie met de desbetreffende vergunningverlenende of regelgevende of toezichthoudende instanties inspecteren.

Uiteraard zijn wij gedurende de controle alert op indicaties van (vermoedens) van niet-naleving van wet- en regelgeving.

Tenslotte hebben wij een schriftelijke bevestiging verkregen dat alle bekende gevallen van niet-naleving of vermoede niet-naleving van wet- en regelgeving, ons ter kennis zijn gebracht.

Vanwege de kenmerken van fraude, met name wanneer het gaat om geraffineerde en zorgvuldig opgezette plannen om de fraude te verhullen, zoals valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen of het opzettelijk voorstellen van zaken en samenspanning, blijft er een onvermijdbaar risico bestaan dat wij niet alle fraudes detecteren tijdens onze controle.

De kernpunten van onze controle

In de kernpunten van onze controle beschrijven wij zaken die naar ons professionele oordeel het meest belangrijk waren tijdens onze controle van de jaarrekening. De kernpunten van onze controle hebben wij met de organen belast met governance gecommuniceerd, maar vormen geen volledige weergave van alles wat is besproken.

Wij hebben onze controlewerkzaamheden met betrekking tot deze kernpunten bepaald in het kader van de jaarrekeningcontrole als geheel. Onze bevindingen ten aanzien van de individuele kernpunten moeten in dat kader worden gezien en niet als afzonderlijke oordelen over deze kernpunten.

BESCHRIJVING VAN HET KERNPUNT

Ontwikkeling van de (beleids)dekkingsgraad

De solvabiliteit van een pensioenfonds wordt gemeten aan de hand van de dekkingsgraad. De dekkingsgraad brengt de verhouding tussen de (netto) activa en pensioenverplichtingen tot uitdrukking en is daarmee een graadmeter voor de financiële positie van een pensioen-fonds. De beleidsdekkingsgraad is de gemiddelde dekkingsgraad van de twaalf maanden voorafgaand aan het moment van vaststelling.

Stichting Pensioenfonds KPN is wettelijk verplicht om de beleidsdekkingsgraad te hanteren als basis voor bepaalde beleids-beslissingen, bijvoorbeeld inzake indexatie en kortingen. Daarnaast is de dekkingsgraad onder meer van belang om te bepalen of Stichting Pensioenfonds KPN voldoende buffers heeft.

De dekkingsgraad en de beleidsdekkingsgraad zijn toege-licht in noot 6 en in de risicoparagraaf van de jaarrekening. Hieruit blijkt dat de beleidsdekkingsgraad lager is dan het minimaal vereist eigen vermogen. Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole geïdentificeerde risico is dat de toelichting met betrekking tot de dekkingsgraad, (mini-maal) vereist eigen vermogen en herstelplan niet conform wet- en regelgeving is opgenomen in de jaarrekening.

DE WIJZE WAAROP DIT KERNPUNT DOOR ONS IS GECONTROLEERD

Om het risico te ondervangen hebben wij onder meer:

- Door controle van de balans de samenstellende delen van de dekkingsgraad gecontroleerd;
- Kennisgenomen van de rapportages en de werkzaamheden van de certifierend actuaris;
- Kennisgenomen van de in de jaarrekening gepresenteerde cijfermatige toelichting en getoetst of deze in overeenstemming is met het actuariel rapport;
- Wij hebben kennisgenomen van de door de certifierend actuaris uitgevoerde plausibiliteitstoets op de ontwikkeling van de dekkingsgraad gedurende het jaar in relatie tot de ontwikkelingen van de belangrijkste factoren, zoals de rentecurve.
- Wij hebben de opzet van het totstandkomingsproces van de berekening van de maandelijkse dekkingsgraad onderzocht.

Vanwege de gevoeligheid van schattingselementen hebben wij specifiek aandacht besteed aan de waardering van de (illiquide) beleggingen en de waardering van de technische voorzieningen. De werkzaamheden die wij in dit kader hebben uitgevoerd zijn in de kernpunten hierna beschreven.

Onze observatie bij dit kernpunt:

Wij achten de vaststelling van de dekkingsgraad, de beleidsdekkingsgraden en de daarbij behorende toelichting in de jaarrekening per 31 december 2020 aanvaardbaar. Ook achten wij de toelichting in de jaarrekening met betrekking tot het vereist eigen vermogen en herstelplan aanvaardbaar. Wij hebben geen significante bevindingen te rapporteren.

BESCHRIJVING VAN HET KERNPUNT

Waardering van beleggingen welke gewaardeerd zijn op basis van waarderingssystemen en technieken

De beleggingen zijn een significante post op de balans van Stichting Pensioenfonds KPN. Deze beleggingen dienen volgens de Pensioenwet te worden gewaardeerd op marktwaarde.

Voor een groot deel van de beleggingen is de marktwaarde te toetsen aan transacties die tot stand zijn gekomen op de financiële markten. Illiquide beleggingen zijn beleggingen die worden gewaardeerd op basis van waarderingssystemen. Het met behulp van deze modellen bepalen van de marktwaarde is complex en bevat subjectieve elementen die bij de berekening worden gehanteerd. Hierdoor neemt de waarderingonzekerheid inherent toe bij beleggingen zonder genoteerde marktprijzen en hangt dit samen met de beschikbaarheid en toepasbaarheid van marktgegevens.

In de toelichting op de grondslagen voor waardering van activa en passiva geeft Stichting Pensioenfonds KPN inzicht in de gehanteerde waarderingssystemen van de beleggingen. Een beschrijving van deze modellen en technieken is weergegeven in noot 1. Uit deze toelichting blijkt dat voor 7% van de beleggingen van het pensioenfonds de waardering is gebaseerd op directe marktnoteringen, voor 64% van de beleggingen van het pensioenfonds de waardering is gebaseerd op afgeleide marktnoteringen, voor 28% op basis van waarderingssystemen en – technieken en voor 1% op basis van overige methodes.

Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole geïdentificeerde risico is dat illiquide beleggingen niet juist gewaardeerd zijn en dat de toelichting niet voldoet aan relevante verslaggevingsvereisten.

DE WIJZE WAAROP DIT KERNPUNT DOOR ONS IS GECONTROLEERD

Om het risico te ondervangen hebben wij onder meer:

- De opzet, het bestaan en de werking van de beheersingsmaatregelen rondom waardering van beleggingen beoordeeld;
- Vastgesteld of de in de grondslagen voor waardering van activa en passiva beschreven modellen en technieken geschikt zijn om, binnen de geldende wettelijke bepalingen en de Richtlijnen voor de Jaarverslaggeving, te kunnen komen tot een marktwaarde van deze beleggingen. Hierbij hebben wij ook de impact van Covid-19 op de gehanteerde modellen en technieken beoordeeld;
- Getoetst of de toepassing van deze modellen en technieken bij het bepalen van de marktwaarde overeenkomstig de beschreven uitgangspunten heeft plaatsgevonden;
- Vastgesteld dat de waarderingssystemen en waarderingonzekerheid van de beleggingen toereikend zijn toegelicht in de jaarrekening.

Onze observatie bij dit kernpunt:

Wij achten de waardering van de illiquide beleggingen en de daarbij behorende toelichting in de jaarrekening per 31 december 2020 aanvaardbaar. Wij hebben geen significante bevindingen te rapporteren.

BESCHRIJVING VAN HET KERNPUNT

Gevoeligheden ten aanzien van de waardering van de technische voorzieningen

De technische voorziening, waaronder de voorziening pensioenverplichtingen voor risico van het fonds, betreft de belangrijkste verplichting in de balans van het pensioen-fonds en vormt één van de belangrijkste componenten voor de berekening van de actuele dekkingsgraad en de beleids-dekkingsgraad. De technische voorziening wordt, conform de vereisten van de Pensioenwet, gewaardeerd op marktwaarde. Deze marktwaarde wordt berekend op basis van actuariële grondslagen en schattings-elementen en is dan ook gevoelig voor de gehanteerde (actuariële) veronderstellingen en schattings-elementen. De certificerend actuaaris onderzoekt onder meer de toereikendheid van de voorziening pensioenverplichtingen en de naleving van een aantal specifieke wettelijke bepalingen uit de Pensioenwet.

Stichting Pensioenfonds KPN heeft in de toelichting op de grondslagen voor waardering van activa en passiva de grondslagen voor de waardering van de technische voorziening toegelicht. In noot 7 is een verdere detaillering van de technische voorziening gegeven.

Het in het kader van onze jaarrekeningcontrole geïdentificeerde risico is dat actuariële grondslagen met betrekking tot de fonds specifieke ervaringssterfte en kostenopslag niet juist worden toegepast en toegelicht en/of dat actuariële berekeningen onjuist zijn.

DE WIJZE WAAROP DIT KERNPUNT DOOR ONS IS GECONTROLEERD

Om het risico te ondervangen hebben wij onder meer:

- De certificerend actuaaris instructies gestuurd over de te volgen controleaanpak en attentiepunten;
- De redelijkheid van de aannames en schattingen van het bestuur met betrekking tot de gekozen (actuariële) veronderstellingen en de gehanteerde waarderingsgrondslagen getoetst en besproken met de certificerend actuaaris. Hierbij hebben wij ook de impact van Covid-19 op de gekozen (actuariële) veronderstellingen en de gehanteerde waarderingsgrondslagen beoordeeld;
- De rapportage van de certificerend actuaaris geëvalueerd en de uitkomsten besproken;
- Controlewerkzaamheden uitgevoerd op de pensioenaanspraken van de deelnemers om de gehanteerde administratieve basisgegevens te toetsen;
- Vastgesteld dat de waarderingsgrondslagen van de technische voorzieningen toereikend zijn toegelicht in de jaarrekening.

Onze observatie bij dit kernpunt:

Wij achten de waardering van de technische voorzieningen en de daarbij behorende toelichting in de jaarrekening per 31 december 2020 aanvaardbaar. Wij hebben geen significante bevindingen te rapporteren.

VERKLARING OVER DE IN HET JAARVERSLAG OPGENOMEN ANDERE INFORMATIE

Naast de jaarrekening en onze controleverklaring daarbij, omvat het jaarverslag andere informatie, die bestaat uit:

- Meerjarenoverzicht van kencijfers en kerngetallen.
- Voorwoord
- Verslag van het bestuur
- Het jaar 2020 in 5 minuten
- 1 Je pensioenfonds financieel
- 2 Beleggen voor een goed pensioen
- 3 Transparant over kosten
- 4 Onze organisatie: zo zorgen we voor je pensioen
- 5 Risico's beheersen
- 6 Over je pensioen
- 7 Actuariële analyse
- 8 Verwachte gang van zaken
- 9 Verslag Intern Toezicht
- 10 Verslag Verantwoordingsorgaan
- Overige gegevens
- Bijlagen

Op grond van onderstaande werkzaamheden zijn wij van mening dat de andere informatie:

- Met de jaarrekening verenigbaar is en geen materiële afwijkingen bevat.
- Alle informatie bevat die op grond van Titel 9 Boek 2 BW is vereist.

Wij hebben de andere informatie gelezen en hebben op basis van onze kennis en ons begrip, verkregen vanuit de jaarrekeningcontrole of anderszins, overwogen of de andere informatie materiële afwijkingen bevat.

Met onze werkzaamheden hebben wij voldaan aan de vereisten in Titel 9 Boek 2 BW en de Nederlandse Stan-

daard 720. Deze werkzaamheden hebben niet dezelfde diepgang als onze controlewerkzaamheden bij de jaarrekening.

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opstellen van de andere informatie, waaronder het bestuursverslag en de overige gegevens, in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW.

VERKLARING BETREFFENDE OVERIGE DOOR WET- OF REGELGEVING GESTELDE VEREISTEN

Benoeming

Wij zijn door de organen belast met governance benoemd als accountant van Stichting Pensioenfonds KPN vanaf de controle van het boekjaar 2014 en zijn sinds dat boekjaar tot nu toe de externe accountant.

Geen verboden diensten

Wij hebben geen verboden diensten als bedoeld in artikel 5, lid 1 van de Europese verordening betreffende specifieke eisen voor de wettelijke controles van financiële overzichten van organisaties van openbaar belang geleverd.

BESCHRIJVING VAN VERANTWOORDELIJKHEDEN MET BETREKKING TOT DE JAARREKENING

Verantwoordelijkheden van het bestuur voor de jaarrekening

Het bestuur is verantwoordelijk voor het opmaken en getrouw weergeven van de jaarrekening in overeenstemming met Titel 9 Boek 2 BW. In dit kader is het bestuur verantwoordelijk voor een zodanige interne beheersing die het bestuur noodzakelijk acht om het opmaken van de jaarrekening mogelijk te maken zonder afwijkingen

van materieel belang als gevolg van fouten of fraude.

Bij het opmaken van de jaarrekening moet het bestuur afwegen of de stichting in staat is om haar werkzaamheden in continuïteit voort te zetten. Op grond van genoemd verslaggevingsstelsel moet het bestuur de jaarrekening opmaken op basis van de continuïteitsveronderstelling, tenzij het bestuur het voornemen heeft om de stichting te liquideren of de bedrijfsactiviteiten te beëindigen of als beëindiging het enige realistische alternatief is.

Het bestuur moet gebeurtenissen en omstandigheden waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten, toelichten in de jaarrekening.

De organen belast met governance zijn verantwoordelijk voor het uitoefenen van toezicht op het proces van financiële verslaggeving van de entiteit.

Onze verantwoordelijkheden voor de controle van de jaarrekening

Onze verantwoordelijkheid is het zodanig plannen en uitvoeren van een controleopdracht dat wij daarmee voldoende en geschikte controle-informatie verkrijgen voor het door ons af te geven oordeel.

Onze controle is uitgevoerd met een hoge mate maar geen absolute mate van zekerheid, waardoor het mogelijk is dat wij tijdens onze controle niet alle materiële fouten en fraude ontdekken.

Afwijkingen kunnen ontstaan als gevolg van fraude of fouten en zijn materieel indien redelijkerwijs kan worden verwacht dat deze, afzonderlijk of gezamenlijk, van invloed kunnen zijn op de economische beslissingen die gebruikers op basis van deze jaarrekening nemen. De

materialiteit beïnvloedt de aard, timing en omvang van onze controlewerkzaamheden en de evaluatie van het effect van onderkende afwijkingen op ons oordeel.

Wij hebben deze accountantscontrole professioneel kritisch uitgevoerd en hebben waar relevant professionele oordeelsvorming toegepast in overeenstemming met de Nederlandse controlestandaarden, ethische voorschriften en de onafhankelijkheidseisen.

Onze controle bestond onder andere uit:

- Het identificeren en inschatten van de risico's dat de jaarrekening afwijkingen van materieel belang bevat als gevolg van fouten of fraude, het in reactie op deze risico's bepalen en uitvoeren van controlewerkzaamheden en het verkrijgen van controle-informatie die voldoende en geschikt is als basis voor ons oordeel. Bij fraude is het risico dat een afwijking van materieel belang niet ontdekt wordt groter dan bij fouten. Bij fraude kan sprake zijn van samenspanning, valsheid in geschrifte, het opzettelijk nalaten transacties vast te leggen, het opzettelijk verkeerd voorstellen van zaken of het doorbreken van de interne beheersing.
- Het verkrijgen van inzicht in de interne beheersing die relevant is voor de controle met als doel controlewerkzaamheden te selecteren die passend zijn in de omstandigheden. Deze werkzaamheden hebben niet als doel om een oordeel uit te spreken over de effectiviteit van de interne beheersing van de stichting.
- Het evalueren van de geschiktheid van de gebruikte grondslagen voor financiële verslaggeving en het evalueren van de redelijkheid van schattingen door het bestuur en de toelichtingen die daarover in de jaarrekening staan.
- Het vaststellen dat de door het bestuur gehanteerde continuïteitsveronderstelling aanvaardbaar is. Tevens het op basis van de verkregen controle-infor-

matie vaststellen of er gebeurtenissen en omstandigheden zijn waardoor gerede twijfel zou kunnen bestaan of de stichting haar bedrijfsactiviteiten in continuïteit kan voortzetten. Als wij concluderen dat er een onzekerheid van materieel belang bestaat, zijn wij verplicht om aandacht in onze controleverklaring te vestigen op de relevante gerelateerde toelichtingen in de jaarrekening. Als de toelichtingen inadequaat zijn, moeten wij onze verklaring aanpassen. Onze conclusies zijn gebaseerd op de controle-informatie die verkregen is tot de datum van onze controleverklaring. Toekomstige gebeurtenissen of omstandigheden kunnen er echter toe leiden dat een stichting haar continuïteit niet langer kan handhaven.

- Het evalueren van de presentatie, structuur en inhoud van de jaarrekening en de daarin opgenomen toelichtingen.
- Het evalueren of de jaarrekening een getrouw beeld geeft van de onderliggende transacties en gebeurtenissen.

Wij communiceren met het bestuur en de organen belast met governance onder andere over de geplande reikwijdte en timing van de controle en over de significante bevindingen die uit onze controle naar voren zijn gekomen, waaronder eventuele significante tekortkomingen in de interne beheersing. In dit kader geven wij ook een verklaring aan het bestuur op grond van artikel 11 van de Europese verordening betreffende specifieke eisen voor de wettelijke controles van financiële overzichten van organisaties van openbaar belang. De in die aanvullende verklaring verstrekte informatie is consistent met ons oordeel in deze controleverklaring.

Wij bevestigen aan het bestuur en de organen belast met governance dat wij de relevante ethische voorschriften over onafhankelijkheid hebben nageleefd. Wij commu-

niceren ook met het bestuur en de organen belast met governance over alle relaties en andere zaken die redelijkerwijs onze onafhankelijkheid kunnen beïnvloeden en over de daarmee verband houdende maatregelen om onze onafhankelijkheid te waarborgen.

Wij bepalen de kernpunten van onze controle van de jaarrekening op basis van alle zaken die wij met het bestuur en de organen belast met governance hebben besproken. Wij beschrijven deze kernpunten in onze controleverklaring, tenzij dit is verboden door wet- of regelgeving of in buitengewoon zeldzame omstandigheden wanneer het niet vermelden in belang van het maatschappelijk verkeer is.

Amsterdam, 3 juni 2021

Deloitte Accountants B.V.

Was getekend: E. M. van der Hall RA

Bijlage Personalialia

Het pensioenfonds heeft een paritair gemengd bestuursmodel. De samenstelling van het bestuur is per ultimo 2020 als volgt:

Uitvoerende bestuursleden (benoemd namens de werkgever)

Naam en geboortedatum	Functie in bestuur	Aanvang eerste termijn	Aanvang volgende termijn	Maximale zitting tot
drs. J.D.A. Burcksen (17-04-1969) (m)	lid, sleutelfunctiehouder risicobeheer	01-07-2014	01-07-2022	01-07-2026
J.M. van Osch CFA (13-01-1977) (m)	plaatsvervangend voorzitter	01-07-2014	n.v.t. (laatste termijn)	01-01-2025
mr. D.M.J. Leijten (25-06-1972) (v)	lid	28-05-2020	28-05-2024	28-05-2032

Uitvoerende bestuursleden (benoemd namens de werknemers)

Naam en geboortedatum	Functie in bestuur	Aanvang eerste termijn	Aanvang volgende termijn	Maximale zitting tot
mr. J.P.O.M. van Herpen (16-02-1953) (m)	lid t/m 31-06-2020	01-07-2009	n.v.t. (laatste termijn)	01-07-2021
E.L. Snoeij (17-07-1956) (v)	plaatsvervangend voorzitter/secretaris	18-12-2013	18-12-2021	18-12-2025
C. Vlaar (05-10-1979) (m)	lid	01-01-2016	01-01-2024	01-01-2028
S.Y. Eijgermans CPE (11-10-1978) (v)	lid	08-07-2020	08-07-2024	08-07-2032

Uitvoerende bestuursleden (benoemd namens de pensioengerechtigden)

Naam en geboortedatum	Functie in bestuur	Aanvang eerste termijn	Aanvang volgende termijn	Maximale zitting tot
drs. A. van 't Zelfde (10-10-1948) (m)	lid	01-07-2014	01-07-2022	01-07-2026
mw. mr. drs. D.J.M.P. Horsmeier SFL MM (11-05-1951) (v)	lid	01-07-2018	01-07-2022	01-07-2030

Niet uitvoerende bestuursleden

Naam en geboortedatum	Functie in bestuur	Aanvang eerste termijn	Aanvang volgende termijn	Maximale zitting tot
P. van Gameren RA (22-10-1965) (m)	lid, voorzitter	01-07-2014	01-07-2022	01-07-2026
C.C. van der Sluis RA CPC (14-04-1948) (m)	lid	01-07-2014	n.v.t. (laatste termijn)	01-01-2025
mw. drs. G.P. van Tongeren AAG CFA (13-01-1976) (v)	lid	13-06-2016	13-06-2024	13-06-2028

Dagelijks Bestuur (DB)

dhr. P. van Gameren (voorzitter DB)
 mw. E.L. Snoeij
 dhr. J.M. van Osch

Intern Toezicht

dhr. P. van Gameren
 dhr. C.C. van der Sluis
 (voorzitter intern toezicht)
 mw. G.P. van Tongeren

De niet-uitvoerende bestuursleden voeren binnen het gemengd paritair model (one-tier) het intern toezicht.

Pensioen- en Communicatie Commissie (PCC)

dhr. C. Vlaar
 dhr. P. van Gameren
 mw. E.L. Snoeij (voorzitter PCC)
 mw. D.M.J. Leijten
 mw. D.J.M.P. Horsmeier

Financiële Commissie (FC)

dhr. C.C. van der Sluis
 dhr. A. van 't Zelfde (voorzitter FC)
 mw. D.J.M.P. Horsmeier
 mw. D.M.J. Leijten
 mw. S.Y. Eijgermans

Beleggingscommissie (BC)

dhr. J.M. van Osch (voorzitter BC)
 mw. G.P. van Tongeren
 dhr. C. Vlaar
 mw. S.Y. Eijgermans
 dhr. A. van 't Zelfde

Geschillencommissie (GC)

dhr. mr. O.F. Blom (voorzitter)
 dhr. C. Vlaar
 mw. D.M.J. Leijten

Risicocommissie (RC)

dhr. J.D.A. Burcksen (voorzitter RC en sleutelfunctiehouder risicobeheer)

Interne auditcommissie (IAC)

Dhr. J. Herder (voorzitter IAC en sleutelfunctiehouder interne audit)

Sleutelfunctiehouders

Risicobeheer: dhr. J.D.A. Burcksen
 Interne Audit: dhr. J. Herder
 Actuarieel: dhr. W. Eikelboom
 (Willis Towers Watson)

Compliance officer

hr. A. de Jong,
 Nederlands Compliance Instituut

Verantwoordingsorgaan

- dhr. J.A. van Dijk (05-01-1973), namens de werkgever (voorzitter)
- mw. M. Graafland (28-03-1956), namens de werkgever, vanaf 16-01-2020
- dhr. R.J. Hagendoorn (16-07-1946), namens de pensioengerechtigden, tot 1-1-2020
- mw. M.C. Kmiecak-van den Heuvel (22-01-1944), namens de pensioengerechtigden, toehoorder van 01-01-2020 tot 14-10-2020
- dhr. H.F. Koster (06-04-1966), namens de deelnemers, vanaf 19-12-2019

- mw. D.M.J. Leijten (25-06-1972), namens de werkgever, tot 01-01-2020
- dhr. A.W. Nauta (08-06-1946), namens de pensioengerechtigden, vanaf 14-10-2020
- dhr. E. Noorloos (26-02-1970), namens de deelnemers (secretaris)
- dhr. W. Velding (10-02-1950), namens de pensioengerechtigden, vanaf 11-03-2020
- dhr. R.J. Wijbrands (13-06-1959), namens de deelnemers (secretaris), tot 01-01-2020

Uitvoeringsorganisaties

Het operationeel beheer van het pensioenfonds is opgedragen aan TKP Pensioen B.V. en Aegon Investment Management B.V. (AAM).

Certificeerders

Deloitte Accountants BV,
 externe onafhankelijke accountant
 Willis Towers Watson Netherlands BV,
 externe actuaris

Bestuursbureau

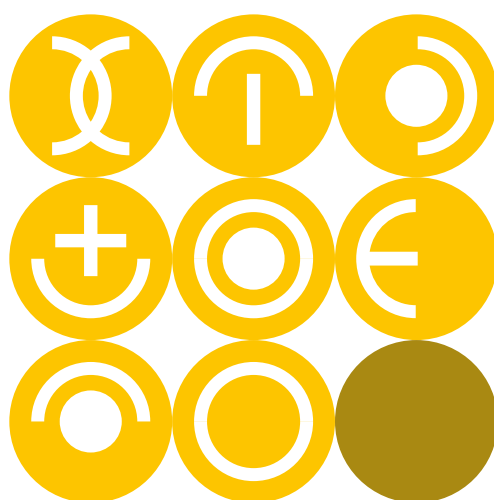
Het pensioenfonds heeft per 1 januari 2019 een bestuursbureau ingericht. Binnen het bestuursbureau zijn ultimo 2020 6 medewerkers in dienst van het pensioenfonds.

Bijlage Nevenfuncties bestuursleden

Persoon	Nevenfunctie	Organisatie	Eventuele einddatum
Anne van 't Zelfde	Voorzitter Independent Trustee GTN Pensions UK	S.C.O.L. (Stichting Cultureel Ontmoetingshuis Leiden) Getronics Pensions UK Ltd.	
Caspar Vlaar	Bestuurder Lid belanghebbenden-orgaan Pensioen bestuurder Organisatie-adviseur Bestuurslid Bestuurslid	Stichting Pensioenfonds PostNL STAP FNV Linxx b.v. Stichting Pensioenfonds Recreatie Stichting KPN O&O fonds II	
Cor van der Sluis	Adviseur voorzitter RVT Bestuurder Kascommissielid Extern commissielid van het riskcommittee bestuurder	SPOA Stichting Pensioenfonds Provisum BPFK VITP PF Akzo Stichting "Vrienden van de Rusthoeklaan"	21-09-2020 31-01-2020
Désirée Leijten	Senior Adviseur arbeidsverhoudingen KPN	KPN	
Diana Horsmeier	Advocaat financieel recht Directeur Directeur Lid Raad van Toezicht Lid Raad van Toezicht Intern Toezichtmiddels Visitaties	Advocatenkantoor DH Legal Stichting voor toekennen van beurzen Tales Untold BV Pensioenfonds HP Pensioenfonds Gasunie VCP	
Edith Snoeij	bestuurder Lid Integriteitscommissie VenJ Voorzitter Raad van Toezicht Lid rvt Lid Commissie Lid Raad van Commissarissen	Stichting Bestuur Leerstoelen Ministerie VenJ PF PNO Media Stichting Oefenen. NL Advies-en Arbitragecommissie Rijk APG	01-04-2020

Persoon	Nevenfunctie	Organisatie	Eventuele einddatum
Edith Snoeij	Lid klachtencommissie Voorzitter Raad van Toezicht Lid commissie Voorzitter opdrachtgeversberaad Programma arbeidsmarkt Zorg en Welzijn Voorzitter Raad van Toezicht	Zorginstituut Nederland PF PMA AGFA/AMAR Ondergebracht bij het CAOP Waarborgfonds Kinderopvang	Betreft eenmalige klachtenbehandeling
Gwen van Tongeren	Lid beleggingsadviescommissie Eigenaar Extern lid Beleggingscommissie Adviseur	Stichting Pensioenfonds IBM Nederland Van Tongeren Bestuur en Advies Stichting Pensioenfonds Robeco Stichting Pensioenfonds Avery Dennison	01-09-2020
Jan-Maarten van Osch	Bestuurder Vice president Treasury	(her)verzekeringsmaatschappij van KPN Koninklijke KPN NV	
Jeroen Burcksen	Trustee	GTN UK pension Scheme	
Peter van Gameren	Penningmeester Lid Raad van Toezicht Penningmeester Directeur Directeur Partner Voorzitter	Stichting Algemeen Belang Vliegers BPF Kappers In Vino Veritas Pelinagi Holding BV Fincint BV Result Managers Stichting Pensioenfonds TNT Express	
Susan Eijgermans	Niet-uitvoerend bestuurslid PME Pensioenbestuurder FNV Vice-voorzitter Vice-voorzitter Bestuurslid Bestuurslid Bestuurslid	Pensioenfonds PME FNV Stichting Pensioenfonds PostNL Stichting Pensioenfonds Openbaar Vervoer Stichting Kidafo Stichting Vervroegd Uittreden Openbaar Vervoer Stichting Pensioenfonds TNT Express	31-03-2020 31-03-2020 31-03-2020 31-03-2020

Bijlage Code pensioen- fondsen

Norm	Taken en werkwijze bestuur	Voldoen we aan de norm?	Vindplaats toelichting bestuursverslag of website
1	Het bestuur voert de regeling naar beste vermogen uit, in een evenwichtige afweging van belangen, en heeft hiervoor de eindverantwoordelijkheid.	Ja	In de uitbestedingsovereenkomst en de SLA. In de doelstellingen van het pensioenfonds en in hoofdstuk 6 van het bestuursverslag
2	Het bestuur is verantwoordelijk en zorgt voor de uitvoering van de pensioenregeling. Het heeft een visie op die uitvoering, stelt eisen waaraan deze moet voldoen en bepaalt welk kostenniveau aanvaardbaar is.	Ja	In de doelstellingen van het pensioenfonds en in hoofdstuk 5 van het bestuursverslag.
3	Het bestuur stelt een missie, visie en strategie op. Ook zorgt het voor een heldere en gedocumenteerde beleids- en verantwoordingscyclus. Daarnaast toetst het bestuur periodiek de effectiviteit van zijn beleid en stuurt zo nodig bij.	Ja	Op de eerste pagina van het bestuursverslag staan de missie, visie en doelstellingen van het pensioenfonds. In de overige hoofdstukken wordt verantwoording afgelegd over het beleid en worden de bijsturingsmogelijkheden benoemd.
4	Bij alle besluiten legt het bestuur duidelijk vast op grond van welke overwegingen het besluit is genomen.	Ja	Het bestuur legt alle besluitvorming en overwegingen vast in de notulen. De verantwoording over de genomen besluiten maken deel uit van het bestuursverslag.
5	Het bestuur legt verantwoording af over het beleid dat het voert, de gerealiseerde uitkomsten van dit beleid en de beleidskeuzes die het eventueel voor de toekomst maakt. Het bestuur weegt daarbij de verschillende belangen af van de groepen die bij het pensioenfonds betrokken zijn. Ook geeft het bestuur inzicht in de risico's van de belanghebbenden op korte en lange termijn, gerelateerd aan het overeengekomen ambitieniveau.	Ja	De bedoelde verantwoording en het inzicht in de risico's maken deel uit van het bestuursverslag.
6	Het bestuur houdt rekening met de verplichtingen die het pensioenfonds is aangegaan en draagt daarbij zorg voor optimaal rendement binnen een aanvaardbaar risico.	Ja	In hoofdstuk 3 van het bestuursverslag.
7	Het bestuur zorgt ervoor dat er onder belanghebbenden draagvlak bestaat voor de keuzes over verantwoord beleggen.	Ja	Op de website van het pensioenfonds: infographics en duurzaamheidsverslag. In hoofdstuk 3 van het bestuursverslag wordt verantwoording afgelegd.
8	Het bestuur bevordert en borgt een cultuur waarin risicobewustzijn vanzelfsprekend is. Ook zorgt het ervoor dat het integrale risicomanagement adequaat georganiseerd is.	Ja	Hoofdstuk 7 van het bestuursverslag.
9	Het bestuur zorgt voor een noodprocedure om in spoedeisende situaties te kunnen handelen.	Niet geheel	Statuten worden geüpdatet in reguliere update midden 2021.
10	Het bestuur zorgt voor een heldere en expliciete taak- en rolverdeling tussen bestuur en uitvoering. Hierbij horen passende sturings- en controlemechanismen.	Ja	Afspraken zijn opgenomen in de SLA met de uitvoerders. Rapportage middels kwartaalrapportages en ISAE 3402 type II. In hoofdstuk 6 van het bestuursverslag.

Norm	Taken en werkwijze bestuur	Voldoen we aan de norm?	Vindplaats toelichting bestuursverslag of website
11	Bij uitbesteding van taken neemt het bestuur in de overeenkomst met de dienstverlener adequate maatregelen op voor als de dienstverlener of een door hem ingeschakelde derde onvoldoende presteert, de overeenkomst niet naleeft, schade veroorzaakt door handelen of nalaten.	Ja	Opgenomen in de uitbestedingsovereenkomst en de SLA. Gemeld in hoofdstuk 6 van het bestuursverslag.
12	Het bestuur zorgt dat het zicht heeft op de keten van uitbesteding.	Ja	Opgenomen in de uitbestedingsovereenkomst en de SLA. Gemeld in hoofdstuk 6 van het bestuursverslag.
13	Het bestuur zorgt ervoor dat het beloningsbeleid van partijen aan wie taken worden uitbesteed, niet aanmoedigt om meer risico's te nemen dan voor het pensioenfonds aanvaardbaar is. Om dit te bereiken maakt het bestuur dit onderdeel van de contractafspraken bij het sluiten of verlengen van de uitbestedingsovereenkomst of - indien van toepassing - via zijn aandeelhouderspositie.	Ja	Hoofdstuk 6 van het bestuursverslag.
14	Het bestuur evalueert jaarlijks de kwaliteit van de uitvoering en de gemaakte kosten kritisch en spreekt een dienstverlener aan als deze de afspraken niet of onvoldoende nakomt.	Ja	Hoofdstuk 6 van het bestuursverslag.
15	Het bestuur legt de gewenste cultuur vast en stelt een interne gedragscode op.	Ja	Verbonden personen tekenen jaarlijks dat zij de Gedragscode naleven. Rapportage van de compliance officer is opgenomen in het bestuursverslag.
16	De leden van het bestuur, het VO of het BO, het intern toezicht en andere medebeleidsbepalers ondertekenen de interne gedragscode van het pensioenfonds en een jaarlijkse nalevingsverklaring, en zij gedragen zich daarnaar.	Ja	Verbonden personen tekenen jaarlijks dat zij de Gedragscode naleven. Rapportage van de compliance officer is opgenomen in het bestuursverslag.
17	Alle nevenfuncties worden gemeld aan de compliance officer.	Ja	Bijlage van het bestuursverslag
18	Tegenstrijdige belangen of reputatie-risico's worden gemeld. De leden van het bestuur, het VO of het BO, het intern toezicht en andere medebeleidsbepalers vermijden elke vorm en elke schijn van persoonlijke bevoordeling of belangenverstrengeling. Zij laten zich op hun functioneren toetsen.	Ja	Binnen het pensioenfonds wordt een 'open cultuur' nagestreefd. Het pensioenfonds heeft een compliance officer. Rapportage van de compliance officer is onderdeel van het bestuursverslag.
19	Het lidmaatschap van een orgaan is niet verenigbaar met dat van een ander orgaan binnen het pensioenfonds of van de visitatie-commissie.	Ja	Bijlage van het bestuursverslag

Norm	Taken en werkwijze bestuur	Voldoen we aan de norm?	Vindplaats toelichting bestuursverslag of website
20	Het bestuur zorgt dat onregelmatigheden kunnen worden gemeld en dat betrokkenen weten hoe en bij wie.	Ja	Het pensioenfonds beschikt o.a. over een gedragscode, en een compliance chart. Onregelmatigheden kunnen gerapporteerd worden aan de compliance officer. Rapportage van de compliance officer is onderdeel van het bestuursverslag.
21	De organisatie kent een klokkenluidersregeling en bevordert dat ook externe dienstverleners een klokkenluidersregeling hebben. De organisatie zorgt ervoor dat men weet hoe en bij wie kan worden gemeld.	Ja	De pensioenfonds en de uitvoeringsorganisaties hebben een klokkenluidersregeling. Hoofdstuk 6 van het bestuursverslag.
22	Het bestuur kent de relevante wet- en regelgeving en interne regels, weet hoe het pensioenfonds daar invulling aan geeft en bewaakt de naleving (compliance).	Ja	Hoofdstuk 8 van het bestuursverslag en in rapportage compliance officer.
23	Het bestuur is collectief verantwoordelijk voor zijn functioneren. De voorzitter is eerste aanspreekpunt; hij/zij is als eerste verantwoordelijk voor zorgvuldige besluitvorming en procedures.	Ja	Hoofdstuk 6 van het bestuursverslag.
24	Het bestuur waarborgt dat de leden onafhankelijk en kritisch kunnen opereren.	Ja	Hoofdstuk 6 van het bestuursverslag
25	Ieder bestuurslid heeft stemrecht.	Ja	Is opgenomen in de statuten. Deze zijn te vinden op de website van het pensioenfonds.
26	Het bestuur zorgt voor permanente educatie van zijn leden.	Ja	Hoofdstuk 6 van het bestuursverslag.
27	Het bestuur staat open voor kritiek en leert van fouten.	Ja	In het kwartaalverslag worden eventuele klachten weergegeven. Het pensioenfonds heeft een klachten- en een geschillencommissie en een geschillenprocedure, zoals vastgelegd in het geschillenreglement. Informatie op de website en rapportage in hoofdstuk 8 bestuursverslag.
28	Het eigen functioneren is voor het bestuur en voor het intern toezicht een continu aandachtspunt. Het bestuur en het intern toezicht evalueren in elk geval jaarlijks het eigen functioneren van het orgaan als geheel en van de individuele leden. Hierbij betrekken het bestuur en het intern toezicht één keer in de drie jaar een onafhankelijke derde partij.	Ja	Hoofdstuk 6 van het bestuursverslag.
29	Het eigen functioneren is voor het BO een continu aandachtspunt. Het BO evalueert in elk geval jaarlijks het functioneren van het eigen orgaan als geheel en van de individuele leden. Hierbij betreft het BO één keer in de drie jaar een onafhankelijke derde partij.	N.v.t.	N. v. t.

Norm	Taken en werkwijze bestuur	Voldoen we aan de norm?	Vindplaats toelichting bestuursverslag of website
30	Het eigen functioneren is voor het VO een continu aandachtspunt. Het VO evalueert met enige regelmaat het functioneren van het eigen orgaan.	Ja	Hoofdstuk 6 van het bestuursverslag.
31	De samenstelling van pensioenfondsorganen is wat betreft geschiktheid, complementariteit, diversiteit, afspiegeling van belanghebbenden en continuïteit, vastgelegd in beleid. Zowel bij de aanvang van een termijn, als ook tussentijds bij de zelfevaluatie vindt een check plaats.	Ja	Hoofdstuk 6 en in bijlage van bestuursverslag
32	Het bestuur zorgt voor geschiktheid, complementariteit en continuïteit binnen het bestuur. Daarbij houdt het rekening met opleiding, achtergrond, persoonlijkheid, geslacht en leeftijd. Het bestuur toetst de geschiktheid van bestuursleden bij het aantreden en gedurende het bestuurslidmaatschap.	Ja	Hoofdstuk 6 en in bijlage van bestuursverslag
33	In zowel het bestuur als in het VO of het BO is er tenminste één vrouw en één man. Er zitten zowel mensen van boven als van onder de 40 jaar in. Het bestuur stelt een stappenplan op om diversiteit in het bestuur te bevorderen.	Niet geheel	Hoofdstuk 6 van het bestuursverslag
34	De zittingsduur van een lid van het bestuur, het VO, het BO en raad van toezicht is maximaal vier jaar. Een bestuurslid en een lid van het BO kunnen maximaal twee keer worden herbenoemd, een lid van de raad van toezicht maximaal één keer. Leden van een visitatiecommissie zijn maximaal acht jaar betrokken bij hetzelfde pensioenfonds.	Ja	Is opgenomen in de statuten. Deze zijn te vinden op de website van het pensioenfonds.
35	Het bestuur, het BO en het intern toezicht houden bij het opstellen van de profielschets rekening met het diversiteitsbeleid. Het VO houdt hier rekening mee bij het opstellen van de competentievisie.	Ja	Hoofdstuk 6 van het bestuursverslag
36	Het bestuur, het VO of het BO en de raad van toezicht leggen bij de vacature de eisen voor de vacante functie vast. Hierbij wordt rekening gehouden met de in de normen 31, 32 en 33 opgenomen eisen.	Ja	Hoofdstuk 6 van het bestuursverslag
37	Bij de vervulling van een vacature wordt actief gezocht (en/of actief opgeroepen om te zoeken) naar kandidaten die passen in de diversiteitsdoelstellingen. Het bestuur neemt hierover tijdig contact op met degenen die betrokken zijn bij het voordragen of de verkiezing van kandidaten.	Ja	Hoofdstuk 6 van het bestuursverslag
38	Het bestuur en het BO toetsen voorgedragen kandidaten mede aan de hand van de diversiteitsdoelstellingen. Het VO bevordert dat in de procedure de competentievisie wordt meegenomen, inclusief de diversiteitsdoelstellingen.	Ja	Hoofdstuk 6 van het bestuursverslag

Norm	Taken en werkwijze bestuur	Voldoen we aan de norm?	Vindplaats toelichting bestuursverslag of website
39	Een bestuurslid wordt benoemd en ontslagen door het bestuur, na het horen van de raad van toezicht over de procedure. Een lid van de raad van toezicht of visitatiecommissie wordt benoemd door het bestuur na bindende voordracht van het Verantwoordingsorgaan en wordt ontslagen door het bestuur na bindend advies van het Verantwoordingsorgaan. Een lid van het verantwoordingsorgaan wordt benoemd door het bestuur en ontslagen door het Verantwoordingsorgaan zelf. In uitzonderlijke situaties kan het bestuur in overleg met het intern toezicht een lid ontslaan. De achtergrond van deze wijziging houdt verband met het politieke debat rond benoeming en ontslag van leden van een VO, waarbij geldt dat als artikel 115 lid 6 van de Pw onverkort wordt toegepast geen afwijking van de Code hoeft te worden gerapporteerd.	Ja	Is opgenomen in de statuten. Deze zijn te vinden op de website van het pensioenfonds.
40	Het bestuur zorgt dat de statuten een schorsingsprocedure kennen.	Ja	Is opgenomen in de statuten. Deze zijn te vinden op de website van het pensioenfonds.
41	Het pensioenfonds voert een beheerst en duurzaam beloningsbeleid. Dit beleid is in overeenstemming met de doelstellingen van het pensioenfonds. Ook is het beleid passend gelet op de bedrijfstak, onderneming of beroepsgroep waarvoor het pensioenfonds de pensioenregeling uitvoert.	Ja	Hoofdstuk 6 van het bestuursverslag.
42	De beloningen staan in redelijke verhouding tot verantwoordelijkheid, functie-eisen en tijdsbeslag.	Ja	Hoofdstuk 6 van het bestuursverslag.
43	Het bestuur is terughoudend als het gaat om prestatiegerelateerde beloningen. Prestatiegerelateerde beloningen zijn niet hoger dan 20 procent van de vaste beloning. Ze zijn niet gerelateerd aan de financiële resultaten van het pensioenfonds.	Ja	Hoofdstuk 6 van het bestuursverslag.
44	Het bestuur voorkomt dat door de hoogte van de beloning van de leden van het intern toezicht, een financieel belang een kritische opstelling in de weg staat.	Ja	Hoofdstuk 6 van het bestuursverslag.
45	Bij tussentijds ontslag van een bestuurslid zonder arbeidsovereenkomst of van een lid van het intern toezicht verstrekt het bestuur geen transitie- of ontslagvergoeding. Bij ontslag van een (andere) medebeleidsbepaler moet een eventuele transitie- of ontslagvergoeding passend zijn gelet op de functie en de ontslagreden.	Ja	Hoofdstuk 6 van het bestuursverslag.
46	Intern toezicht draagt bij aan effectief en slagvaardig functioneren van het pensioenfonds en aan beheerste en integere bedrijfsvoering.	Ja	Rapportage Intern Toezicht onderdeel van het bestuursverslag
47	Het intern toezicht betreft deze Code bij de uitoefening van zijn taak.	Ja	Rapportage Intern Toezicht onderdeel van het bestuursverslag

Norm	Taken en werkwijze bestuur	Voldoen we aan de norm?	Vindplaats toelichting bestuursverslag of website
48	Leden van het intern toezicht zijn betrokken bij het pensioenfonds en moeten zich zodanig onafhankelijk opstellen dat belangentegenstellingen worden voorkomen. Ze hebben daarbij het vermogen en de durf om zich kritisch op te stellen richting het bestuur.	Ja	Rapportage Intern Toezicht onderdeel van het bestuursverslag
49	De raad van toezicht stelt zich op als gesprekspartner van het bestuur.	Ja	N.v.t.
50	Het bestuur weegt de aanbevelingen van raad van toezicht of visitatiecommissie zorgvuldig en motiveert afwijkingen.	Ja	Pensioenfonds heeft een Intern Toezicht. Rapportage Intern Toezicht onderdeel van het bestuursverslag, inclusief reactie van het bestuur hierop.
51	Het BO voert zijn taak uit als 'goed huisvader' (m/v) voor alle belanghebbenden.	N.v.t.	N.v.t.
52	Het BO zorgt dat de leden onafhankelijk en kritisch kunnen functioneren.	N.v.t.	N.v.t.
53	Het BO bewaakt of het bestuur de uitvoeringsovereenkomst of het uitvoeringsreglement en het pensioenreglement juist uitvoert. Ook bewaakt het BO of het bestuur de belangen van de verschillende groepen belanghebbenden evenwichtig afweegt.	N.v.t.	N.v.t.
54	Het BO onderneemt actie als het van oordeel is dat het bestuur niet naar behoren functioneert.	N.v.t.	N.v.t.
55	Het bestuur gaat een dialoog aan met het VO dan wel het BO bij het afleggen van verantwoording.	Ja	Hoofdstuk 6 van het bestuursverslag.
56	Het bestuur draagt de accountant of actuaris die controle uitvoert in beginsel geen andere werkzaamheden op dan controle. Geeft het bestuur wel een andere opdracht, dan vraagt dit zorgvuldige afweging en een afzonderlijke opdrachtformulering.	Ja	Hoofdstuk 6 van het bestuursverslag.
57	Het bestuur beoordeelt vierjaarlijks het functioneren van de accountant en de actuaris en stelt het intern toezicht en VO of BO van de uitkomst op de hoogte.	Ja	Hoofdstuk 6 van het bestuursverslag.
58	Het bestuur geeft publiekelijk inzicht in missie, visie en strategie.	Ja	Eerste pagina bestuursverslag
59	Het bestuur geeft inzicht in het beleid, de besluitvormingsprocedures, de besluiten en de realisatie van het beleid.	Ja	Het bestuur legt alle besluitvorming en overwegingen vast in de notulen. De verantwoording over de genomen besluiten maken deel uit van het bestuursverslag.

Norm	Taken en werkwijze bestuur	Voldoen we aan de norm?	Vindplaats toelichting bestuursverslag of website
60	Het bestuur vervult zijn taak op een transparante (open en toegankelijke) manier. Dat zorgt ervoor dat belanghebbenden inzicht kunnen krijgen in de informatie, overwegingen en argumenten die ten grondslag liggen aan besluiten en handelingen.	Ja	Via de website, nieuwsbrieven en het bestuursverslag worden de betrokkenen geïnformeerd over ontwikkelingen en de financiële positie van het pensioenfonds. Ook kan eenieder zich aanmelden voor de digitale nieuwsbrief.
61	Het bestuur legt gemotiveerd vast voor welke wijze van uitvoering is gekozen. Deze informatie is beschikbaar voor de belanghebbenden.	Ja	Hoofdstuk 6 van het bestuursverslag.
62	Het bestuur legt zijn overwegingen omtrent verantwoord beleggen vast en zorgt ervoor dat deze beschikbaar zijn voor belanghebbenden.	Ja	Op de website van het pensioenfonds: infographics en duurzaamheidsverslag. In hoofdstuk 3 van het bestuursverslag wordt verantwoording afgelegd.
63	Het bestuur stelt beleid vast rond transparantie en communicatie. Het bestuur evalueert dit beleid periodiek en in ieder geval eens per drie jaar.	Ja	Hoofdstuk 8 van het bestuursverslag
64	Het bestuur rapporteert in het jaarverslag over de naleving van de interne gedragscode (zoals bedoeld in de normen 15 en 16) en deze Code, net als over de evaluatie van het functioneren van het bestuur.	Ja	Hoofdstuk 6 van het bestuursverslag en deze bijlage.
65	Het bestuur zorgt voor een adequate klachten- en geschillenprocedure die voor belanghebbenden eenvoudig toegankelijk is. In het jaarverslag rapporteert het bestuur over de afhandeling van klachten en de veranderingen in regelingen of processen die daaruit voortvloeien.	Ja	Het pensioenfonds heeft een klachten- en een geschillencommissie en een geschillenprocedure, zoals vastgelegd in het geschillenreglement. De procedure is te vinden op de website. In het bestuursverslag (hoofdstuk 8) wordt gerapporteerd over klachten.

Bijlage Begrippenlijst

ABTN

Afkorting voor Actuariële en Bedrijfstechnische Nota. In deze, door de wet verplicht gestelde nota, wordt het beleid van het pensioenfonds beschreven op het gebied van financiering, beleggingen, pensioenen en toeslagverlening.

Actief/Passief beheer

De twee belangrijkste methodes van beleggen zijn actief en passief beleggen. De doelstelling van actief beleggen is om een hoger rendement te behalen dan de gehanteerde benchmark. Hiertoe gaat de belegger op zoek naar interessante beleggingen. Hij belegt ten opzichte van de benchmark extra in bedrijven of andere beleggingen waarvan de hoogste rendementen worden verwacht. Bij passief beleggen is de doelstelling het rendement van de benchmark te evenaren. Om dit te bereiken wordt de samenstelling van de beleggingen van de benchmark gevolgd.

Actuariële analyse

In deze analyse wordt de invloed verklaard van opgetreden verschillen tussen de actuariële grondslagen en werkelijke ontwikkelingen.

Actuele dekkingsgraad

De actuele dekkingsgraad is een belangrijke maatstaf voor de financiële positie van een pensioenfonds. Het geeft het pensioenvermogen als percentage van de contante waarde van de pensioenverplichtingen weer. De actuele dekkingsgraad kan wijzigen door diverse factoren, zoals de ontwikkeling van het beleggingsresultaat, verzekeringstechnische ontwikkelingen en de ontwikkeling van de renteterminstructuur.

Afkoopfactor

De factor waarmee afhankelijk van de leeftijd de waarde van de opgebouwde pensioenaanspraken wordt bepaald. De afkoopfactor wordt gehanteerd bij het afkopen van kleine pensioenbedragen. Dit houdt in, dat de gewezen deelnemer in plaats van het kleine pensioen een bedrag ineens ontvangt.

AFM

Autoriteit Financiële Markten.

Asset Liability Management (ALM)

Het in kaart brengen van de onderlinge samenhang van pensioenverplichtingen, premiebeleid en beleggingsportefeuille. Met behulp van ALM-simulatiemodellen worden beelden geschetst van de kansen en bedreigingen voor het pensioenfonds in diverse economische scenario's.

Beleggingsdepot

Ten behoeve van de beschikbare-premieregeling en/of de regeling individueel Pensioensparen heeft een deelnemer de keuze uit diverse beleggingsdepots. Elk beleggingsdepot heeft een bepaald risicoprofiel en daarbij behorende samenstelling van aandelen, obligaties en geldmarktinstrumenten.

Beleggingsfonds

Instelling die geld van derden belegt in aandelen of andere beleggingssoorten.

Beleggingsmix

De verdeling van beleggingen over verschillende beleggingscategorieën, zoals bijvoorbeeld aandelen, vastrentende waarden en overige beleggingen. Ook wel beleggingsportefeuille.

Beleidsdekkingsgraad

De beleidsdekkingsgraad is de twaalfmaands gemiddelde dekkingsgraad. De beleidsdekkingsgraad geeft de financiële positie van het pensioenfonds weer.

Benchmark

Representatieve herbeleggingsindex waartegen de prestaties van de beleggingsportefeuille worden afgezet (bijvoorbeeld MSCI-index).

Beschikbare-premieregeling (BPR)

Pensioenregeling waarin de hoogte van de verzekerde pensioenen afhankelijk is van de krachtens de regeling beschikbare premie en de daarmee te behalen (en behaalde) beleggingsopbrengsten. Met behulp van actuariële grondslagen en methoden wordt bij pensioneren de precieze hoogte van het pensioen vastgesteld. Bij andere typen pensioenregelingen wordt eerst de pensioenhoogte en vervolgens de hoogte van de premies vastgesteld.

Commodities

Commodities is de Engelse term voor grondstoffen. Grondstoffen zijn één van de verschillende soorten financiële instrumenten waarin belegd kan worden. Voorbeelden zijn goud, olie en graan.

Compliance

Met dit begrip wordt aangeduid dat een organisatie werkt in overeenstemming met vigerende wet- en regelgeving. Elke financiële instelling beschikt over een compliance-regeling die voorschriften bevat waaraan de in die instelling werkzame personen zich dienen te houden, alsmede voorschriften omtrent de wijze van controle op de naleving ervan. Ook veel instellingen die raakvlakken met de financiële sector hebben, zoals pensioenfonds, hebben een compliance-regeling. Een dergelijke regeling bevat bijvoorbeeld voorschriften omtrent de wijze waarop functionarissen voor eigen rekening in effecten mogen handelen, restricties in de omgang met zakenrelaties en de omgang met vertrouwelijke informatie.

Contante waarde

De huidige waarde van een bedrag waarover je pas na een bepaalde periode de beschikking hebt.

Corporate Governance (voor pensioenfonds)

Goed Pensioenfondsbestuur, waarbij integer en transparant handelen door het bestuur en het toezicht daarop zijn inbegrepen. Daarbij legt het bestuur verantwoording af over het gevoerde beleid.

Credit rating

Een rating is een risico-indicator. Een slechte rating betekent een hoog risico. Voor een hoog risico eisen beleggers en banken een hoge rente. Hoe slechter de rating dus is, hoe duurder het voor een onderneming wordt om geld te lenen. Een rating wordt toegekend door een daarin gespecialiseerd bedrijf. De grootste ratingbureaus zijn Moody's Investors Service en Standard & Poor's.

DB

Is aanduiding voor Defined Benefit en geeft

een pensioenregeling weer waarbij aanspraken worden opgebouwd in termen van een levenslange uitkering. DB is dan een verzamelnaam voor eindloon- en middelloonregelingen. In het kader van Pensioenfonds KPN wordt hier de middelloonregeling bedoeld over het jaarsalaris tot een bedrag van € 45.378.

DC

Is de aanduiding voor Defined Contribution en geeft een pensioenregeling weer waarbij tijdens de opbouwfase de premies worden belegd. Op de pensioendatum wordt van het opgebouwde kapitaal een levenslang pensioen ingekocht. In het kader van Pensioenfonds KPN wordt hier de beschikbare premieregeling bedoeld over het jaarsalaris boven € 45.378 (peil 2020) tot aan maximaal € 110.111

Dekkingsgraad

Dit betreft de nominale dekkingsgraad. De dekkingsgraad is de verhouding tussen de netto-activa en de voorziening pensioenverplichtingen, uitgedrukt in een percentage. Dit verhoudingsgetal geeft aan in hoeverre op lange termijn de pensioenverplichtingen kunnen worden nagekomen. De netto-activa zijn het saldo van het belegd vermogen, de andere activa en de schulden.

Dekkingstekort

De Pensioenwet en het Besluit Financieel Toetsingskader Pensioenfonds spreken van een situatie van dekkingstekort indien de middelen van het pensioenfonds niet langer toereikend zijn om de voorziening pensioenverplichtingen en de reserve voor algemene risico's te dekken.

Derivaten

Van effecten afgeleide financiële instrumenten (beleggingsproducten), waarvan de waarde afhankelijk is van de waarde van andere meer onderliggende variabelen als valuta's, effecten en rentes. Voorbeelden zijn futures en swaps.

DNB

De Nederlandsche Bank.

Duratie (Duration)

De gevoeligheid van een waarde voor fluctuaties in de kapitaalmarktrente, rekening houdend met de resterende looptijd van die waarde.

Eigen vermogen

Buffer om mogelijke waardedalingen van de in het pensioenfonds aanwezige middelen op te vangen. Pensioenfonds zijn verplicht om te beschikken over een voldoende grote buffer. Met een toereikendheidstoets kan jaarlijks worden vastgesteld of het eigen vermogen groot genoeg is.

Minimaal vereist eigen vermogen:

De ondergrens van het vereist eigen vermogen. Indien het pensioenfonds niet over het minimaal vereist vermogen beschikt is sprake van een dekkingstekort.

Vereist eigen vermogen:

Het vermogen dat nodig is om te bewerkstelligen dat met een zekerheid van 97,5% wordt voorkomen dat het pensioenfonds binnen een periode van één jaar over minder waarden beschikt dan de hoogte van de voorziening pensioenverplichtingen. Het wordt berekend conform de daarvoor geldende wettelijke regels.

Eigen vermogen

Het eigen vermogen is het verschil tussen het aanwezige vermogen verminderd met de technische voorziening en de overige schulden van het pensioenfonds.

Emerging markets (opkomende markten)

Markten die eerder achterbleven bij de economische ontwikkeling, maar waarvan de vooruitzichten nu goed zijn. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om markten in Midden- en Zuid-Amerika, Midden- en Oost-Europa, het Verre Oosten en Zuid-Afrika.

Ervaringssterfte

Omdat aangenomen wordt dat de werkende bevolking gezonder is dan de niet werkende bevolking wordt op basis van ervaringscijfers op de sterftekanalen zoals ontleend aan de prognosetabel een leeftijdsafhankelijke afslag toegepast. Door rekening te houden met deze

ervaringssterfte worden de sterftekanalen fondsspecifiek gemaakt.

FED

De Federal Reserve System of Federal Reserve of informeel ook wel The Fed is de federale, centrale bank van de Verenigde Staten van Amerika, vergelijkbaar met de Europese Centrale Bank.

Feitelijke premie

De feitelijke premie is de premie zoals deze daadwerkelijk wordt geheven in het boekjaar.

Financieel Toetsingskader (FTK)

De door DNB uitgevoerde methodiek voor de toetsing van de financiële opzet en toestand van pensioenfonds die vanaf 1 januari 2007 verplicht is. Met ingang van 1 januari 2015 is het FTK aangepast en de tenaamstelling gewijzigd in nFTK.

Franchise

Het deel van het salaris dat niet wordt meegenomen bij het berekenen van de pensioengrondslag.

Futures

Termijncontract, waarin toekomstige aankoop en verkoop van financiële waarden zijn vastgelegd. Futures worden gebruikt om beleggingsrisico's af te dekken, maar ook voor de uitvoering van (global) tactische asset allocatie.

Gedempte kostendekkende premie

De gedempte kostendekkende premie wordt berekend op basis van een eens in de vijf jaar vast te stellen rendementscurve. Bij de vaststelling van deze curve wordt rekening gehouden met de RTS-curve voor vastrentende waarden en het rendement op zakelijke waarden. Een en ander conform de maximum parameters van de commissie Parameters.

Gedragscodes

Schriftelijk stuk waarin regels en richtlijnen worden gegeven ter voorkoming van belangenconflicten tussen het zakelijk belang en de privébelangen van bij het pensioenfonds betrokken personen en van misbruik van

vertrouwelijke informatie.

Green Bonds

Obligaties die tot doel hebben om een bijdrage te leveren aan het thema klimaat of andere milieuduurzaamheid doeleinden, waarmee daarnaast een risicopremie wordt ontvangen.

Grondstoffen

Grondstoffen en goederen waarvan de prijs in hoge mate wordt bepaald door de actuele vraag en aanbod. Voorbeelden zijn olie, graan en metalen.

GUPO

Uniform Pensioenoverzicht, een overzicht van de pensioenaanspraken dat jaarlijks aan de pensioengerechtigden wordt gestuurd.

Haalbaarheidstoets

De haalbaarheidstoets geeft inzicht in de samenhang tussen de financiële opzet, het verwachte pensioenresultaat en de risico's die daarbij gelden. Over de uitkomsten van de haalbaarheidstoets wordt gecommuniceerd richting verschillende stakeholders.

Hedgefondsen

Fondsen waarbij gebruik wordt gemaakt van een brede selectie van beleggingsstrategieën en beleggingsinstrumenten om onder alle (markt-)omstandigheden een positief (absoluut) rendement te halen.

Herstelplan

In het geval dat de dekkingsgraad van het pensioenfonds lager is dan de vereiste dekkingsgraad dient het pensioenfonds een herstelplan op te stellen. In dit plan zijn maatregelen opgenomen waardoor het pensioenfonds binnen de wettelijke kaders kan herstellen.

High yield

Obligaties met een credit rating lager dan BBB, ook wel non-investment grade genoemd.

Hypotheeken

Een hypotheek is een lening om een huis te kunnen kopen. Een lening waarover

rente wordt betaald en waarbij de woning als onderpand dient. Als belegger in hypotheeken investeer je geld, zodat hypotheeken verstrekt kunnen worden. De ontvangen hypotheekrente is een belangrijk element van het rendement.

Indexatie

Zie toeslagverlening.

Indexatieresultaat

Het indexatieresultaat is gedefinieerd als de cumulatief verleende indexatie in een bepaalde periode afgezet tegen de (cumulatieve) indexatie indien die gehele periode sprake zou zijn geweest van volledige (ten opzichte van de 100% prijsindex) indexatie. Indexatieresultaat = Cumulatieve indexatie / Cumulatieve prijsinflatie

Voorbeeld

Het pensioen bij aanvang is 100. Stel dat de prijzen over een periode van 15 jaar met 50% zijn gestegen, indien de toeslagverlening in dezelfde periode in totaal 25% heeft bedragen bedraagt het indexatieresultaat $25/50 = 50\%$.

Individueel Pensioensparen (IPS)

Regeling voor deelnemers om naast het reguliere pensioen te beleggen voor aanvullend pensioen. Deelnemers kunnen vrijwillig deelnemen aan deze regeling.

Inkoopfactoren

Inkoopfactoren zijn de gehanteerde actuariële omzettingfactoren waarbij het spaarsaldo op pensioeningangsmoment wordt omgezet naar een jaarlijkse uitkering op basis van het dan geldende inkooptarief c.q. inkoopfactor.

Investment grade

Obligaties met een credit rating van BBB of hoger. ISAE 3402, type II. Er zijn twee soorten ISAE 3402 rapportages; een type I rapport en een type II rapport. Inhoudelijk zijn beide typen rapporten hetzelfde. Het verschil wordt bepaald door de uitgevoerde controle; bij een type I audit stelt de accountant vast of het risk management framework en de beheersmaatregelen het normenkader afdekken (opzet) en bestaan

op één bepaald moment. Bij een type II audit stelt de accountant gedurende een periode van minimaal zes maanden vast of de beheersmaatregelen ook effectief gewerkt hebben. Een type I rapportage heeft dus betrekking op één meetmoment en een type II rapportage heeft betrekking op minimaal zes maanden.

ISDA/CSA overeenkomst

Een ISDA-overeenkomst is een standaardcontract dat OTC-transacties tussen institutionele financiële partijen mogelijk maakt. CSA is een bijlage bij het ISDA-contract waarin partijen afspraken maken over het wederzijds te leveren en te accepteren onderpand.

Kostendekkende premie

Pensioenfondsen zijn verplicht om een kostendekkende premie te berekenen. De kostendekkende premie fungeert als (wettelijk) ijkpunt bij de beoordeling van de feitelijke premie die het pensioenfonds in rekening brengt. De kostendekkende premie bestaat uit de actuariële benodigde premie voor de pensioenverplichtingen, een opslag die nodig is voor het in stand houden van het vereist eigen vermogen, een opslag voor uitvoeringskosten van het pensioenfonds en de premie die actuariële benodigd is voor de voorwaardelijke onderdelen van de regeling.

Life Cycle

Ten behoeve van de beschikbare-premierregeling en/of de regeling individueel pensioensparen kan worden belegd in de Life Cycle. Het principe van Life Cycle-beleggen is dat er wordt belegd in een risicoprofiel waarbij de samenstelling van de beleggingsmix is afgestemd op het aantal jaren tot aan de pensioendatum.

Maatschappelijk Verantwoord Beleggen (MVB)

Maatschappelijk Verantwoord Beleggen, ook wel aangeduid als Environmental, Social en Governance criteria (ESG), houdt rekening met hoe bedrijven en landen omgaan met mens en maatschappij.

Marktw waarde

De marktw waarde is het bedrag waarvoor een

recht of een verplichting kan worden afgewikkeld tussen terzake goed geïnformeerde partijen, die tot een transactie bereid en onafhankelijk van elkaar zijn.

Matching portefeuille/ Return portefeuille

De matching portefeuille is het deel van de beleggingsportefeuille dat is ingericht om de rentegevoeligheid van de activa met de rentegevoeligheid van de passiva van een pensioenfonds af te stemmen. De return portefeuille is het deel van de beleggingsportefeuille dat is ingericht om extra rendement te genereren.

Middelloon(regeling)

Het middelloon is de hoogte van het gemiddelde salaris gedurende de hele loopbaan. Bij de middelloonregeling hangt het uiteindelijke pensioen af van het aantal jaren dat een deelnemer bij de werkgever in dienst is geweest en het salarisverloop tijdens deze werkzame periode. Het op te bouwen pensioen is bij deze regeling een gewogen gemiddelde van alle pensioengrondslagen over de gehele periode van deelname aan de regeling.

Minimaal vereist eigen vermogen

Pensioenfondsden dienen een Minimum Vereist Eigen Vermogen (MVEV) aan te houden. Dit MVEV wordt berekend op basis van wettelijke regels.

Multi manager

Is een fondsmanager die een selectie maakt uit de best presterende beleggingsfondsen.

Netto-risico

Het restant aan risico dat overblijft na het nemen van beheersmaatregelen.

Non-investment grade

Obligaties met een credit rating lager dan BBB, ook wel high yield genoemd.

Onderdekking (dekkingstekort)

Situatie dat de middelen van het pensioenfonds niet langer toereikend zijn om de voorziening pensioenverplichtingen en de reserve voor algemene risico's te dekken.

Opkomende markten

Markten die eerder achterbleven bij de economische ontwikkeling, maar waarvan de vooruitzichten nu goed zijn. Het gaat daarbij bijvoorbeeld om markten in Midden- en Zuid-Amerika, Midden- en Oost-Europa, het Verre Oosten en Zuid-Afrika.

Outperformance/underperformance

Het rendement dat een vermogensbeheerder heeft behaald over een door hem beheerde portefeuille ten opzichte van het rendement van de benchmark.

OTC (Over the counter)

Deze term heeft betrekking op financiële transacties die niet via de beurs verlopen, maar die direct tussen twee partijen afgesloten worden.

Overige beleggingen

Beleggingen anders dan de voor een pensioenfonds meer traditionele beleggingen zoals aandelen en vastrentende waarden. Onder overige beleggingen vallen de categorieën grondstoffen en hedgefondsen.

Partnerpensioen op kapitaalbasis/ risicobasis

Partnerpensioen op kapitaalbasis: er bestaat zowel aanspraak op partnerpensioen bij overlijden tijdens de deelneming als bij overlijden na einde deelneming (als gewezen deelnemer of pensioengerechtigde). Partnerpensioen op risicobasis: er bestaat alleen aanspraak op partnerpensioen bij overlijden tijdens de deelneming. Partnerpensioen voor de pensioendatum op risicobasis en na pensioendatum op kapitaalbasis: er bestaat aanspraak op partnerpensioen bij overlijden tijdens de deelneming of bij overlijden na ingang van het ouderdomspensioen; er bestaat geen aanspraak op partnerpensioen bij overlijden als gewezen deelnemer.

Pensioenaanspraak

Een recht op toekomstige pensioenuitkeringen. De aanspraak op pensioen wordt onderscheiden van het ingegane pensioen.

Pensioenfederatie

In de Pensioenfederatie zijn drie instellingen

gefuseerd: de Vereniging van Bedrijfstakpensioenfondsden (VB), de Stichting voor Ondernemingspensioenfondsden (OPF) en de Unie van Beroepspensioenfondsden (UvB). De Pensioenfederatie vertegenwoordigt via deze koepels de aangesloten pensioenfondsden.

Pensioengrondslag

Het gedeelte van het salaris dat de grondslag vormt voor de pensioenopbouw van een deelnemer. De pensioengrondslag wordt berekend door het pensioengevend jaarsalaris te verminderen met de franchise.

Pensioenplanner

Een internettoepassing waarmee deelnemers inzicht hebben in hun opgebouwde pensioenrechten en berekeningen kunnen maken op basis van (mogelijke) veranderingen in persoonlijke en/of werksituatie.

Pensioenrecht

Een recht op ingegane pensioenuitkeringen.

Pensioenresultaat

Het pensioenresultaat is gedefinieerd als het (cumulatieve) niveau van de (toekomstige) pensioenuitkeringen na een bepaalde periode, afgezet tegen de (cumulatieve) hoogte van de (toekomstige) pensioenuitkeringen indien die gehele periode sprake zou zijn geweest van toeslag volgens de prijsinflatie. Het pensioenresultaat vergelijkt het nominale pensioen plus toeslag met het nominale pensioen plus prijsinflatie en geeft in feite de koopkracht van het pensioen weer. Pensioenresultaat = $(1 + \text{Cumulatieve toeslag}) / (1 + \text{Cumulatieve prijsinflatie})$.

Voorbeeld

Het pensioen bij aanvang is 100. Stel dat de prijzen over een periode van 15 jaar met 50% zijn gestegen, indien de toeslagverlening in dezelfde periode in totaal 25% heeft bedragen, bedraagt het pensioenresultaat $1,25/1,50 = 83,33\%$.

Pensioenwet

Op 1 januari 2007 is de Pensioenwet in werking getreden. De Pensioenwet heeft tot doel de waarborgen te verschaffen voor

financiële zekerheid, individuele zekerheid en uitvoeringszekerheid.

Premiedepot

Dit is een depot dat geen onderdeel van het eigen vermogen is. De vaste premie van 23% wordt toegevoegd aan het premiedepot en de gedempte kostendekkende premie en de premie voor de beschikbare premieregeling voor de jaarlijkse opbouw van pensioenaanspraken worden onttrokken. Dit depot kan alleen voor premiebetaling gebruikt worden en telt niet mee voor de bepaling van de hoogte van de (beleids)dekkingsgraad.

Premieovereenkomst

De premieovereenkomst heeft betrekking op de pensioenregeling voor het salarisdeel boven € 45.378, waarvoor een beschikbare-premieregeling (BPR) geldt en voor de Individueel Pensioenspaarregeling (IPS).

Prepensioen

Het pensioen ter overbrugging van de periode tussen het moment van vervroegde pensionering en het moment waarop het levenslange ouderdomspensioen ingaat.

Prognosetafels

Prognosetafels geven de gemiddelde waargenomen overlevings- en sterfrequenties binnen de Nederlandse bevolking weer over een afgelopen vijftjarige periode en projecteren die naar de toekomst op basis van de in de in het verleden waargenomen en naar de toekomst doorgetrokken trends in deze frequenties. Zij worden gebruikt bij het berekenen van pensioenpremies en de waardering van de pensioenverplichtingen. Er zijn voor mannen en vrouwen aparte prognosetafels afgeleid: GBM en GBV. De prognosetafels worden verder aangeduid met jaartallen die de waarnemingsperiode aangeven, bijvoorbeeld GBM en GBV 2012-2062.

Quorum

Het aantal bestuursleden dat aanwezig moet zijn in een vergadering om geldige besluiten te kunnen nemen.

Raad van toezicht

In het kader van de Principes voor Goed Pen-

sioenfondsbestuur kan voor het intern toezichthoudend orgaan gekozen worden voor een raad van toezicht die het functioneren van het bestuur toetst en jaarlijks daarover aan het bestuur rapporteert.

Reële dekkingsgraad

Een reële dekkingsgraad laat zien in welke mate de reële verplichtingen gedekt zijn door nu aanwezig pensioenfondsvermogen. De reële verplichtingen zijn de nu en in de toekomst uit te keren pensioenen, maar dan zodanig verhoogd dat er sprake is van volledig koopkrachtbehoud. De reële dekkingsgraad laat zien in welke mate nu aanwezig vermogen in het pensioenfonds voldoet om pensioen uit te keren met volledig koopkrachtbehoud.

Renterisico

Het risico dat rentefluctuaties - als gevolg van ontoereikende afstemming tussen rentegevoelige activa en passiva op het gebied van rentelooptijden en rentevoet - leiden tot ongewenste effecten op balans en resultaat.

(Rente)swap

Ruil van rendement op een vastgestelde lange rente tegen een variabele korte rente gedurende een vastgestelde looptijd.

(Rente)swaption

Een (rente)swaption is een optie op een renteswap. Een (rente)swaption kan worden vergeleken met een verzekering tegen rentedalingen. Het belangrijkste nadeel is de premie die voor dit instrument moet worden betaald.

Rentetermijnstructuur (RTS), inclusief ultimate forward rate (UFR)

Maandelijks door DNB gepubliceerde marktrente met een looptijd van 1 tot 60 jaar (rentecurve), waarmee de toekomstige kasstromen van de verplichtingen worden verdisconteerd.

Reservetekort

De Pensioenwet en het Besluit Financieel Toetsingskader Pensioenfonds spreken van een reservetekort als de middelen ontoereikend zijn om naast de voorziening

pensioenverplichtingen en de reserve voor algemene risico's, ook nog de vereiste reserve beleggingsrisico's, de reserve voorgenomen pensioenaanpassing en eventuele andere reserves te dekken.

Risicomanagement

Naar aanleiding van de negatieve marktontwikkelingen en de invloed daarvan op de dekkingsgraad heeft het bestuur het afgelopen jaar extra aandacht besteed aan het risicomanagement van de beleggingsportefeuille. Op basis hiervan is het beleggingsbeleid verder aangescherpt. De doelstelling van het gewijzigde beleggingsbeleid is het beschermen van de dekkingsgraad tegen extreme risico's. Hierbij is er nadruk gelegd op de twee grootste risico's voor de dekkingsgraad: het risico van dalende aandelenkoersen en het risico van een verder dalende rente. Daarnaast blijft het pensioenfonds toch deels profiteren van een eventueel oplopende rente en stijgende aandelenkoersen.

Risicopremie

Dit is de premie voor risicodekking. RJ610 De Raad voor de Jaarverslaglegging (RJ) heeft een richtlijn opgesteld (RJ610) voor pensioenfonds, met voorwaarden voor het jaarverslag en de jaarrekening.

Service Level Agreement (SLA)-rapportages

Een Service Level Agreement is een overeenkomst met afspraken over de dienstverlening tussen het pensioenfonds en een uitvoerder. In SLA rapportages wordt door de uitvoerder aan het pensioenfonds gerapporteerd over de mate waarin de gemaakte afspraken zijn nagekomen.

Securities lending

Security lending is het uitlenen van aandelen en obligaties voor een vastgestelde periode aan derden in ruil voor een geldelijke vergoeding. Doordat het economische eigendom bij de uitlener blijft, wordt er geen koersrisico gelopen.

Sociale Partners

De Sociale Partners is de verzamelnaam voor de werkgevers- en werknemersorganisaties.

Solvabiliteitsdepot

Dit is een bestemmingsreserve binnen van het eigen vermogen en gevormd uit de afkoopsom voor afkoop van de bijstortverplichting van de werkgever per 1 januari 2015. Uit het depot kan in geval van een onderdekking gelden worden onttrokken en telt niet mee voor bepaling van de hoogte van de toeslag. Per 1 januari 2020 is dit depot komen te vervallen en telt vanaf dat moment wel mee in de toeslagregeling.

SPO

Stichting Pensioen Opleidingen.

Spread

Het renteverskil tussen bedrijfsobligaties en staatsobligaties.

Sterftetafels

Zie prognosetafels.

Stichtingskapitaal en reserves

Zie eigen vermogen.

S-toets (solvabiliteitstoets)

Toets in het kader van het FTK. Naast het benodigde vermogen uit de minimumtoets dient in deze toets ook een buffer te worden aangehouden om bij tegenvallende beleggingsresultaten aan het einde van een jaar voldoende vermogen te hebben om op dat moment weer aan de minimumtoets te kunnen voldoen. Als uitgangspunt voor de toets geldt de aanname dat zich gedurende het jaar na balansdatum een ongunstig scenario voltrekt en dat één jaar na balansdatum de aanwezige verplichtingen aan een andere pensioenuitvoerder moeten kunnen worden overgedragen op marktconforme condities.

Strategische allocatie

De verdeling van beleggingen over verschillende beleggingscategorieën, zoals bijvoorbeeld aandelen, vastrentende waarden en derivaten. Ook wel beleggingsportefeuille.

Strategische normportefeuille

De strategische normportefeuille is een schaduwportefeuille waarin het pensioengeld in theorie belegd zou kunnen worden.

De normportefeuille is dan ook, net als de werkelijke portefeuille, omgeven met regels en afspraken. De normportefeuille bestaat uit meerdere beleggingscategorieën, bijvoorbeeld aandelen en vastrentende waarden. Elke categorie heeft een bepaalde weging. Verder wordt per categorie een 'belegbare' index afgesproken die als vergelijkingsmaatstaf geldt.

Swap

Een swap is een derivaat waarbij een partij een bepaalde kasstroom of risico wisselt tegen dat van een andere partij. Deze twee componenten worden ook wel de 'legs' van de transactie genoemd. Swaps zijn derivaten, dat wil zeggen dat ze afgeleide producten zijn.

Technische voorziening (voorziening pensioenverplichtingen)

Technische voorzieningen worden gevormd om alle uit de pensioenregeling of andere overeenkomsten voortvloeiende pensioenverplichtingen te kunnen nakomen.

Toekomst bestendig Toeslagverlenen (TBT)

De grens voor Toekomst Bestendig Toeslagverlenen (TBT) is de grens waarop het pensioenfonds op basis van toekomstbestendige toeslagverlening de volledige toeslag kan toekennen. Deze grens wordt jaarlijks bepaald en is afhankelijk van de rentestand van dat moment.

Toeslagverlening (indexatie)

Om de koopkracht van pensioenen niet achteruit te laten gaan, kunnen pensioenen worden aangepast. Dit houdt in dat een toeslag kan worden gegeven op het pensioen. Het bestuur neemt jaarlijks een besluit over het al dan niet verhogen van uw pensioenaanspraken. De toeslagverlening bij het pensioenfonds is voorwaardelijk. Er wordt slechts toeslag verleend voor zover de middelen van het pensioenfonds dit toelaten.

Toeslagenlabel

Het Toeslagenlabel is een illustratie met bijbehorende tekst dat in één oogopslag laat zien hoe het opgebouwd pensioen naar verwachting meegroeit met de stijging van de prijzen. Het doel van het label is om op een

toegankelijke wijze informatie te geven over de waardevastheid van het pensioen.

Uitkeringsovereenkomst

De uitkeringsovereenkomst heeft betrekking op de pensioenregeling voor het salarisdeel tot een bepaald bedrag, waarvoor een regeling op basis van het middelloonsysteem geldt.

Uitvoeringsovereenkomst

De overeenkomst tussen een werkgever en een pensioenfonds over de uitvoering van één of meer pensioenregelingen.

UPO

Uniform Pensioenoverzicht, een overzicht van de pensioenaanspraken dat jaarlijks aan de actieve en gewezen deelnemers wordt gestuurd.

Valutarisico

Door wisselkoersveranderingen loopt het pensioenfonds het risico dat beleggingen minder waard worden. Om dit risico te beperken dekt het pensioenfonds gedeeltelijk de valuta's af.

Verantwoordingsorgaan

De in de Principes voor Goed Pensioenfondsbestuur gehanteerde term voor een orgaan waarin de actieve deelnemers, de pensioengerechtigden en de financieel betrokken werkgever(s) zijn vertegenwoordigd en waaraan het bestuur periodiek verantwoording aflegt.

Verbonden personen

Alle leden van de organen van het pensioenfonds en andere personen die werkzaamheden voor het pensioenfonds verrichten, onafhankelijk van de duur waarvoor of de juridische basis waarop zij werkzaam zijn.

Vereist eigen vermogen

De hoogte van het Vereist Eigen Vermogen (VEV) is afhankelijk van de mate waarin een pensioenfonds risico's loopt. Oogmerk van het eigen vermogen is er voor te zorgen dat de pensioenverplichtingen met voldoende mate van zekerheid kunnen worden nagekomen. Voor de vaststelling van het VEV geldt

een standaardmodel.

Voorwaardelijk pensioen

Een extra voorwaardelijk pensioen wat in 2006 is vastgesteld voor de toen aanwezige deelnemers. De verdere voorwaarden zijn opgenomen in de bijlagen 6 en 9 van de cao.

Voortzettende deelnemers

Deelnemers die wel pensioen opbouwen, maar niet meer in dienst zijn bij de werkgever. Dit geldt bijvoorbeeld voor medewerkers die gebruik hebben gemaakt van een VUT regeling of medewerkers die (gedeeltelijk) arbeidsongeschikt zijn verklaard.

VPL

De afkorting van de Wet aanpassing fiscale behandeling VUT/ prepensioen en introductie Levensloopregeling.

Waardeoverdracht(en)

Het naar een andere pensioenregeling overdragen van de waarde van het opgebouwde pensioenrecht.

Wet verbeterde premieregeling (Wvp)

De Wet verbeterde premieregeling geeft deelnemers aan een premie- of kapitaalovereenkomst de mogelijkheid om op pensioendatum een keuze te maken tussen een vast (gegarandeerd) pensioen en een variabel (risicodragend) pensioen na pensioendatum waarvan de hoogte van de pensioenuitkering samenhangt met de waarde van de onderliggende beleggingen.

WIA

Dit is de afkorting voor de wet Werk en Inkomen naar Arbeidsvermogen.

